

Politikai
röpiratok.

180.

40. 1/4
180
1661
15/4
i. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MŰVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA:

L
HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6. + a.

ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

Kijavítandók :

43. l. 7. s. felülről : munkásság karöltve helyett munkás-
ság az értelemmel karöltve.
48. l. 10. s. felülről : elnémulva helyett elnémulna.

TANÚLMÁNYOK

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MŰVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA :

HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

ARAD, 881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

5157200264701

DE BALLAGI GEZA.

ELŐSZÓ.

Általában véve a nőnevelésről — vagy, ha jobban tetszik, nőemancipációról — nálunk még nem irtak annyit, mint más nemzeteknél, kiket a népnevelés ügye jobban érdekel. Mind az által irodalmunk ezen ága sem maradt parlagon; mert többen belátták, hogy a nőnevelés a nemzeti nevelésnek egyik lényeges részét képezi: nem csak a paedagogusok, hanem a haza elsőrendű tudósainak egyike vagy másika hasznosnak és szükségesnek tartotta ezen fontos ügyben szavát hallatni.

Nézetem szerint mindenki, a ki a nőnevelésről írt, tette azt azért, hogy a nő társadalmi állásában reformokat teremtsen, vagy legalább megpendítsen. Azonban nem lehet tagadni, hogy egyes közlemények az ügynek inkább ártottak, mint használtak; mert némelyek azon téves eszméket csak megerősítették, melyek az idő folyamában annélkül is ez ügy kárára érvényt nyertek. Használtak annyiban, a mennyiben alkalmat szolgáltatottak ellenvéleményes nyilatkozatokra.

Valjon szerencsés lesz-e jelen művecskémben a nőemancipationak lényegét és szükségességét csak megközelítőleg is felderíteni, nem tudom; mert tökéletesen megvagyok győződve, hogy ily nagyszerű kérdés megoldásához nem elegendő gyöngé kísérletem, szükséges ahhoz a tudomány valamely fölként papjának ragyogó tolla, hogy a nemzetnél ez ügyet kellően előmozdítsa s a még ma is elég sűrűen előforduló közönyt megtörje. Mind az által reménylem, hogy a szives

olvasó szerény törekvésemet méltányolni fogja s művecském megbirálásánál, tekintve felvett tárgy nehéz és fontos voltát, nem latolgatandja annyira annak fény és árnyoldalait, hanem inkább párhuzamot állít az ügy mikénti felfogása a közönség részéről és jóakaratu szándékom között.

Hogy a nőnevelésnek tehetségem szerint használhassak, igyekeztem értekezéseimben mindazt ecsegtelni, a mi a nő társadalmi állásának viszonyairól felhozható; igyekeztem különösen kitüntetni azon előnyöket, melyek a nő észszerü neveléstánításából a családra, a községe és az államra háramlanak.

Munkácskámról még azt kell megjegyeznem, hogy az eredetileg nem volt szánva sajtó alá. Értekezéseim, melyek itten úgyszólván csak kivonatban közöltetnek, 1874-ben az „Aradvidéki tanítóegylet“ vitakörében „közhasznu és egybefüggő felolvasásoknak“ első cyklusát voltak hivatva képezni.

Minthogy azonban hallgatóim nézete szerint már az első felolvasásomnál túllöttem volna a czélon, kénytelen voltam dolgozataimat ad tempora meliora íróasztalom fiókjába elrejteni, időnkint egyetmást rajtok változtatva vagy nyirbálva.

Csekély fáradságom azért nagyon gazdagon volna megjutalmazva, ha e szerény munkálatom a nőnevelés emeléséhez csak egy mákszemnyivel is hozzájárulna.

Aradon, 1881. november havában.

Horváth József.

I.

Mily képet nyújt a történelem a nő társadalmi és családi állásáról?

„Bámulatra méltók azon változások, melyeken az emberek időfolytán keresztül mentek, s azért mi sem lehet hatályosabb az emberi szellemre, mint az elmélkedés. Abból tanuljuk, mik voltunk, miképen lettünk azzá, mik vagyunk és még mivé lehetünk. — —”

(*Rotteck K. Világtörtén. I. k. 57 l.*)

A nő, mint gyöngébb fél, az őskorban, a férfi nyers erejének kénytelen vala engedni. Innen származik azon szerencsétlen társadalmi állapot, hogy a nő nem részesült — s még most sem részesül és pedig sok magát civilizáltnak gondolt népnél — mindazon társadalmi javakban, melyeket élvezni minden embernek csorbíthatatlan joga van.

Az emberiség elméjében az őskorban műveletlen voltánál fogva az egyéni jogok nem ébredhettek a morális meggyőződésnek, hanem csak a természeti, nyers erő hatásának alapján. Miből az következett, hogy a nő akkor is, midőn az emberi nem eszmélni kezdett, a maga primitív állapotában kénytelenül megmaradni; mert a férfi, a családi kötelék hiányában nem látta át, miért emelné fel magához ezen gyöngé teremtényt?

Toldy István a „Fővárosi Lapok“ 1873-ik évi folyamában a szóban forgó ügyről nagyon helyesen írja, hogy a nyers erő forrása minden hatalomnak, s ha győzelmét egy ideig fenn tudja tartani, siet azt joggá átváltoztatni. A törvények a létező állapotok elismerésével kezdődnek, s az, a mi első percben a durva erőszak műve volt, törvényenyé és joggá, majd közvéleményenyé, igazsággá (? ? Ref.), dogmává lesz, — az emberek meghajolnak előtte, majd hisznek benne, végre lelkesülnek érette.

Igy volt az a nőekkel is. A férfi nagyobb izomerejével legyőzte, leigázta a nőt. A második nemzedék már természetesnek találta a nő elnyomását; a harmadik törvénybe foglalta; a negyedik dogmaként hirdette; a későbbiek, ha józan ész megtámadta a dogmát, legkényesebbnek találták nagy büszkén apáik bölcsességére hivatkozni, mint midőn minden argumentumból kifogytunk, rendesen „apáink bölcsességére“ szoktunk hivatkozni. S valjon mit bizonyít az, hogy a nő évezredek óta el volt nyomva? azt-e, hogy megérdemelte az elnyomást? Vagy, hogy az természetszerű volna? Nem. Csak azt, hogy a férfinak sikerült őt elnyomnia.

Ismerjük Spinoza hirhedt elméletét, mely miatt a világ száz év óta követ dob a nagy filozofra, s mely abban áll, hogy a nagy hal felfalja a kicsinyeket. Toldy ezen tételt — egészen helyesen — történelmi igazságnak tartja s tovább folytatja: Menjünk vissza államaink keletkezésére. A katonák, kiknek kezében kard volt, elnyomták a földműveseket s lett: arisztokraczia és parasztság. Az arisztokraczia leghatalmasabb tagja, kinek legtöbb hűbérese, legtöbb ereje volt, elnyomta a többit és lett: király és nemesség. Az országok közül az erősebbek elnyomták a gyöngébbeket és keletkeztek

a mai államok. Végig mehetünk az egész történelmen s minden intézmény bölcsőjénél ott látjuk a nagy halat, mely a kicsit felfalja.

A nő egyéni és társadalmi jogait is a férfi, mint hatalmasabb teremtmény, hasonlóan a nagy halhoz, elnyomta; mely elnyomás az emberiség legnagyobb gyalázatára az idők folyama alatt szentesítettett.

Ha a történelem népeinek életébe figyelő pillantást vetünk, tájékozhatjuk magunkat a hajdani nő családi és társadalmi állását illetőleg. Véleményem az, hogy a nő épen olyan állást foglal valamely társadalomban, a milyen nevelést neki azon társadalom, melyben él, biztosít. Azért ha valamely nép nevelését ismerjük, ismerjük egyszersmind azon állást, melyet a nő azon társadalomban elfoglal, s ismerjük azon társadalomnak műveltségi állapotát is.

A történelem — feljegyezte emléke szerint a napkeleti nőnevelés nem volt egyéb, mint merő fegyelmelés, szoktatás feltétlen megadásra; a testfejlesztés főszerepét játszván, csak ez ápolgatott igazán, mert csak ez, a test, alkotta főérdekét. Hogy ez úgy volt, látjuk a különböző kor jelesebb népeinél. Lapozgassunk csak az ó-kor történetében s meg fogunk győződni, miszerint az akkori nőnevelés nemcsak minden kritikán alúl állott, hanem az emberiségre nézve valóságos gyalázatot hozott. Mily állást foglalt a nő például a khinaiaknál? Nagyon szomorút! A khinai férj nejét csupán kielégítésére szükségelt eszközként tekinté; gyermekeinek sorába sem veszi fel a leányokat, mert ha kérdeztetik: hány gyermeke van? akkor csak fiait számlálja elő, s ha csupán leányai vannak, akkor egyszerűen azt feleli: nincsenek gyermekeim.

Epen ily szomorú és borzasztó állapotokkal talál-

kozunk a phöníciai családjában; mert míg az egész napkeleten buja nőélet vonul el szemünk előtt, addig Phöniciában a kék a nőnevelés kizárólagos czéljául tűzetett ki. A phöníciai leánya az ő szüzeségét *A s c h e r a n a k*, a szülés istennőjének kényszerített feláldozni. Ezen undort ébresztő isteni tisztelet feltünteti, miszerint a phöníciaiak a kultusban és a nevelésben a legalacsonyabb fokon állottak s az ő nevelésök inkább rombolás, mint építés vala.

A zsidó nemzetet kivül egyetlenegy nép történetében sem találjuk, hogy a nő hivatásához és rendeltetéséhez képest méltó állást foglalt volna a családban és a társadalomban, noha a zsidó társadalom sem igen nagy előzményekben részesíté a nőt a családi körön kívül. Mert, ha mélyebben kutatjuk a dolgot, itt is úgy tapasztaljuk, hogy „a zsidó nemzet a nők lenezésében, kicsinylésében annyira megy, hogy a teremtés utáni legelső emberek megnevezésében alig megy az 5-ikig s már a nőt mellőzi s *K a i n n a k*, a negyedik lénynek gyermekei és maradékaival benépesít egy egész országot anélkül, hogy e nemzedék ősanijának bárcsak neve is fenmaradt volna történetében.“*)

Azon körülmény azonban, hogy a keleti népeknél nagyon ritkán találkozunk a nők lealázó bántalmazásával, onnan származik, mivel egyrészt a férfiak méltóságuk alattinak tartották és tartják a nőt megsérteni; másrészt pedig tulajdonjoguk megsérthetlenségének szempontjából, minélfogva a nőket — fájdalom! — valamennyi keleti népnél kelme gyanúant s házi eszközként tekintették és tekintik.

Igaz ugyan, hogy a történelem legrégibb emlékei-

*) Néptan. Lapja. 1874. 83. 4. l.

ben találkozunk szerepetjátszó nőkkel. Így pl. látjuk a mint a Ganges folyón — monda szerint — Rámát az ő mostoha anyja trónjától megfosztja, eselszövényei folytán leányát, Sitát, férjével Rámával együtt az országból száműzi, s mégis mily odaadással követi vala Sita az ő férjét a száműzés minden viszontagságaiban, dacára annak, hogy férjéhez való rabszolgai viszonyát tudta. Továbbá Semiramis mint férfias kitartással harcoló és győző nőalak ecseteltek, ki Babilont és Ninivét nagyszerű épületekkel és kertekkel díszítette, s országát mindenféle nyilvános épületekkel ellátta és határait tetemesen tágitotta. Mindezeket megfigyelve, késztetnénk azon gondolatra, hogy a keleti nőnevelés még sem vala annyira romboló, a mennyire a kéjelgés, kicsapongás, bujaság Sardana-palt közmondássá tette. S mit jelent az indiai özvegyének önkénytes tűzhalála? Ilyenek és hasonlók ugyan arra mutatnak, hogy a történelmi nővilág is képes vala egyes nagyszerű tüneményeket felmutatni és pillanatnyira a futólagosan gondolkodót bámulatra ragadni. Azonban mindez nem az, a mit nekünk tulajdonképen keresnünk kell. Mi nem keresünk amazon, vagy uralkodó nőket; a mi célunknak legkevésbé sem felel meg egy Semiramis, egy Kleopatra vagy egy Judit: mi a nő társadalmi állásának oly képét keressük, mely azt tolmácsolná, hogy a nők a történelmi időszak alatt valóban minden előítélettől menten foglaltak helyet az emberi társadalomban és a családban.

De ebben hiába fáradozunk, mert ilyen nem létezett és sok helyütt ma is lámpással kell keresni azt, legalább úgy nem létezik, a mint azt a mai korszellem

kivánja, jöllehet az előítéletek tetemes részét az idők folyama elmosta.

Eltelkintve a történelem barbár népeitől, lássuk, mily bánásmódban és jogokban részesült a nő a klaszszikus népeknél — a görögök- és a rómaiaknál!

Sok elfogult történész azt állítja, hogy a görögök- és rómaiaknál a nőemancipáció otthon vala; hanem ez nem áll: mert e nemzeteknél a nők társadalmi állása szintén nem volt nagyon kecsesgető, miután ki voltak zárva minden nyilvános életből s e fölött megfosztva a tulajdonképeni nemesítő neveléstől — kiváltképen a görögöknél.

Magában Athenben a nők szigoruan őrizettek otthon, miután szobájukat, az ugynevezett gynaeceumot nem volt szabad elhagyniok. Sem a törvény, sem a szokás nem nyújtottak nekik előnyöket, mert folytonos kiskoruságban és függő állapotban éltek le napjaikat. Hogy tiszta fogalmunk legyen a nő társadalmi és családi állásáról az ókor történelmének legműveltebb népeinél, álljon itt egy kép, melyet Jung Sándor „Geschichte der Frauen“ című műve szerint közlünk.

A nő az első és legnagyobb áldozat vala, melyet a görögök az államnak hoztak. A nő azonban önmagával együtt nem engedte át egyszersmind jogát; mert noha nyelvészeink a szellemdúsabb jelenkor rovására az óvilág jelességét nyakra-főre dicsőíteni, iránta az emberiséget lelkesedésre serkenteni igyekeznek: a görögök világának typusául mégis csak mindig a szív hidegsége fog maradni, a mi pedig a modern kedélyt mindenkor elidegeníti.

Látjuk ezt leginkább onnan, hogy a nő számára a társadalomban semminemű hely nem volt található; mivel a görög férj magánlaka jelentéktelen és nyomo-

rult vala, mit a törvény úgyszólván maga is irt elő: s az athéni nő ily hajlókra vala utalva, midőn a férj azon kívül élt és — élvezett.

A férfinál a magány, az elkülönítés, a görög nézetek szerint szükséges hibának tartatott; a nő pedig, ki fogyatkozott természetűnek állítottott, egyenesen és szigoruan arra utaltatott. Plátó, ki „Állam“ című művében a nőt felszabadítani akarja, nem igyekszik azt jogaiba visszahelyezni, hanem mint némely túlfeszített gondolkozásu fej (? Ref.), helyet akar neki biztosítani az államháztartásban és azon való munkálkodásban. A szabadság azonban nem bírhatja ilyen munkában gyökerét. Spártában, hol az egész gyermeknevelés csak testedzésben, a polgárok politikai működésök leginkább a háboru viseléséből állott, s az egyed magánlaka nem volt egyéb magánkamaránál a nagyszerű államlaktanyában, a nő már közelebb állott férjéhez.

A testgyakorlattal mindkét nem edzette magát, mindkettő egyforma nevelésben részesült, az egyik, hogy a háboruban, a másik, hogy a szülésben hozzon hasznot az államnak. Azért szeretett Xenophon és Sokrates iskolája Spártára hivatkozni, mert ez sokkal nagyobb tökélyre emelkedett mint Athén. Mig Athén a nőt rabszolgaságban tartá, hogy szive érzelmei az államszervezetre rontólag ne hassanak: addig Spárta kényszerítette a nőt, hogy férfi természetet formaliter vegyen fel. A leánykák- és hajadonoknak nyilvánosan kellett a fiuk- és férfiakkal mezitelenül tornászniok, azokkal birkózniok, a mi az athenbelieknél undort ébresztett.

„Hogy lehetne Eurotásban egy leány, ha akarna

is, szemérmes, midőn a házon kívül magasan felfogózkodva, a versenyfutásnál pedig annyi sok ifjúval meztelenül érintkezik? Valóban irtózom ettől!“ Irja Euripides.

De mi is volt a házasság Görögországban? Semminemű erkölcsi és aesthetikai kötelék. A törvények egyszerűen arra ügyeltek, hogy a szerelmi vágyak mesterkélten fokoztassanak, minthogy az ifjú házasulandók először titokban találkoztak, mi arra céloztatott, hogy testre nézve „erős és szép“ nemzedék jöjjön létre.

Milyen szoros (?) viszony volt a házasság, kiteszik azon szokásból is, hogy, aki feleségével magzatot létre hozni nem volt képes, követelhetette polgártársának feleségét az illető időre. Egy ilyen követelésre így felelt bizonyos spártai nő: „Mint gyermek atyámnak voltam engedelmes, s tettem mindent, a mit parancsolt; mióta azonban férjnél vagyok, annak engedelmeskedem: hogyha tehát az valami megengedhetőt akar cselekedtetni velem, mond meg előbb neki.“

Spártában a nemi viszony ménesileg ápoltatott; Lykurg törvényei e tekintetben akármelyik ménesigazgató rendeleteitől sem különböznek. Olvassuk csak azon elmékedést, melyet Plutarch ezen törvényhozó szájába rak. Ő (Lykurg) helyesnek találja, hogy a nő magánosan maradjon, azaz, hogy házassági frigyét ne kössön, miután a kutyák és lovak tenyésztéséből lehet látni, mennyire előnyös az ellenkező rendszer.

Plátó az ő „Állam“-ában többi közt követeli, hogy a nők épen úgy neveltessenek mint a férfiak. A férfiak huszonötödik évtől fogva a 40-ik évet túl nem haladott nőkkel az állam által párosíttassanak össze, mely eljárásnál arra kell figyelni, hogy a legerősebbek kerüljenek össze. Saját gyermekeit senki sem

ismeri, azok az állam által neveltetnek. Ezen korszak elmúltával mind közös, mindenki élhet amint akar, csakhogy a nőnek nem szabad többé szülnie. Az egy generációban levők közös szülei a következő nemzedéknek; minden nemi összeköttetés megtiltatván.

A kelletténél nagyobb számú gyermekektől s a gyöngéktől, nemkülönb a rútaktól kitevés által menekültek meg a görögök, a túlnépesedéstől pedig telepítvények által. Plátó és Arisztotelesz még tovább mennek, miután ezek a nőnek előírják, meddig és hány-szor szabad szülnie; az utóbbi pedig követeli, hogy a nő a gyermekek bizonyos számának elérése után az abortíót vegye igénybe.

Ennyi volt a görög nő mint anya; lássuk most már milyen értéke volt mint polgárnőnek?!

A görög írók sokszor beszélnek a házasság kellemetlen voltáról, kiváltkép az élet magasabb köreiben. S valóban mi is vezethette volna a férfit a házasságra mint a kötelesség és a törvény, midőn a szerelmet, az érzelmeket és együttlakást a haeterákkal és ifjakkal (??) elégithette ki, kiket ő műveltségök folytán sokkal többre becsült saját feleségénél, kinek — mint görög polgárnőnek — rendszerint műveletlennek, tudatlannak kellett maradnia, nehogy szerelemingere által az izetlen rendszert felzavarja.

A szabad görög hajadont már nem veszik meg, ő neki nincs szüksége, hogy maga körül más asszonyokat szenvedjen, mert többé nem a férfi öröme s gyönyöre. Ő hoz a férfinak nászajándékot, mely ő rá nézve a szabadság bélyegét hordozza, a férfinak azonban némi kárpozlást azon fáradságért, hogy az államnak gyermeket nevel.

„Gazdag ajándékot hoztam férjemnek, úgy hogy

valóban szabadon beszélhetek,“ — mondá Euripides Hermionéja.

Ezen szabad beszélhetés azonban nem történt a szó valóságos értelmében, miért is Solon elrendelte, hogy a nő nászajándéka ne legyen nagy.*) A nő kényének alávetve lenni, a görög írónál nagy szerencsétlenség — és gyalázként ecseteltetik, s azért intik a férfiakat, hogy óvakodjanak a gazdag nőktől.

Olyan leányt nőül venni, ki nászajándékot nem hozott, mindkét félre nagy gyalázatnak tekintetett, miután ez csak barbároknál volt szokásban. S míg az ótestamentomban a leányok mint a szülék kincsei, — addig a görög költőknél mint teher és kellemetlen tulajdon tüntetnek fel.

Nagyobb szabadságot élvezett azonban a nő a házasság felbontásában, mert ha a férfi a nőt elcsapta, úgy viszont a nő elhagyhatta férjét. Azonban az elválás még sem volt egészen alak nélküli, mi Alcibiades feleségének elválási történetéből kiviláglik. Ez megjelenvén az archon előtt s benyújtotta az előirt elválási iratot. Ő elakarta hagyni férjét, mert semmirekellő életet élt. Alcibiades azonban elragadá feleségét és egyszerűen hazavitte, mi ellen senkinek semmiféle kifogása nem vala, mivel a nőrablás jogosultságának fogalma a görögöknél még el nem enyészett vala.

Végre eltűnt azon régi barbárság is, mely a megesezt leány, vagy házasságtörő feleség iránt gyakoroltatott. Azon menyasszony, ki virginitását férjhezmenetele előtt elveszítette, szüleinek egyszerűen visszakül-

*) Virgines sine dote nubere jussit (sc. Solon), ut uxores eligerentur, non pecuniae. J u s t.

detett, s épen úgy a házasságtörő asszony, ki azonfelül beestelenné vált.

A polgárnő állásánál fogva némely jogokat is élvezett: a nyilvános körmenetek alkalmával a kliensek nejei és leányaik tartoztak a széket utána hordani; s csak öneki vala szabad a thesmophoriákat*) s talán még más isteni tiszteletet is látogatnia. Hanem ez volt aztán az egész, miben a görög nők részesültek.

A nő teljes életében a férfi hatalma alatt maradt. Az atya tetszése szerint rendelkezett leánya kezével, halála után pedig a legközelebbi férfi rokon. A férjnek szabadságában állott özvegyének kezével végakaratilag rendelkezni; ha pedig ezt megtenni elmulasztotta volna, cselekedte azt egy legközelebbi férfikona, sőt tehetette azt saját fia is, ha nagykoru vala.

Spártában azonban olyan árva leány kezével, kinek szülei halála után vagyon maradt, s fítestvérei nem voltak, maga a király rendelkezett. Athenben pedig a legközelebbi férfi rokonhoz kellett nőül mennie; ha pedig öröklés előtt ment férjhez, akkor előbbeni férjétől el kellett válnia s rokonához mennie.

A nő mindig kiskorú maradt; semmi, a mit ő kötött, érvénynyel nem birt, sőt még az sem ismertetett el, a mit a férj a nő tanácsára cselekedett.

Minden kitünőbb intézet, mint pl. gymnasiumok, palestrák, akademiák stb. ajtai a nők előtt zárva ma-

*) A thesmophoriák ünnepek voltak, melyek Ceresnek, mint törvényhozó istennőnek tiszteletére tartattak.

radtak; s gyanítani lehet, hogy a színházakat, legalább a vigjátékokat, semmi esetre sem volt szabad látogatniok.

A görög nő sem a munka, sem az ismeretek, sem a műveltség, egyszóval: semminemű szórakozás örömeiben férjével nem osztozkodhatott. Őneki semmiféle vendégségnél résztvenni nem volt szabad; ő helyette a vendégeket a haeterák, flótázók, élősdiék és tréfálók mulattatták. Sőt még ha saját házában is vendégettek meg az idegenek, még akkor sem mutathatta meg magát.*)

Nem is lehetett ez másképen; mert Athenben és Spártában a házasság csupán új polgárok nemzésének tekintetéből történt.

A nő nem volt többé azé, ki őt elrabolta, sem a családé, hanem kizárólagosan az államé.

Ha Athenben a nő elraboltatott, úgy a nőrabló az államnak bizonyos kárpótlást tartozott lefizetni, miután a nőt állami czélokra — politikai házasságra — képtelenné tette.

Spártában azonban a nőrablás törvényszerű vala. Mindenki, aki eme vagy ama leányt nőül akarta venni, el kellett azt rabolnia, sőt ezen dolog annyira ment, hogy ha valakinek más menyasszonyát sikerült elrabolni, azt aztán egyszersmind nőül kapta; mint pl. Demaratus király az ő társának menyasszonyával tette.

Különben oly népnél, mely folytonos villongásban élt, mi visszatetszöt is szülhetett volna a nőkön való hatalmaskodás, midőn egy szomorú reggelen a legyőzött családátya nője és gyermekei rabszolgákként adat-

*) Ezért azonban a törvény azon előnyben részesíté a nőt, hogy férjének bizonyos kötelességeket szabhatott.

tak el?! Nem nézett-e minden görög nő azon szomorú sorsnak elébe, hogy valamely napon egy durva katonának, ki övéit legyilkolta, mindenben kénye-kedve szerint engedelmeskedjék, vagy valami gonoszlelkű kerítőnek eladassék, ki őt, mint nyilvános nőt, Görögország piaczaiba ide s tova hurczolandja, a mint ezt a régi komédiákban olvashatjuk.

A görögöknél azon fogalom gyökeredzett meg, hogy a nő testi és szellemi gyöngeségénél fogva csakugyan nem egyéb, mint a férfi örömeinek és kéjének kielégítésére teremtett lény.

Mily alacsony fokon állhatott valóban a görög nő, kitetszik többi közt Xenophon, ezen eszmény-philosoph és aristokrata ítéletéből, midőn nem meri a nőt — feleséget — magasabb fokra, mint gazdaszonyira emelni, kinek férjével szemben semmi egyéb hivatása nincsen, mint gyermekeket szülni, és a hazahozottat megtakarítani.

Az ember könnyen ellentétes nézetre jutna, olvasván, hogy pl. Pythagorasznak híres nőtanítványai is voltak, mint pl. Phynthis, Theano, ki a házasságról és a nő kötelességeiről is irt. Ezen emancipált asszonyai az ó-kornak azonban nem voltak képesek magasabb s nemesebb régiókba emelkedni, s a nők csak rabszolgai helyzetet tűztek ki. Szerintök a férfi önkénye az asszony törvénye, és engedelmesség a legszébb nászajándék, melyet a nő a férjnek hozhat.

Lássuk azonban, kik voltak azon nők, kik a jelenkori történészek és nyelvészek szerint a görög nőemancipációt képviselték?

Ezen emancipált nők nem voltak mások, mint prostitult nők, kiket „haeteráknak“ neveztek. Athenbe Solon hozta be őket, ki ezen intézmény

által a szigoru házasságot akarta megóvni. — Ők nem voltak — mint nálunk — a nemzettesten mélyen megejtett s kigyógyíthatlan sebek, hanem állami intézmény, mely a nemi viszony és a feleség, ki a házasságban csak tökéletlenül képviseltetett, kiegészítésére irányozott.

A nő (feleség) csak azért volt a háznál, hogy magányában gyapjút fonjon és gyermekeket szüljön; más tekintetben nem volt reá szüksége a férjnek. A haeter azonban minden volt; öröm, szerelem, szépség, női művészet és szellem, öneki csak egy foltja volt: nem volt becsülete, s ezen jelvényt az előirt ruházatban is viselnie kellett.

A haeterák szabadon bocsátott rabszolganők, vagy pedig becsületes polgárnők voltak; valódi, becsületes polgárnő soha sem lehetett haeterává. Mig ezek egészen nyersen és műveletlenek maradtak, addig amazok mindenben, a mi a szerelem örömeit fokozni képes volt — műveltek. A legelvetemedettebb kéjek s elhalt gyönyörök felébresztésére szolgáló ingereszközök tanulásán kívül még az arra kijelölt s valamely kitünő bölcsész vagy művész vezetése alatt álló iskolában a zeneszet-, költészet- és bölcsészletben is oktattattak. Így pl. Apelles nevelte a híres Laist, Plátó Lostheneiát és Epikur Leontiumot.

A haeterákról, azok hírökről és tekintélyökről sokat lehetne beszélni, kiváltképen Nagy Sándor halála utáni időből, midőn még királyokon is uralkodtak, sőt királynékká váltak, mint pl. Thargelia és Thais gyermekei. Lamiáról azt mondja a történelem, hogy Demetrius Poliorcetes azon adót ajándékozta neki szappanra valónak, melyet az athéniek alig voltak képesek megfizetni, továbbá pedig azon szobrokról és

templomokról, melyek tiszteletökre emeltettek. Csak a haeterák képezték a szerelmi dalok anyagát, csak azok valának képesek a szabad görögöt a szép alakra nézve, melyet a nőben keresett és találhatott — kielégíteni.

Az idézetekből látjuk, mily szomorú, alárendelt, megvetett és erkölcstelen helyzetben sinlődött a görög nőnem. A szabad polgárnőknek a szabadságot, illetőleg ennek árnyékát, melyben őt férje és családja részesítette vala, a legszánandóbb megvetéssel megvásárolnia kellett.

Ennyi a görög nő családi és társadalmi állásáról. Lássuk most a római nőket!

A római nő valamennyi ó-kori nép közt legnagyobb szabadsággal és befolyással birt; mindazáltal még távol állott tőle a nő szabad, művelt, kifogástalan eszményképe.

Kiki tudja, hogy a rómaiaknál a puni háboru idejében törvény alkottatott, melyszerint a női fényüzés megszorítottatott. A háboru megszűnte után azonban a nők követelték, hogy a nevezett törvényezikk hatályon kívül helyeztessék; minek azonban a tribunok ellenszegültek. A nők e végett legkevésbbé sem jöttek zavarba, hanem ostrom-állapotba helyezték a tribunok házáit úgy, hogy ezek kénytelenek voltak engedni.

Ilyen eljárás a nők részéről a szigorú Cátónak nem tetszett s következő beszédet mondott a szenátusban: „Quirites! ha köztünk mindenki oda törekedett volna, hogy a nő a férfi jogait és tekintélyét tisztelje, akkor a nők ma nem volnának képesek nekünk annyi kellemetlenséget okozni. Így azonban a nők függetlensége szabadságunkat saját házukban épen úgy, mint a törvényhozó helyen földre teríti és lábbal tapossa; s

miután köztünk egy sem képes nevének mint egyesnek, ellenszegülni, így aztán összesen félelmetesekké válnak mindnyájunkra nézve. Elődeink akarata szerint egyetlen nőnek sem volna szabad még csak magánügyet gyám nélkül végezni; önekik az atya, a fitestvér, a férj tulajdonának kell lenniök. Mi azonban megengedjük, ha az isteneknek úgy tetszik, hogy az is történjék, miszerint majdan a törvényhozó helyen megjelenhessenek, nyilvános összejövetelekbe és szavazásokba avatkozának. Csak engedjete ezen szenvedélyes lényeknek, ezen megszelidíthetlen teremtményeknek hatalmaskodni azon reményben, hogy majd önmagoktól — a ti közreműködéstek nélkül — kicsapongásaiknak gátot vetendnek! Valamennyi teher közt, melyet a törvény vagy a szokás a nőkre nézve hozott, ez a legcsekélyebb. T. i., hogy nem szabad nekik aranyat viselni. Ha igazat kell mondanom, *ők csak szabadság után sóhajtoznak*, sőt kicsapongást akarnak gyakorolni mindenben. Mi volna még, mi után nem vágyódnának még, ha ezt elérnék?! — Ha minden szabályt és minden eszközt fel fogtok használni, melylyel a mi őseink nejeiknek csintalanságát megfékezni igyekeztek és a nőt a férfi hatalmának alávetni törekedtek, még mindezen megszorítások mellett sem lesztek képesek megzabolázni őket. Hogy? ha ti nekik meg fogjátok engedni, hogy ezen is, azon is valamit csíphessenek, ezt is, azt is a férfiak kezéből kivehessék és végre, hogy a férfiakkal egyenjogossá tassa nek, azt hiszitek, hogy akkor is fogjátok tudni őket nélkülözni? Azon perctől fogva, a midőn a nők veletek egyenjogossítottakká válandottak, uraitokká leendnek.“

A nők azonban követelésöket keresztül yívén, Cato azzal torolta vissza tolakodásukat, hogy életbe léptette a „lex voconia“-t, melyszerint a nők a végrendeleti öröklési hagyatékból kizárattak.

A mint Görögország a férfiak törvényes nejeik mellett hetaerákat tartottak, épúgy a rómaiak is, csak-hogy alkalmasint más név alatt, de hasonló minőségben. Úgy olvassuk, hogy Pompejust az ő szeretője, Flóra, annyira szerette, hogy soha' sem vált el tőle annélkül, hogy szeretetében meg nem harapta volna. Midőn azonban egyszer Pompejus Flórát egyik barátjának szivességéből odakölesönözte, ez Pompejus utáni bánatból beteg lett.

A császárok idejében a római nők sok üldöztetésnek voltak kitéve. Ugyanis a zsarnokok megakarván törni az úri osztály hatalmát, melyben a nők nagy szerepet játszottak; az asszonyokat kéjelgésre esábitották, sőt kényszerítették, aki pedig ellenszegülni mert, megbüntették, úgy hogy Fabricius idejében magas rangu nők is a kicsapongók közé iratták be magukat.

Hogyha azonban valamely nő erényesnek látszott, bevádoltatott mint felsegsértő, és áldozatul esett a despotismusnak, vagy pedig visszamentek a régi szokásokhoz és férje s rokonaiból álló törvényszék elébe állíttatott.

Tehát a rómaiaknál is volt olyan idő, a midőn a nő a férj kényétől függött, és semminemű személyi- és társadalmi jogokkal nem birt, hanem kelme vagy házi-eszköz gyanánt tekintetett, ki fölött férje és rokonai tetszésök szerint rendelkezhettek.

Legfényesebben kitetszik a római nők társadalmi

helyzete Caligula tetteiből, melyeket itt előszámolni lehetetlen.

A római nép története szerint ezen állambeli nők társadalmi- és családi helyzete többszöri változáson ment keresztül. Többi közt olyanra is akadunk, midőn a férfi nejének és gyermekének élete és halála fölött rendelkezett; ezen rendelkezést a törvény biztosította neki. De ezen törvény a férjet egyszersmind az atyai méltóságtól megfosztotta, midőn megengedte, hogy az ujszülött gyermek az atyái lábai elé tétessék, hogy ez meghatározza: valjon az ujszülött maradjon-e az életben vagy nem?!

Hogy a családban milyen zsarnokság uralkodott a férfiak részéről, azt leginkább megvilágosítja Livius.

Krisztus előtt 331-ik évben igen sok előkelő ur halt meg Rómában egy és ugyanazon betegségben. Bizonyos rabszolganő azonban értesítette a konzulokat, hogy a nők mérget kevernek, a mi a halálozást okozza. Néhányan a tetten rajta is kapottak, és vagy huszan a törvényszék elé idéztettek. Ők tagadták, hogy az mérge volna s hogy bebizonyítsák, ittak belőle s csakugyan valamennyien meghaltak, s így saját roszaságuknak áldozataul estek. A további puhatolásnál még 170 előkelő nő itéltetett el.

A mérgekeverés, úgy látszik, Rómában napirenden volt. Livius szerint bizonyos praetor a mérgezés miatt 3000 embert ítél el, és azt követelte, hogy vagy félbe szakittassék a további vizsgálat, vagy lemond a hivatalról.

Nagyszerű továbbá a bakanti összeesküvés felfedezése, melynek következtében az inquirálás az egész Itáliára kiterjedt, s számtalan férfi halálra itéltetett,

a nők pedig saját férjeiknek, firokonaiknak vagy azoknak, kik gyámsága alatt állottak, meggyilkolás végett átadattak.

Tehát a férfi vagy firokon a nő *hivatalos bakója!* Innen származik, hogy későbben a proskripcióknál anynyi sok nő férjét és rokonait meggyilkoltatta.

Ennyit mond Jung; s ez untig elég lehet arra nézve, hogy meggyőződünk, miszerint a nő akár a legembertelenebb rabszolgaságban sinlődött, akár pedig a legtágasabb szabadságot élvezett, családilag és társadalmilag nem birt azon előnyökkel, azon jogokkal, melyek az embert, mint olyant illetik; mert ha a nőt a családhoz és az államhoz az öntudatból származott szeretet hozzákötötte volna, teljes lehetetlen, hogy ezek legyenek vérök árulói!

S valóban Róma aránylag sokkal rövidebb ideig állott fenn mint más birodalmak és államok. Kimult az polgárainak lelki és testi romlottsága következtében. Olyan törvények, a milyen pl. az atyai tekintélyt illető is volt, nagyon siettették a családi és erkölcsi felbomlást. —

Látjuk ezt még más nemzeteknél is, kik mint hatalmas tünemények jelennek meg a világtörténelem lapjain, s melyek annak idejében mint ragadó folyam szétrombolák a békés és műveltebb nemzetek életvirágyait. Ilyenek voltak Pannoniában az 5—6-ik században a herulok, kik isteneiknek beteg és öreg embereket áldoztak, s kiknek nejeik, ha örök szégyenfoltot nem akartak magukon viselni, kénytelenek voltak magokat férjeik sírján felakasztani.

A *keltáknál* a férfiak úgy az asszonyok mint a gyermekek élete és halála felett a szó teljes értelmében rendelkeztek. Hogyha pedig előkelőbb családbeli férfi gyanus

halállal mult ki, akkor a férj rokonai összeültek s ke-resték az okot a nőben, kit aztán különféle kino-
kon kívül *elevenen megégettek!*

Az *avarok* pedig, amint Fridiger és Nesztor
írják, lovak és ökrök helyett három, négy vagy öt szláv
nőt fogtak be kocsijuk elé, melyet „teljeg“-nek ne-
veztek.

Ezek után azon meggyőződésre jutunk, hogy a nő
az ókorban akár a művelt, akár a barbár népeknél nem
volt egyéb rabszolgánál; azaz egy élő zérus.

A germán írók azonban sejtve, hogy a nemzetek
műveltsége és értéke idővel a nők társadalmi állása
szerint fog ítélteni: igyekeztek barbárságukat elta-
karni, illetőleg szép, szemkápráztató ruhába öltetni. Így
péld. Schlosser*) ezeket írja a germán nőkről és
azok társadalmi állásukról: „A nővel nem bántak úgy,
mint rabszolgákkal, a hajadonok biztosabb tuszokul te-
kintettek a férfiaknál, miután ezek által inkább érezték
magukat a hűségre lekötelve. A nőknek szintén bizo-
nyos nagyobbszerű, s velük született értéket is tulajdo-
nitottak, mint pl. Vespasian idejében élő Vele-
dának (mindentudó), ki nagy szerepet játszott és a
nép tanácsaira s határozataira nagy befolyással vala“.
Ez azonban merő hazugság, miután a germánoknál a
nők semmivel sem részesültek jobb sorsban, mint a tö-
rököknél, mivel itt is, ott is egyszerű árúciikk gyanánt
tekintettek. Fényes tanubizonyságot tesz erről Kon-
rád lovag, *ki két nőt három font hellérért adott el; mi
alig több három angol sterlingnél.* Az ember alig

*) Fr. Chr. Schlosser's Weltgeschichte für das deut-
sche Volk. III. B. 336. l.

merné azt hinni, ha okmányok ebbeli kétkedését el nem oszlatnák.

Konrád okmánya következőleg hangzik: „Ich Konrad, der Truchsesz von Urach, Ritter, thue kundt und verjehe öffentlichem an diesem Briefe allen denen, die diesen Brief lesen, sehen, oder hören lesen, dasz ich dem Ersamen geistlichen Herrn, dem Abt und dem Convent des Klosters zu Lorch, hab gewen die 2 Frauen Agnes und ihre Schwester Mathild, Degen Reinbolts seligen Töchter und ihre Kindt, die dawon kommen mögen, um 3 Pfund Heller der ich gewärht von ihm bin, und das geb ich in diesem Brief, besiegelt mit myn Insygel, das daran hanget. Dieser Brief ward geben, da man zelt von Christi Geburt 1333. Jahr.“ *)

E szerint nem csak Agnes kisasszonynyal és testvérével rendelkezhetett Konrád uram, hanem a netalán születendő gyermekekkel is mint valami egyszerű árucikkkel.

Terünk nem engedi a nő ó- és középkori helyzetét tovább fejtegetni, különben ezen idézetből is tisztán lehet látni, hogy a nő állása és helyzete a középkorban sem volt valami kecsesgető. S nagyon kell csodálkoznunk azon, hogy ilyen körülmények között mikép lehetett a középkori lovagnak, midőn azzá felüttetett, ünnepeles fogadalmat tenni, hogy igazságot beszéland, hogy védeni fogja a jogot, az egyházat összes szolgálival, hogy *oltalmazandja az özvegyeket és árvákat, az elnyomott ártatlanságot, s a nemes (csak?!) nőkön és hajadonokon semminemű elkövetett meggyalázást nem tűrend?!*

*) Dr. Hentschke, Monatschrift für das gesammte Mädchenschulwesen. 8. Jahrgang, Thoren, 1874, 214. l.

Idővel azonban támadtak emberbarátok, kik feladatukul tüzték ki a nőt a világ előtt emelni. Ilyen volt többek közt Meisen Henrik, a nőket dicsőítő költő, ki „Frauenlob“ név alatt is ismeretes.

Hazánkra nézve fölöslegesnek tartom ezen dolgot fejtegetni, elégnek tetszik, ha e tekintetben egyszerűen a jobbágyi rendszerből fennmaradt emlékeket vesszük figyelembe. Feltűnők e tekintetben ezen elnevezések is: „eladó leány“, „vőlegény“ (vevő legény), „ara“, „a zombori leányvásár.“ A magyar asszony férjét „uramnak“, férje testvérét pedig „kis uramnak“ nevezi. Honnan ezen fogalom? Ezen elnevezések oly viszonyra engednek következtetni, melyek a magyar nő társadalmi állására nem vetnek valami fényes világot. De e tekintetben annál csodálatosabb és bámulatosabb, hogy a magyar népnél a nő a jogban talán valamennyi kultúr államok között legfényesebb helyet foglal.*)

■ nő társadalmi helyzete, kivált a szellemi oldalát tekintve, még ma is egyik, másik tekintetben fenn tartotta magát.

*) Lásd: dr. Báttaszéki Lajos, A nők a magyar jogban. Nagyvárad.

II.

Mily befolyást gyakorolnak a nők az emberi nem művelődésére, boldogságára vagy annak boldogtalanságára ?

„Az otthon képezi az embert“.
Smiles Sámuel. (A Jellem).

Avval már igen régen tisztában vagyunk, hogy csak azon társadalom nevezhető valóban boldognak, mely a tiszta erkölcs szelid uralmának hódol. Azért igen bölcsen mondja Reich Edvárd,*) hogy azon alapok, melyeken minden jó az időnek háborgó tengerében bizton megállhat, a bölcsészet és az erkölcs. Tiszta erkölcs! e szó magába zárja mindazt, a mit a nemzetek boldogságáról mondani lehet.

Ahol önuralom és tiszta erkölcs honolnak, ott az emberek egymáshoz szeretettel fűzvék, a jog és kötelem örök kerékvágásban mozognak, nem vetemednek tévutakra, tiszteletben tartják a fenálló rendet, azzal, a mit a sors keze nekik mér, elégedettek, s nem élnek azon hiedelemben, hogy helyzetök javítására igazságtalan eszközöket is igénybe vehetnek. Ahol önuralmi érzület és tiszta erkölcs honolnak, ott az emberek örömmel lemondanak önhasznukról, hogy mások szükségét enyhithessék; nem tesznek egoisztikus célokat elébe a

*) Reich Edvárd, *der Mensch und die Seele.*

közjönak s a kineceket csak eszközül tekintik a nagyobb jónak elnyerhetésére. Ahol önuralmi érzület és tiszta erkölcs honolnak, ott a szemérem szent fátyola becsben áll; ott az emberek egymásban önmagukat tisztelik; ott az önmegtagadás nemes erénye egész odaadással gyakoroltatik. Szóval: ahol az önismeret és tiszta erkölcs honolnak, ott az igaz béke és öröm országa van, melyet a föld zivatarai fel nem dülhatnak.

Azon társadalom pedig, mely az erkölcs magasstos tekintetén magát túl teszi; melynek a nyájas szemérem s gyöngédség vonzó érzete kebeléből kiköltözik, mely e dicső szót: „erény“ legfőlebb csak a szájban hordja, vagy épen arra használja, hogy a sötétség cselekedeteit eltakarja: elveszítette azon támasztó pontot, azon alapot, melyen egyedül biztosíthatja jövőjét, nagygyá válhatik és hivatásának megfelelőhet; s ilyen állapotot mi egyébnek lehetne nevezni, mint: boldogtalanságnak a szó legszigorubb értelmében.

Valóban lesújtó állapot, mely ravaszságot, csalást, meghasonlást, becsstelenséget, szószegést hordoz átkos méhében, — mind megannyi szörnyeteg, melyek nyomasztóbbak a gyötrő éhségnél, pusztítóbbak az emésztő lángnál, borzasztóbbak minden nyavalyánál: ez pedig képezi a nemzet szerencsétlenségét.

Az előrebocsátottak nyomán önkényt merül fel azon kérdés: kinek jutott az osztályrész, a társadalom javára vagy kárára befolyást gyakorolhatni?

Befolyást gyakorolhat mindenki, a kinek működése elég hatályos az erkölcs áldásdús felvirágzását elősegíteni vagy azt megrontani. Befolyást gyakorolhatnak kiváltképen a nők, még pedig elhatározó befolyást, mivel ők az emberiség legfőbb java, az erkölcs fölött oly hatalommal rendelkeznek, a minő-

vel nem mindenki más; s így igaz az, hogy az emberek nem mondanak sokat, ha állítják, hogy a világ boldogsága vagy nyomorultsága, műveltsége vagy tudatlansága, emberiessége vagy barbársága igen is nagy mértékben a nő befolyásának gyakorlásától az ő birodalmában — a családi szentélyben — függ. Ezek után senki sem fogja kétségbe vonni, hogy e tekintetben a gyermeknevelés első helyen áll. Ki nem tudja, mily sok függ a neveléstől, kiváltkép az elsőtől? Ismerjük az első benyomások rendkívüli hatalmát; tudjuk, mennyire eldöntők azok gyakran az egész életre, mily szilárd alapot nyújtanak legalább jövőbeli terveink s tetteink épületéhez; tudjuk, mily sok fáradtságba kerül azt, a mit ifjuságunk éveiben lelkünkbe zártunk, végkép kiirtani s épen az ellenkezőt ültetni helyébe. Mert sokat tesz az embernél a szokás; nehezen válunk meg attól, a mivel egyszer bensőleg megbarátkoztunk; legnehezebben pedig attól, a mit az ifjuság gyöngé korában vettünk keblünkbe; azért tehát tagadhatatlan igazság, hogy a példa, az anya bánásmódja, a legelső és leghatalmasabb tanító. S csak ennek folytán függ oly sok az első neveléstől, midőn az erkölcsiség ügye forog kérdésben. Az határozza meg leginkább: fognak-e lelkesülni az emberek későbbi éveikben az élet e boldogító kincseért, vagy azt csak kicsinylő vagy közönyös szemmel tekinteni. Mert az emberi gyöngesség, függés, erőtlenség, szemérem, alázat, önlegyőzés és feláldozás, gyöngédség és illemérzetet, minden erkölcsi életnek föltételét, a nevelésnek kell kifejtenie és megérlelnie. Ennélfogva Smilesnek igaza van, hogy „az otthon teszi az embert emberré,“ s hogy „jellemlünk elemi s leglényegesebb iskolája kétséggel az otthon.“

Már pedig ki az, a ki a gyermek legelső nevelését gondozza? Ki az, a kinek szemei előtt annak tehetségei és hajlamai jó és rossz tulajdonaikkal együtt fejlődésnek indulnak? Kitől veszi a gyermek az első, legmaradandóbb benyomásokat? Kitől tanul az szeretni, mint az angyal, de gyűlölni is, mint a gonosz szellem? Alig kell e kérdésekre hosszasan felelnem. Az anya az, ő felé nyújtja piczinyke kezeit legelőször; az anya a gyermek eredeti képe. Az anyának tetszeni, — ezt ismeri legelső gondjával; annak mintája szerint alakítja lényét; annak példája után idomitja életét. Igazságszeretetet tanul a gyermek az igazságszerető anyától, de hazugságot és tettétést is a hazugtól és tettetőtől. Az igazság érzete kiképződik a gyermekben, ha látja anyját az igazság elvei szerint itélni, büntetni és jutalmazni; de kinyomatot lel benne a szeszély is, mely anyját cselekményeinek megítélésében vezérli. Imádkozni fog a gyermek, még pedig hővvel imádkozni, szeretni fog ő, még pedig forrón szeretni, ha ért az anya e szent érzelmek felébresztéséhez és ápolásához, ha a gyermek e mennyei lelkesültségnek anyja szavaiban és tetteiben boldog tanúja; de hidegségben s elhangzó gépiességben fog dermedni, ha egy hideg, közönyös anyának példáját látja szemei előtt. „Egy jó anya, mondja Herbert, fölér száz tanítóval.“

Ne higgye pedig senki, hogy az első fiatalság e benyomásai csakhamar ismét elmosódnak. A nagyra nőtt ifjú, a felserdült hajadon kikerülhetik ugyan olykor a leggondosabb anyának figyelő szemét is, és egy időre a könyelműség vesztes örvényébe sodortathatnak; de az anya szeretete nem fog elenyészni: megjelenik az örvény felett, szent jogait érvényesítendő, s a leghatályosabb intelmekkel emlékeztet az első ártatlanság

aranykorszakára. Erre vonatkozólag gyönyörű példát nyújt egy pap.

Uo p e r angol költő barátja, Olney Newton János. Jóval szüleinek halála után, mikor ifjú fővel, mint tengerész a legvásottabb életre adta magát, egyszer csak feltámadt benne romlottsága érzete s élénken felujultak szívében anyjának csak látszólag elmosódott oktatásai. A hozzá mintegy sírboltból felhangzó szavak szeliden vezérelték vissza az erény és jóság elhagyott ösvényére. (Smiles-Tóth. Jel. 39.)

Ha ért az anya annak idejében szólani és hallgatni: ha érti az alkalmakat az útból észrevétlenül eltávolítani és azok helyét jobbal tölteni be; ha szive egész melegségével szól; ha mindenben mint az igaz vallásos érület és szeplőtelen erény fénytornya világít: oh, akkor az eltévedtek ismét visszatérnek a helyes ösvényre, és újra boldogak lesznek az anyai szerelem verőfényében, mint boldogak voltak gyermekkorukban. — Ellenben az anyai szeretet s gondosság nélkül felnőtt, lelkiileg elhanyagolt boldogtalanok nem ismernek gátot, mely az érzékiség áradással fenyegető hullámainak korlátot vessen. Pusztítva rohannak az esztelenség utain keresztül-kasul: mert a valódi anyai érzés hiányában a magasabb élvek érzékét nem örökölték, s a pusztán földi tápszerek, melyeket az ösztönszerű szeretet csak vakon nyújtott nekik, nem csatolá őket édes kötelékkel az anya lényéhez. Fölbredhet azért most már az anya, keserű könyűket onthat gyermekei elfajultsága fölött: a könyűknek nem lesz erejük, a beszédek meghallgatás nélkül fognak elhangzani, mivelhogy a gyermekek első éveiben nem voltak ahhoz szoktatva, hogy az anyának a tisztelet tartozó adóját megadják.

De nem tartom szükségesnek, hogy mindazt elősoroljam, a mi e tárgyra vonatkozik; mert annélkül is száz meg száz alkalom kínálkozik a világon, melyek a mondottak igazságát kétségen kívül helyezik. Senki sem tagadhatja, hogy azon gyermekek, kik az anyai szeretet kellő gondozását nélkülözik s nyomorú bérencekre bízhatnak, lelkiileg elsatnyulnak; hogy azon gyermekek, kiket a bölcs nevelő imádkozni nem tanított, az imádságot egész életökben alig tanulják meg; hogy azon gyermekek, kiknek önfejűsége idején meg nem töretik, utóbb vad kevélységgel Isten és ember ellen fölemelkednek. Szivreható a világhírű Rousseau Jakab panasza, ki azt mondja, hogy születése vala első szerencsétlensége.*) Kit, miután az anyai gondozás az élet egyenes útjára nem terelhetett, bolyongott az élet legrejtvényesebb ösvényein, melyeken a roppant nagy tehetségekkel megáldott lényét alig tarthatta fenn. — Valamint a tapasztalás bizonyítja azt is, hogy a gyermekek mint zamatos gyümölcsök reményével kecsesgető csemeték növekednek a teremő kertjében, ha őket az anyai szeretet gondosan ápolja, a jámborság harmata öntözi s a gyöngéd kimélet a vad hajtásoktól ideje korán megszabadítja.

Az anyák, illetőleg a nők befolyását az emberiségre nézve igen világos példákban látjuk a Smiles-Tóth „Jellem“ című munkában illusztrálva.

„Perczel Mór, e hős tábornok oly fönkelt lelkesültséggel nyilatkozik a nő jellemképző és magasz-

*) Rousseau-né Jakab fa születése közben halt meg. Rousseau tehát az anyai nevelést nélkülözte; s ez volt annak egyedüli oka, hogy hosszú ideig minden biztos cél nélkül tévelygett.

tos hivatásáról, hogy a jó anyát úgy rajzolja elénk „mint egy szentet, ritka emberi lényt, kit csak látni és üdvözölni is üdv és malaszt.“ Igaza is van, mert a jó anyák az emberiség szakadatlan javítására jóval többet tesznek, mint az atyák. Anyák hozzák létre az otthon amaz erkölcsi légkörét, mely az ember szellemi lényének tápszeréül szolgál, épen úgy, a mint teste szervezetét a természeti légkör tartja fenn. Legyen a nőben okossága mellett jó kedély, szivélyesség és gyöngédség: ez esetben közeli környezetét derülség és béke átlegő légkörével övezi át; pedig ez fejleszti legkedvezőbben a nemes és férfias jellemet.

„Igy az erényes, szorgalmas, derült és tiszta nő felügyelete alatt még a legszegényebb viskó is jólét, erény s boldogság hajlékává varázsoltatik át, hol a családi életben folyvást léleknemesbitő viszonyok jelenetei tűnnek fel.“

„E szerint tehát a jó otthon nem csak ifjúságunkban, de öreg korunkban is a legjobb iskola. Ifjú s érett ember is itt találhatja fel legbiztosabban a derülséget, türelmet, önuralmat, az engedelmesség s kötelesség életető lelkét. Az anyák remek példányáról, báró Vay Miklós anyjáról, így ír Bene Ferencz: „aligha láttam valaha szebb családi életet. Minden fontosabb, úgy a háztartást, mint a gyermekek nevelését illető tárgyban az okos és mély belátásu nagyanya tanácsát kérték ki s követték, s azt hiszem, nem csalódom, ha azt állítom, hogy a politikai pályán későbben oly magasra emelkedett fiu (b. Vay Miklós) nem tett egyetlen fontosabb lépést is annélkül, hogy szellemdús anyjával ne értekezett volna“.

Szász Károly pedig a „Nők a gyermekszobában“ czimű felolvasásában azt mondja, hogy helytelen, illet-

len magaviseletü, vásott gyermekek anyja: gyöngge, ki mindent megenged nekik s vagy majom szeretetből vagy általában jellemhiányból nem képes jó és határozott irányt adni gyermeke modorának s szokásainak, — a mi gyermekeknél a jellemet pótolja. . . Hanyag, rendetlen és léha gyermekeket látva, bizton következtetheted, hogy vagy anyjuk is olyan, vagy egészen csak cselédkézre vannak bízva. De ha bátor, nyílt képű, barátságos és mégis illemtudó gyermekekkel találkozol: nézz körül, anyjok nem lehet messze s tekints gyöngéd tisztelettel reá, mert okos és szeretetteljes asszony bizonyosan.

„Többet beszélnek nagy férfiakról, mint nagy nőkről. Inkább a jó nőket halljuk emlegetni, s hihető is, hogy a fiúk és leányok jellemének jóra irányításán munkálván, nemesebb feladatot teljesítenek, mintha elbájoló festményt ecsetelnének, világra kiható művet irnának, vagy dalművet szerzenének. „Megengedjük,“ írja de Maistre József, „„hogy a nők nem teremtettek remekművet. Nem irtak „Iliaszt,“ „Megszabadított Jeruzsálemet,“ „Hamletet,“ „Elveszett paradicsomot,“ „Tartuffe“-ot, nem adtak építészeti tervet „Szent Péter“ templomához, nem szerzettek „Messiást,“ nem faragtak „Belvederi Apollót,“ nem festettek „Utolsó Itéletet,“ nem találták föl a betűszám-tant, távesövet vagy gőzgépet, de tettek mást: olyat, mi mind ennél jóval nagyobb és nemesebb, mert térdeiken ök ringatják a tisztalelkű, erényes férfiakat és nőket, a világ eme legreमेkebb teremtményeit.“

„Saját anyjáról pedig leveleiben s irataiban folyvást a legmélyebb szeretettel s tisztelettel nyilatkozik. Anyja nemes jelleme minden más nő iránt tiszteletet gerjesztett szívében. „Fenséges anyjának“ nevezte,

„angyalnak, kinek Isten csak rövid időre kölesönzött porházat.“ Neki tulajdonítá egyenesen jóra hajló jellemét, s midőn már érett fővel a szentpétervári udvarnál követségi méltóságot viselt, még akkor is anyja példáját s oktatásait tekintette pályája kalauzának.“

„Washington György tizennégy éves volt, midőn apja elhalván, özvegyen hagyta nejét. Kitűnő asszony volt, ki sohasem szorult másra, szilárd jellemű, páratlan szerény gazdasszony. Egy magának kellett nevelni négy árva gyermekét, vezetni a nagy háztartást, felügyelni kiterjedt birtokára, s ezt mind sikeresen teljesítette. Eszélyessége, szerénysége, gyöngédsége, iparkodása, ébersége legyőzött minden akadályt, s gondos törődései édes jutalmául meg is érte azon boldogságot, hogy gyermekei egytől-egyig biztató kilátással léphetvén az életbe, hatáskörüket úgy töltötték be, miként mind magoknak tiszteletet szereztek, mind az őket helyes irányban s elv szerint vezénylő anyjuknak becsületére váltak.“

Mazzini inkább anyja, mint apja felé hajlott. E nőt csaknem a bálványozásig imádta. Egy angol utazó 1850-ben meglátogatván Mazzini anyját, így jellemzi: „öreg kora daczára is szép s nagyon hasonlít fiához. Nem mondhatom neked, mily szellemdús és nemes s mily gyöngéden tud érezni. Órák hosszáig elülök mellette, hallgatom, midőn múltjáról s élete viharairól beszél s mindenből fia iránti szeretete és csodálata lángol ki. Nem győzi dicsérni, mily kedves és szeretetteljes volt, mint szeretett övői közt élni s mint szerették mindnyájan. Még most is látom, — szólt — hogy hozott nekem virágokat reggelenként, s hallom, hogyan énekel mulattatásomra dalokat esténként, mikor a vele

egykoru fiatal emberek kávéházakban vagy színházakban csavarogtak.“

„Bismark, Poroszország e lángeszű ügyére, szintén kegyelettel tisztelte anyját. „„Dolgozó szobájában íróasztala fölött még most is édes anyja arczképe függ. E nő polgári származásu s a híres lipesei tudornak, Menkén Lajosnak leánya volt. Szép, szellemes arczu asszony, kinek egyedüli becsvágya volt, fiát a diplomatiái pályán láthatni.““

„Adams, az északamerikai egyesült államok második elnöke egy bostoni leánytanoda közvizsgáján megjelenvén, itt egyik növendék igen meghatóan üdvözölte. E meghatottságot beismervén, fölhasználta az alkalmat, hogy fölemlítse azon tartós befolyást, mi saját életére s jellemére a női oktatás és társalgás eszközölt. „„Gyermekkoromban““ említé „„talán az emberrel közölhető legnagyobb áldás lett osztályrészemmé, mert olyan anyával áldott meg Isten, ki gyermekei jellemének helyes irányu fejlesztésére nemcsak képesítve volt, de azon szakadatlanul fáradozott is. Neki köszönhetem hosszas éltemet átható, erkölcsi s vallásos képzettségemet, — s ha netán ez nem oly tökélyes, mint a minőnek lenni kellene, ki kell mondanom kegyeletes emlékezete igazolására, hogy ha abban bármi hiány róvható fel vagy eltérés látszik attól, mire ő engem tanított: az egyenesen az én hibám s nem az övé.““

„Göthe is, épen úgy mint Schiller, lelkülete, jellege irányát anyjának köszönheté, ki ritka tehetségekkel felruházott női lény volt. Schiller anyja sem volt olyan ábrándos, rajongó, költői anya, minőt belőle némely életirói csináltak; több, jobb volt ő annál: azon jó lelkek egyike, kiknek vonásain s minden szaván a legtisztább nőiség mosolyog. Fönmaradt levelei hiven

mutatják, minő volt a hatás, mit kezdettől fogva végig fiára gyakorolt s e tekintetben Schiller nem volt kevésbé áldva a természettől, mint Göthe. Így szól Schiller anyjáról egyik életirója. Göthe anyjából bőven áradott az a vidor, anyai kedélyesség, s főleg az által fejtett ki varázserőt a tevékeny ifjú elmék fölött, hogy őket tapasztalata gazdag tárházából bőven elláthassa életbölcsességgel. Egy utas több ideig társalognán e fönkelt lelkületű nővel, lelkesedve szól: „„most már értem, mi tette Göthét olyan emberré, mint a minővé lett!““

De Göthe mindég is kegyeletben tartotta anyja emlékezetét. „„Valóban megérdemelte az életet!““ mondá egy izben anyjára célozván; s mikor Frankfurtba utazott, meglátogatta egyenkint azokat, kik anyja iránt szívélyesek voltak, tolmácsolván előttök hálás köszönetét.“

„Ary Scheffer francia festőt anyja buzdította a művészet tanulmányozására, erejét meghaladó áldozatra is kész lévén, csakhogy fia e pályán előre haladhasson. A festő későbbben anyja szelid vonásait örökíté meg Beatrix és Sz.-Monika festményeiben s több más művében. Anyja Németalföldön, Dortrechtben tartózkodván, fiát előbb Lille-be, aztán Párisba küldötte tanulni. Hazuról hozzá intézett levelei józan anyai oktatásokkal s gyöngéd női rokonszenvvel teljesek. „„Oh, ha látnál,““ írja egy izben, „„a mint arcképedet megcsókolom s aztán kevés vártatva újra előveszem, téged könnybelábadt szemmel „„szeretett gyermekemnek““ szólítlak: meggyőződnél arról is, mily nehezemre esik néha veled szemben a tekintély szigorú hangját alkalmazni. . . Csak dolgozzál is szorgalmasan, — de kivált szerény légy, beösmerve öngyöngeségedet; ha aztán

majd mások felébe emelkedni éreznéd magadat: állítsd párhuzamba saját alkotásaidat a természetével, vagy saját lelked eszményével, a feltűnő ellentét biztosan megvéd a kevélység s önhittség sugalmait ellen.“ Évek multával, midőn már maga Ary Scheffer is nagyapává lett: kegyelettel emlékezett vissza anyja e tanácsára, több ízben ismételvén azt gyermekei előtt. A jó példa életereje így él nemzedékről nemzedékre folyvást ifjan s üdén, ujjáteremtven e világot.“

Micheles, a francia történész valóban fenkölt szavakban emlékezik meg anyjáról előszavában „Papokról, nőkről és családokról“ című művében. „„E művem írása közben,““ említé, „„lelkem előtt lebegett mindig ama nő képe, kinek szilárd s komoly szelleme kétségtelenül támogatott volna tusakodásaim közepette. Harminc éve, hogy elvesztettem — akkor még gyermek voltam, — mindazáltal emlékezetemben folyvást él s korról korra nyomban jár.““

„„Velem együtt nyomorgott az inségben, s jólétemben osztozni nem engedte meg a sors. Ifjú koromban sok aggodalmat szereztem neki s most nem vigasztalhatom, még azt sem tudom, csontjai hol porlanak. Akkor még szegényebb voltam, semhogy nyughelyül földet vehettem volna számára.““

„„És mégis mennyit köszönhetek neki! Mélyen érzem, hogy e nő fia vagyok. Eszméim, igéim, — nem is említve vonásaimat s taglejtésemet — percenkint éreztetik, hogy saját magamban fedezem föl ujjalag anyámat. A mult időkhöz vonzódo rokonszenvet, a most már nem létezők iránti gyöngéd visszaemlékezést egyesesen anyám vére ébreszti föl bennem.““

„„S én már szintén hajlott korú, mivel viszonzhasam mindazt, mit neki köszönhetek? Azzal, ha, a miért

ő is köszönetét fejezte volna ki, főlemelem szavamat a nők és anyák érdekében.“

„A jövő előttünk állhat az édes anya ölében szendergő kised személyességében. Hogy e gyermekből idővel mi lesz, az főleg az ő legelső s leg-hathatós nevelője nevelésétől s példájától feltételezhető. Bizony! nincs legkisebb túlzás sem a lelkes gr. Mikó eme buzdításában: „Asszonyok, anyák! töletek függ nagy részben a hon jövője. Oh! fogjátok fel hivatástokat! Ti vagytok a családélet életető gyökerei, a házi erények alkotói, a gyermekek lelki hajlamainak első idomítói. . . . töletek függ a jelen, a nemzet belső élete, a jövő előkészítője. . .“

„Mintegy ötven éve, a nagy Napoleon oda nyilatkozott, hogy Franciaországnak anyákra lenne legégetőbb szüksége, ezzel más szavakkal azt akarta tudtul adni, miszerint a házi nevelést jó, erényes és értelmes nőkre kellene bízni. Valóban, az első francia forradalom gyászos példákkal igazolja, hogy minő társadalmi bajokat szülhet a nemesítő behatás mellözése. E nagy nemzeti forrongás idején bűn és kicsapongás ette be magát a társadalomba. Erzéki ség tiporta le az erkölcsi séget, vallást és erényt. A nők jelleme merőben megromlott. A házastársi élet guny tárgyává lön, az anyai kötelességet megutálták, család és otthon szintén alá-súlyedett. A benső házas tisztaság nem tarthatta tovább együvé a társadalmat. Franciaország anyátlanná lévén, gyermekei kitortek; a forradalom is „asszonyok rivalgása s vadult féktelenségei közt“ lobbant lánggra.“

A női befolyás egyenlő mindenütt. Helyzete minden országban irányadója a nemzet erkölcsi életének, modorának s jellemének. A hol a női osztály el van aljasodva, a társada-

lom sem áll jobb alapon; hol a nők erkölcsileg tiszták s felvilágosodottak, a társadalom is ahoz képest nemesebbül.

Ezen idézett példák alapján tehát teljes joggal mondhattuk, hogy a nők befolyása, minthogy a házi nevelés tiszte kizárólagosan őket illeti, fölöttibb nagy az emberi nem boldogságára vagy boldogtalanságára; mert hisz a gyermekek alkotják, a mint feljebb megjegyeztük, a jövő reményét. Igaz ugyan, hogy van része az atyának is a házi nevelésben, s az iskola is tehet sokat, hanem egyszersmind nagyon sokat árthat, ha lelkiisméretesen feladatát meg nem oldja. Az anya helyét mindazáltal sem az atya, sem pedig a legjobb iskola, sem nevelőnők, sem nyilvános, sem magánintézetek nem pótolhatják ki; a mit egy gondatlan anya elhanyagolt vagy elrontott, azt csak ritkán vagy épen soha sem tehetik jóvá a mellékfaktorok. Az iskolának alapra van szüksége, a melyen tovább építhessen. Az iskola azonban, mint a házi nevelés — és leginkább az ismeretek körének tágítására hivatott közeg, nem állíthat elő erős épületet, ha alapját futó homok képezi. A tanítók ugyan az iskolapolgárság értelmének, eszének, szívének és ügyességének fejlesztésére irányozzák munkásságukat, de ez nem felel meg tökéletesen a célnak, ez nem elegendő az eredmény biztosítására, mert figyelő tekintetök a gyermekeket csak néhány óráig kíséri; már pedig az emberi természetet ismerők tudni fogják, mily csekély gát az azon ár ellen, melylyel az emberi természet folyását tovább folytatja. — A szív legnagyobbbrészt az anyára van hagyva; ő látja a gyermekeket a családi körben őszintén, fesztelenség és félelem nélkül. Az atyának pedig ki kell mennie a sürgő életbe s gondokkal és fúradtsággal kell küzdenie, hogy csu-

ládja a szükségesekben hiányt ne szenvedjen; a türelmet s gyöngédséget, a nevelés ezen alapföltételeit, a nőktől várhatjuk. De ha az atya főleg a későbbi években, az anya gondosságához hozzá adja azt, a mit az óvatosság és erő igényel, ha az iskola is megteszi azt, a mit szent hivatásának kötelme magával hoz: úgy sikerül a mű s nagyban megkönnyül a munka, melynek feladata a jól előkészített sziveket, elmét és észet az élet-Saharájának boldogság-virányain kalauzolni.

Mindezekből tehát kitetszik, hogy a nő az emberi boldogság alapja, ha valódi műveltséggel van megáldva; de egyszersmind a nő azon forrás, melyből a család, falu, város, ország s az egész társadalom szerencsétlensége folyhat, ha az a tenyészi életen felül nem emelkedhetik, vagy pedig a (valódi) műveltségnek csak fénymázával bír.

.....
" . . . csak egy, csak egy: a jellem az,
A mi az embert emberré tesz.
Ennélkül hitvány, öntudatlan tárgyak,
Vagy legfőlebb is állatok vagyunk.
Oh hölgy! könyörgök hozzád, a haza
S az emberiség kettős érdekében:
Ha gyermekkel áld meg majd az isten,
Olts gyermeked szívébe jellemet,
Szeplőtelen s megtántoríthatlant.
És nem szükség, hogy mást is adj nekik,
Mindent adtál, ha jellemet adtál."

Petőfi.

III.

Szükséges-e úgy tanítani a nőt, mint a férfit?

„Törekvésünket arra kell irányoznunk, hogy a társadalom minden tagja megszerezhesse magának az önművelődés eszközeit, és hogy ez által azzá képezze magát, a mi benne elrejtve létezik; úgy, hogy a ki csak önmagának hű marad, ez is eszközölhesse magának azon tiszteletet, mely őt megilleti, annélkül, hogy kényszerítve volna azt külső eszközök, ugymint ruházat, mesterkéltség magaviselet, fényűzés stb. által kierőszakolni.“

(Két beszéd az alsóbb néposztályok felemeléséről; Chamings szerint Lipsce. 1847. 16. l.)

Korunk egyik legszebb vonása azon nemes törekvés, mely a nőt a férfival a nevelés-tanításban egyenjogósítani igyekszik. Ezen törekvés, a nő természet-szerű emancipálása — vagy bármily néven is neveztesék a nővilág ezen általános érdeke — különösen a mai körülmények között, nagyon méltányos és sürgős dolog. Igaz ugyan, hogy ezen törekvés roppant nehézségekre akad, részint különös rögeszmék, részint pedig az általános közöny következtében. Ezen akadályoktól azonban nem szabad visszaretegnünk, hanem az utat annál gyorsabban és kitartóbban egyengetve, az ügyet célja

felé siettetni, miután ezt általános művelődésünk emelése komolyan követeli.

Azon ferde nézetek és vélemények, melyeket egyes túlfeszített gondolkodásuak a nők természetellenes nevelése érdekében támasztanak, mint alapot nélkülözők — önmaguktól megdőlnék. Ellenben a valódi nő-érdek, a nő-emancipáció, a szó nemes értelmében, noha nagy küzdelmekkel is, előbb-utóbb érvényt fog szerezni magának.

Nézetem oda irányul, hogy a nők természet szerű-emancipációja alatt mindazon jogok élvezetét kell értenünk, melyekben az ember mint ember részesülhet.

Azon felmerült követelmény, hogy a nő politikai állást foglaljon el az államban, pl. hogy szavazati joggal birjon, vagy mint képviselő megválasztható legyen, mérvadó nem lehet; mert amit a férfivilágnak egy tekintélyes része, mely minden megkivántató kellekkel fel van ruházva, sem vergődhetik fel azon polcra, hol közvetlenül munkálkodhatnék a haza politikai irányán vagy igazgatásán; épen úgy volna az az emancipált nőkkel is, kik között akkor volna képes egyik vagy másik ily magasabb állást elfoglalni, ha szellemi munkássága őt arra mintegy önkénytelenül felsodorná. Ha az ilyen szellemi emelkedést azonban valaki rosz néven venné, attól kérdezni lehetne: mi oknál fogva nem volna szabad a nőnek is azon téren működni, melyen működni hivatva van? Miért volna kizárólagosan csupán csak a férfivilág jogosítva existentiáját a tudomány által biztosítani?

Ilyen napfényként tündöklő természetes törvények

ellen működni nem csak nevetséges s barbár dolog, hanem egyszersmind igen is kifecamodott logika.

Különben ez csak mellékesen legyen érintve s csak azon szempontból előre bocsátva, hogy az, miután — nézetem szerint — a tulajdonképeni nő-emancipáció peripherijének csupán csak tangensét képezi, többé ne is említettessék. Különben alig találkozánk a műveit osztályból valaki, a ki a nő szellemi fejlődését tiszta meggyőződésből ellenezné; mert erre nézve érveléseket még a legvilágosabb társadalmi szokások — körülmények — sőt személyi tapasztalásokból sem meríthet.

Legyen azonban szabad kérdésünket lényegileg, saját felfogásunk szerint körülírni, illetőleg csak körülvonalozni. Ezen körülvonalozás ugyan egy pár szóval kifejezhető, t. i. ha azt mondjuk, hogy a nő akként neveltessék és taníttassék, hogy az az emberhez méltó módon képes legyen alaposan, világosan és komolyan gondolkodni; szükség esetében pedig önállóan saját maga és övéinek existenciáját tisztességes, gyöngé erejét túl nem haladó módon biztosítani.

Ezen állítás, hogy a nő, mint nő, maga és övéinek létét biztosítani képes legyen, talán egy kissé furcsán is hangzik, különösen, ha gondolatainkat nem irányozzuk azon mélység felé, hol lebilincselte igazságunk megtalálható volna. S bátran mondhatná valaki, hogy a nőnek van támasza, t. i. a férfi, ki az ő és gyermekei fentartását biztosítani tartozik.

Hogy ha valamely műveletlen országban élünk, hol a civilizált népéletmódtól a fogalom még talán csak néhány évszázad után fog felébredni, akkor okoskodásunknak ma csakugyan nem volna helye: hanem mi a

felvilágosodás, a műveltség világrészében lakunk. A felvilágosodás, a szellemi haladás pedig olyan természetű, hogy azt, aki annak kerekébe kapaszkodik, magával ragadja, s elfut vele a szellem boldogabb országába; ellenben azt, aki előle kitérni igyekszik, okvetlenül és irgalmatlanul letiporja. Ezt napról-napra tapasztaljuk, kiváltképen hazánkban, hol a műveltségnek oly tarka elemei szemlélhetők. Átélt napjaink minden perce bizonyítja, hogy amint az idő — közönségesen szólva — változik, úgy változik a szokások alakja, a kenyérféreg módja is. A népművelődés, felfedezések és találmányok árja folytonosan új meg új szükségletet hoz a felszínre, mi által nem csak a férfi világ működési köre, hanem a nőké is szemlátomást új alakot ölt.

Igazán szép, ha nem is helyes azon elv, mely az idő folyama alatt erős, mindazáltal jogtalan alapot nyert; hogy a nők hivatási köre kizárólagosan csak a gyermekszobának négy fala közé szorítandó.

Ily módon gondolkodók, és a nemzet nevelésére befolyást gyakorló egyének ferde nézetökkel többet rontanak az állam anyagi helyzetén, mint a leglelkiismeretlenebb pénzügyi miniszterek; szellemi haladásában pedig többet ártanak, mint a legirtózatosabb polgári háborúk, mert a nevelés, különösen a leánynevelés tengerébe a közönyösség által dobott kő folyton tovább terjedő hullámkört képez, mely lassan a leghelyesebb eszméket is, ha a hatóság által nem támogattnak — elsodorja magával.

Amint említettem, a mai kor követelményei a népnevelés-tanítás, úgy mint a magasabb tudomány tanulmányozásában nagyszerű ujjaalakítást, az ismeretek el-sajátítására nézve pedig sokkal nagyobb terjedelmet

tettek szükségessé, minek folytán megsemmisítették azon elvet, melyen eddig a leánynevelés alapult.

Az eddigi leánynevelésnek alapjául az „anyai kö-
telmek“ állítólagosan szolgáltak. Legyen öröme az an-
tik iskolának is, s azért ne tagadjuk, hogy a leányne-
velés-tanításban „alapelvei“ nem voltak volna; de azt
mégis határozottan ki kell jelentenünk, hogy ezen szó-
nak „anya“ valóságos fogalma, az emberiség nagy ká-
rára csupán csak „szenvedőleges“ vala.

Valóban pirulva kell állítanunk, hogy az állatvi-
lágban az anyák sok tekintetben megszegyenítik az em-
ber-anyákat magzataik ápolásában. Hány százezer em-
ber-anya van, ki nem érdemli meg ezen magasztos el-
nevezést, hány százezer anya létezik, ki szülöttjeit csu-
pa tudatlanságból testileg és szellemileg örökre tönkre
teszi. Miért? Mert műveletlenek, vagy a valódi művelt-
ségnek csak külmázával bírnak, mely mihamarább le-
kopik s csupán pusztító mérget hagy maga után. A mai
kor, noha a nőnevelés alapelveinek élére szintén az
„anyát“ állítja, ért és sürget „cselekvő anyát.“ S ezen
antipodikus elv a régi iskolának emlékét örökre meg-
semmisíti.

Ha a nő helyzetét minden megeshető körülmény
között szemügyre vesszük, legkevésbé sem tévedünk,
ha állítjuk, hogy a mai nőnevelés igéjének akkép kell
hangzani: „munkás nőt képezni,“ mert a „munka“ —
mint *Smiles Samuel* mondja — a gyakorlati jel-
lemnek egyik legjobb képzője. Ez létesíti és műveli az
engedelmességet, önuralmat, figyelmet, munkásságot
és kitartást, miután az ember saját hivatásával tökéle-
tesen, alaposan megismerteti, annak teljesítésére ügyessé
teszi és a mindennapi élet foglalkozására képesíti.“

Smiles ezen szavai szerint tehát e fogalomnak „munkás,“ belső és külső értékkel kell bírnia, vagy is „munkálkodni tudni“ és „munkálkodni szeretni.“ Előre haladt iparállásunk és családi állapotaink ki nem eléghetők többé csupán gépies munkássággal, hanem szigoruan megkövetelik, — mert különben eredménytelenséggel fenyegetnek — hogy a munkásság körölte járjon.

Leányainknak, bármily helyzetbe jussanak is, er nyedetlen munkásság jutott osztályrészül; s ha mindjárt a földi kincsekben bővelkednek, még is csak a munkásság az, a mi tulajdonképeni becsüket emeli és őket a kritikai világ szemében szeplőtlenekké teszi. Tapasztaljuk azt az arisztokracia némely hölgyeinél, kik a kényelem és semmittevés selyem párnáin nyugodhatnak, hogy a munkásság az, a mi emelkedett szellemök nemes vonásait kellemes fényben tükrözteti vissza, különösen ha a népnevelést választják foglalkozásul. Igaz, hogy nem minden urnő ismeri és ismerheti ezen fenséges s egyedül nemesítő műkedvelés szellemtápláló gyümölcsét, s épen ezen körülmény folytán vehetjük észre: mily dicsfény körít egy-egy finomul művelt hölgyet!

A középosztálybeli nő munkássága nem áll többé diletantismusból, hanem többé-kevésbé a szükség fonálára van kötve.

Általában az állittatik, hogy a társadalom rétegei között a középosztály örvend legboldogabb helyzetnek. Állott ezen axioma addig, míg a társadalom ezen rétege a családokat anyagilag tönkretevő és erkölcsileg megsemmisítő felesleges, túlzó divatutánzás, élvezetvágy mámorába nem süllyedt; továbbá a míg a semmittevésnek poharából nem izlelt, s ennek tartalma által el nem kábított.

Hogy a nemzet zöme ezen életveszélyes és ragályos betegségből kigyógyulhasson, a növevelésre kell fektetnünk főszulyt. Csak ezen osztálynak kellő nevelése által lesz képes a társadalom egészséges életerőt nyerni; mely életképesség hiánya következtében társadalmunk csak tengődni fog.

De gyökeres reformok szükségesek a legalsó néposztály növevelés tanításában is, és pedig annál inkább, mert a humanitás egyrésztől, nemzetgazdászattunk másrésztől komolyan követeli azt, miután ez utóbbi csak értelmes, munkás nép ügyes keze által nyerhet kellő lendületet.

Ma már nem elégedhetünk meg többé az emberi kéz puszta erejével, midőn más nemzetek a gépek vas karjaival pótolják a gyöngye emberi erőt. Ezen különös technikai ügyességet nem csak az általános foglalkozás kívánja meg, hanem a nő házi foglalkozása is, mely az általános kenyérkereset módjával szoros kapcsolatban létezik. Világos dolog, hogy az egyes családok boldogságának és jóllétének összege képezi a nemzet boldogságát és jóllétét. Hanem hogyan képzelhető a családi jóllét oly háznál, hol az anyának, a háziasszonynak mind technikai, mind értelmi fejlettsége igen is primitív állapotban sinlődik? Hogyan képes olyan nő a családfőt nemes tettekre, kitartásra, szorgalomra buzdítani, ki magasabb régiókba nem bírja lelkét felszárnnyaltatni, hanem csupán csak az anyagiságban, családját dermedtő vágyak és az emberi becslet, méltóságot esorbitó ügyetlenségek tömkelegében botorkál? Ilyen körülmények között a férfi ereje rendkívüli módon igénybe vétetik és elgyengítettetik; a család jólléte valódi boldogsága elköltözik.

Ezt Neme cz Borbálya nagyon szépen fejezi

ki. midőn írja: „A nő tudatlansága azon Nemezis, mely a férfi sarkában folyton van, a talajt, melyen működik, lába alól mossa, s ha a férfi magasabb régiókba emelkedni akar, szárnyain ólomsúlyokat képez, mely építményét romba dönti és gyümölcseit megsemmisíti. A nő tudatlansága azon ostor, melyet a férfi saját önmagára fon! Addig, míg a nő magasztos hivatását és feladatát, melylyel az Isten az ő kezébe a jövő boldogságát elhelyezte, át nem értette, addig a férfi homokra épít. A nőt emelni kell az uralkodó férfi mellé, nem ugyan, hogy ő is ítéljen, nem, hogy ő is büntessen; hanem hogy férje és a világ közt kibékítő angyal szerepét játssza.“ —
S így Büchner Luízának is tökéletes igaza van, ki mondja: „Mily szomorú képet látunk, ha olyan családba tekintünk be, hol a háziasszony az ő kötelmeit nem ismeri, s a hol a mulatság, vágy és szellemi szegénység forgatják a kormánypalcát, vagy pedig ha egy korosodni kezdő leányka, ki ifjú éveinek végső stádiumában áll, nem tudja, mit kezdjen, ki semmiféle támpontot nem ismer azon külső társaság-világon kívül, mely őt többé nem szükségli, mely neki többé hizelgéseket és hódolatokat nem osztogat! Az egyik a leggorombább vétket követi el azon család ellen, melyet a gondviselés reá bízott, a másik pedig az emberi társadalom — és még nagyobbát önmaga ellen. Ha tehát a munkásság a család- vagy háziánya legfőbb kötelessége, így az még inkább kötelessége a hajadonnak, sőt ezt az önfentartási ösztön szükségképen követeli.“ Egy szláv nevelész pedig következőleg ír a művelt nőkről: „Jól nevelt nő azon házba, a hová férjhez megy, áldást, erkölcsöt, vallásosságot, a család szeretetét, az élet örömet hozza magával, illetőleg terjeszti. Ilyen művelt nő

figyelmes intézkedése és gazdálkodása által kincseket gyűjt, s van neki miből juttatni a szegényebbnek is, magasb célokra is, azaz a nemzetművelődés oltárára. Hogy ha azonban leányságban kellene átfutnia élete pályáját, vagy mint özvegy árváit nevelni, műveltsége százszoros eszközt fog neki nyújtani, hogy tisztességesen megélhessen. minthogy vagy tanító, orvos, távirtdász vagy kereskedőnő lehet, vagy pedig erejéhez képest más hivatalt viselhet.“

Ezen fonalat az élet labirinthjában tovább követvén, azon pontra jutunk: hogy szükséges a nőt a nevelés-tanításban a férfival egyenjogósítani, illetőleg egyenjogát érvényre juttatni.

Ezt több emberbarát már régen belátta, az ügyet lelkiismeretesen védte s kellő érvekkel támogatta; hanem mai napig csak igen kevés tért voltak képesek elfoglalni, miután azon megrögzött eszme, mely eddig a nőnevelés zátonyát hazánkban képezte, csak nehezen ellensúlyozható. Ezen ügy barátainak azonban örömeire szolgálhat azon körülmény, hogy hazánkban már ezelőtt egy félszázaddal folytak viták a felett: vajon szükséges- és helyes-e a nőket tudományosan és tudományosságra nevelni?

Kunoss Endre*) azt mondja, hogy ő nincsen azok pártján, kik nem csupán tudományos, hanem férfias (? Ref.) nevelést óhajtanak, s jövődjö nejeikben mind meg annyi böleselkedőt, természetbúvárt, csillagászt, számtudóst stb. óhajtanak ölelni; ő csak egyedül jó, okos, felvilágosodott leányokat és

*) Alapvonalok a honi nevelés köréből 1833. 118. lap.

asszonyokat kívánna tudni hazánkban; akkor már a boldogság és diésőség meszsze fokához egy negyed uttal közelebb látná nemzetünket, s egyes tagjait megelégedve, szerencsésen is.

E szerint nálunk a nő szellemi és társadalmi érdeke már félszázad óta — és mi több, helyes irányban vajúdik. Igaz, hogy csekély azok száma, kik helyes ösvényen haladtak a nőérdek (a nőemancipáció) elveinek hirdetésével, hanem azért a jó földbe esett mag nem enyészett el, noha nagyon is lassan képes erős gyökereket verni, azért idővel még is terebélyes fává nővi ki magát, ha őszinte akaratunk van ezen ügyet nagyszerű fontosságához képest támogatni.

Azt mindenki be fogja látni, hogy ma már nem lehet a nőnevelés — és nézetem szerint ez a tulajdonképeni nőemancipáció alapja — felett csak amúgy könnyedén, egy pár érv odavetésével átcsúszni, miután ezen kérdés fontos sociális kérdéssé vált; hanem szükséges azt a mai társadalom fokozódott igényeihez szabunk, még pedig akként, hogy a cél könnyebb elérése végett a középet választjuk.

Azon unalmasságig hangoztatott elv, hogy a nők csak anyák-, háziasszonyok- vagy gazdasszonyokká nevelendők, a természetnek valóságos csúfolódása; mire nézve *Hasenbalg**) igen helyesen írja: „Én nem határoznam el magam a nőnem nevelésének feladatát akként formulálni, hogy a leány „csak“ azért neveltessek, miszerint egykor feleség, háziasszony és anya legyen; ez a nőnevelésnek határát nem csak szűk kor-

*) *Dr. Hentschke Monatschrift für das gesammte deutsche Mädchenschulwesen.* 8. Jg. Thoren 1874. 450 l.

látok közé szoritani jelentené (mi által azon vigasztalhatlan és embertelen nézetre jutnánk, hogy minden leány, aki háziasszony-, feleség- és anyává nem lesz, vagy önkénytesen vagy önkénytelenül téveszti el hivatását): hanem, hogy az emberi nem egész felének emberi joga megszoríttatnék, hogy ha a növevelést egyszerű szakképzéssé akarnók lealacsonyítani és ezáltal emberi jellegéből kivetköztetni.“

Ha ezen elv továbbá is minden mélyebb meggondolás nélkül hangoztatnék, elnémulva a nemes törekvésnek minden költőisége. Nemzetünknek ugyan kellenek anyák, de öntudatos anyák, kik gyermekeiket emberi méltósághoz képest tudják nevelni, s midőn a családnak támasza kidőlt, az anyai kötelemeket akként teljesíthetik, hogy tisztességes kenyérkereseti képességek folytán semmiféle körülmény ne zavarhassa meg a családnak békességes körét. Ezen biztosíték oly égető szükség, hogy elodázást semmi szín alatt tovább nem tűrhet, mivel különben rajtunk, illetőleg a nemzeten és utódainkon vérboszút álland. Sajtani fogja azonban leginkább azokat, — ha elegendő észbeli tehetséggel bírtak — kik a nevelés és tanítás ügyét kezelték, miután jogos lelkiismereti gyötrelmeket okozand nekik, szemökre vetvén, hogy ennyi roppant nyomernak és szellemi halálnak épen ők okai.

Ezerszer sajnos dolog, hogy a magasabb, neme-sebb növevelés ellenei nem veszik tekintetbe, miszerint a jelenkor viszonyai sok esetben a nők iránt nagyon is irgalmatlanok, mert nem csak, hogy megtagadnák tőlük legtermészetesebb hivatásukat, rendeltetésüket, a családnak életadását, hanem sokszor még azon szomorú helyzetbe is juttatják őket, hogy alig képesek tisztességes úton önmagukat fentartani.

Hazánkban a nőemancipációról szóló irodalom még nagyon szegény. A külföldi mozgalmak e téren pedig elijesztő alakot öltenek. Ezen körülmény eredményezi talán, hogy nálunk ez időszerint ezen fontos szociális kérdés még nem nagyon érdekli az olvasó közönséget. Már pedig meg lehetünk győződve, hogy bármily erővel vagy közönnyel hallgatjuk is agyon jelenleg ezen égető kérdést, jövend majd oly idő, midőn egész erejével kitör; s ekkor talán nem épen azon irányt fogja választani, melyet választana, ha útját lassan egyengetnők és a józanész által kijelölt célja felé idejekorán vezetnők. Hogy a nőemancipáció kérdése nálunk nagyobb erővel fog kitörni mint bárhol másutt, ahhoz nem szükséges látnoki tulajdonsággal birni, csak társadalmi életünket és viszonyainkat figyelmesen és tárgyilagosan bírálni.

Ily, eddig nálunk még szokatlan irodalmi termék nem is részesülhet kellő pártolásban addig, míg a tisztelt érdeklődő olvasó-közönség annak irányáról és céljáról meg nem győződik. Ezen körülménynél fogva,

hogy művem minél könnyebben s bárki által megszerzhető legyen, elhatároztam a munkácskát három ives füzetekben kiadni. Az egész mintegy 4—6 füzetből fog állani. — Szabad legyen remélnem, hogy a művelt hölgyközönség szerény fáradozásomat becses pártfogására fogja érdemesíteni.

Az egész mű a következő fejezetekből áll: 1. Mily képet nyújt a történelem a nő társadalmi és családi állásáról? 2. Mily befolyást gyakorolnak a nők az ember-nem boldogságára vagy boldogtalanságára? 3. Szükséges-e úgy tanítani a nőt mint a férfit? 4. Képes-e a nő a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi ész elér? 5. A leány alapnevelése. 6. Betöltik-e hivatásukat a magán leánytanodák? 7. A zárdai nőnevelés-tanítás. 8. A nyilvános leányiskola. (Az elemi- és polgári iskola, gymnasium, nőlyceum, egyetem és a nő szakiskola). 9. A nőcselédség nevelése. 10. Zárszó.

E tanulmányok megrendelhetők magánál a szerzőnél (Arad-vaspálya), Bettelheim testvérek könyvkereskedésében, (Aradon), valamint minden hazai könyv-árúsnál.

Hazaifui tisztelettel:

Horváth József.

40.-

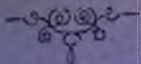
180

1662

192

2. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

A

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MŰVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA:

HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6+6.

ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

hogy művem minél könnyebben s bárki által megszerzhető legyen, elhatároztam a munkácskát három ives füzetekben kiadni. Az egész mintegy 4—6 füzetből fog állani. — Szabad legyen remélnem, hogy a művelt hölgyközönség szerény fáradozásomat becses pártfogására fogja érdemesíteni.

Az egész mű a következő fejezetekből áll: 1. Mily képet nyújt a történelem a nő társadalmi és családi állásáról? 2. Mily befolyást gyakorolnak a nők az ember-nem boldogságára vagy boldogtalanságára? 3. Szükséges-e úgy tanítani a nőt mint a férfit? 4. Képes-e a nő a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi ész elér? 5. A leány alapnevelése. 6. Betöltik-e hivatásukat a magán leánytanodák? 7. A zárjai nőnevelés-tanítás. 8. A nyilvános leányiskola. (Az elemi- és polgári iskola, gymnasium, nőlyceum, egyetem és a nő szakiskola). 9. A nőcselédség nevelése. 10. Zárszó.

E tanulmányok megrendelhetők magánál a szerzőnél (Arad-vaspálya), Bettelheim testvérek könyvkereskedésében, (Aradon), valamint minden hazai könyvárúsnál.

Hazafüni tisztelettel:

Horváth József.

40.-

180

1662

15/2

2. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

A

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MŰVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA:

HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6+6.

ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

Kijavítandók :

63. l. 12. s. alólról : Schaffesbury helyett Schaftesbury.
78. l. 6. s. felülről : dell' orlando helyett dell' Orlando.

Hazánk népe pedig csak úgy tarthat a többi felvilágosult nemzetekkel egyenlépést, ha nevelésügyét, de különösen a leány-nevelésügyet ugyanazon fokra emeli, melyen a férfi tudományos tanultsága áll, s melyre azt felemelni minden felvilágosodott nemzetnek legfőbb törekvése.

Azért, szerény nézetem szerint, minden honpolgárnak oda kellene törekednie, hogy leányaink egyetemes, alapos, a tudomány velejét minél szorosabban megközelítő nevelést és tanítást nyerjenek, s hogy azt egyszersmind nemesen kiaknázni tudják.

A leánynevelés észszerűségét tehát nem szabad többé elodáznunk, mert ettől függ százezreknek jólléte és százezreknek nyomorát fogja enyhíteni, melyet nekik saját tudatlanságuk és nevelatlenségök okozott — vagy okozhat. Mert „kellemesen folyt le ugyan az az egynéhány ifjúsági év, egészen könnyedén és pompateljesen; hanem ezen életszaknak meg kell változnia, s a komoly élet az ajtón kopog. Hányan fognak majd az ő igényeinek megfelelni tudni? Akár a házasság, akár a hajadonság néz ezen alakok elébe, az mindegy, hanem csak az leendő képes magasabb életcéljait tökéletesen követni, a kinek kezébe a nevelés az eszközöket lerakta. De az olyan nevelés, mely maga nélkülözi a komolyságot és tökéletességet, ezeket nem nyújthatja, s a ki a nők többségének életutait figyelemmel kíséri, meggyőződik, hogy a nőknek észszerű nevelés által minden megadatnék, míg hiányos, rossz nevelés által mindentől megfosztatnak.“ (Büchner Luiza).

Nagyrészt a nőnevelés hiányosságának kell tulajdonítanunk, hogy a nyomor, a ragályos betegségek, az egyetlenemértés szerteszét dúlnak az egyes családok, városok — s az egész nemzetben; sőt azt is bátran

állíthatjuk, hogy hazánk számtalan szerencsétlenségének csirája a nevelés ferdeségében rejlik; miután szeplőtelen, művelt lelkű és az emberi természet titkos szenvedélytárába ügyesen bepillantani értő anya lelkiismeretes államférfiakat, katonákat, papokat, hivatalnokokat s munkásokat fog nevelni. Legszebben fejezi ki magát e tekintetben Aimé-Martin,*) ki azt mondja, hogy a nők intézkednek arról, milyen erkölcsök, szokások és törvények létezzenek, illetőleg léteznek valamely országban; s hogy ezek vagy szabadon vagy szolgaiasan uralkodnak, miután hatalmukat a mi szeszélyeinktől nyerik. Ezen befolyás azonban többékevésbé üdvös, a mennyiben azon fok szerint gyakoroltatik, amint őket tiszteljük: legyenek ők akár istennőink, akár élettársaink, rabszolgánők avagy mállás állataink, reactiójuk mindig ugyanaz és tökéletes, — ők minket mindig azzá tesznek, a mik ők maguk. Úgy látszik, hogy a természet a mi intelligenciánkat az ő méltóságukhoz kötötte, épen úgy, mint ahogy mi a mi szerencsénket az ő erényökhöz kötjük. Itt tehát az örök igazság törvénye érvényesül: a férfi le nem alacsonyíthatja a nőt annélkül, hogy önmagát le ne alacsonyítsa; de fel sem emelheti őt annélkül, hogy ő ne nemesedjék. Vagy kénytelenek a népek a nők karjai közt ostobákká lenni, vagy azok előrehaladása szerint megnemesedni. Igaz ugyan, hogy sokan azt állítják, „miszerint a férfi teremti a kort; a kor idomítja a nőt; a nő neveli a nemzedéket; tehát: a férfi mindenség, illetőleg az egyetemesség mozgató alapereje. — A férfivilágot kell

*) *Aimé-Martin*, die Civilisation des menschlichen Geschlechtes durch die Frauen. Übersetzt von dr. Leutbescher. Leipzig, 1847., Hoffmann 31. l.

nemesíteni és minden nemesedik utána. Ez azonban nagyon egyoldalú állítás, s önmagában foglalja a cáfolatot, midőn nyíltan elismeri, hogy a nő neveli a nemzedéket.“

A mi családi körülményeink, bonyolódott társadalmi viszonyaink, amint azok a szellemi haladás s mindenféle külbehatás folytán alakúlnak, igen is siettetik, hogy a nő társadalmi állása szintén reformáltassék. Ezt minden igazi nevelés- és emberbarátnak hangosan és sürgetően támogatnia kell, és pedig azon egyszerű okból, mert a magyar korona országaiban „minden bizonyos foglalkozás nélkül élő 2.630,546*) nőnek helyzete a fentebb említett körülmények folytán napról-napra komolyabb alakot ölt s aránylag rövidebb idő leforgása után, amint gondolnók, szomorú befolyást gyakorolhat társadalmunk életére.

Vizsgáljuk csak ezen állítás igazságát!

Ha az ipar mezején körültekintünk, fájdalomosan be kell vallanunk, hogy kezelőinek kontingensét legnagyobb részt tudatlan fők képezik, kiváltképen az ipar-szabadság kihirdetése hordott össze nagy iszapot. Ennek következtében iparunk — a civilizált nép igényeinek kielégítését illetőleg — emelkedni nem képes, s csak teng. Továbbá a társulatokkal és gyárakkal még a legszorgalmasabbak sem képesek versenyezni, mert nélkülözik a megkívántató eszközöket, s így többé-kevésbé családot sem tarthatnak fenn, s ha igen, csak tengődve, s nem egyszer megsiratják nősülési elhatározásukat. A hivatalnokok osztálya sok esetben a különböző igények és a családi élet következményeitől

*) Keleti Károly, Hazánk és népe. 2-ik kiadás, Budapest, 1873. Ráth Mórnál, 53. l.

irtózáván, csak kedvező esetekben határozzák el magukat a családi életre.

E két körülmény is már hatalmas gátot vet a nő elébe a család megállapítása tekintetében. De leginkább nehezíti a házasságba való lépést a modern hölgyvilág ferde szokásainak egész halmaza, melynek anyagából az utolsó szolgálónak is jut egynéhány morzsa, hogy magát kielégíthesse, s mely elegendő arra nézve, hogy létének öröme méregkeserűséggé váljék, s megölje minden kilátását egy boldogabb házasesletre. S mi ennek az oka? A nőnevelésnek felületessége s legtöbb esetben annak teljes hiánya. De nem csak a nőket illeti ezen vád, hanem a férfiakat is, amint azt a 12 bihari nő a férfiak szemére lobbantotta, hogy t. i. a férfiak csak „puccos dámákat“ szeretnek s ilyeneknek hódolnak, az egyszerűen öltözötteket műveletleneknek tartják s rájuk sem néznek. S e tekintetben tökéletes igazuk volt a nevezett hölgyeknek. Ez pedig arról tesz tanuságot, hogy a férfiak nem a bel-, hanem a külbecset veszik leginkább tekintetbe, mely körülmény felületes gondolkodásra enged következtetni. A felületes nevelés pedig mind a két nemnél elősegíti a csalfa látszatot, az önállótlanyságot, a rendetlenséget és hazugságot, hamis igényeket támaszt, melyek, miután az alap hiányzik, az embert s így a nemzetet is szerencsétlenné teszik.

A nők szellemi elmaradása a férfiakra, a családra, s a nemzetre nagy befolyással van. Bizton merem állítani, hogy a legtöbb esetben ez az oka a sok nőtlenségnek. A férfiak mintegy ösztönszerűleg tartanak a nősüléstől, s e tekintetben nem is tudják positive felfedezni azon alapindokot, mely lelkökben lappang, s mely kinyomatosan csak nagyon ritkán lép fel. Igaz, hogy

ezen állítás csak férfiakra vonatkozhatik. Ez azonban nem csak minálunk, hanem majd mindenütt meg van különféle alakban. Állításomat leginkább azon tény bizonyítja be, hogy „a tapasztalat kimutatta,“ amint egy szláv nevelő írja „hogy más országokban szegény, de művelt leányok hamarabb mennek férjhez, mint a gazdagok, de műveletlenek.“ Nevezetesen Bajorország Dettelsau városában lévő hittérítő leánytanintézet növendékei, kik tanítónökké kiképeztetnek és évenként számosan Amerikába kiküldetnek, hogy a keresztény hitet mint nevelőnek hirdessék, mind ekkoráig — amint a több évi tapasztalásból kitűnik — egytől-egyik férjhez mentek, és mint feleségek hiven betöltik hivatásukat. Ennek okát abban keresik, hogy ily művelt leányok észszerűen vezetik a háztartást, a társadalomban nagyobb méltóságot tanusítanak, s mindenek fölött a divatmajmolást és fényűzést kerülik s így a házi jóllétet előmozdítják. Ebből következik, hogy kevésbé gazdag vagy tehetős is mer ily művelt nővel házassági frigyét kötni azon meggyőződésben, hogy az ő jövedelme elegendő lesz nője takarékosága mellett házáat fenntartani.

Én egyenesen ezen igazságnak merem tulajdonítani azon körülményt, hogy a férjetlen, de leginkább talán a „bizonyos foglalkozás nélküli“ nők száma évről-évre szaporodik és szaporodni fog.

Igy tehát minden tétovázás nélkül kérdezzük: mi-ből fognak azon hajadonok, kik nemesebb nevelésben nem részesültek, s kikre semminemű vagyon nem szállott, élni, ha dolgozni — noha szeretnének is — nem tudnak; s hogyan fogják azon anyák, kiknek férjeik elhaltak, családjukat fenntartani, midőn nőink előtt — képességek hiánya folytán — minden keresetmód el

van zárva, s csak a kapa és a tű áll rendelkezésükre ; a középosztálynak pedig a leirhatatlan nyomor ?

Az úgynevezett női munkákból teljesen senki sem tarthatja többé fenn magát vagy családját. Igaz, hogy ma is nagy azok száma, kik reggeltől késő estig forgatják a tűt; de ezekik nem hoz annyit, hogy csak megközelítőleg is fedezhetnék mindennapi szükségletöket. Mi nem tudjuk, hány százezer oly nő létezik, kik a nevelés hiányossága folytán szoros értelményben vett „foglalkozás nélküli“ helyzetben kénytelenek magukat a véletlenség játékának alávetni; pedig nagyon célszerű volna, ha statistikusaink „biztos alapon“ összeállítanák azon kimutatásokat, melyekből kitűnnék: mily nagy azon magyarhoni nők száma, kik a legszánandóbb nyomorban csak azért sinlődnék, mert elődeinknek épen azt tetszett megdönthetlen igazságnak tartani, hogy a nő csak a tű és guzsalyra teremtetett.

Gondolom, hogy sok magyarhoni nő lelki és szellemi nyomorát felismerhetjük, ha más nemzetek házi viszonyaiba betekintünk, s az ott látottakat és hallottakat tanulmányozzuk. Lássuk, mikép állott a nők ügye Poroszországban a francia-német háború előtt ?!

Ha Poroszországban, hol annyi mindenféle kezesmód kínálkozik, Lette szerint, Berlinben egyetlenegy tanítónői állomásra 140 nő pályázott; hányan pályázhatnának nálunk, ha történetesen a tanítónők száma oly nagy volna, mint ott! (T. i. 10 év előtt).

Lette statisztikai kimutatása szerint a franciánémet háború előtt Poroszországban a férjetlen nők száma 2.444,338-ra rugott, kik közül 7866 tanítónő és nevelőnő, 16,547 betegápolónő, 2400 apáca, 565,705 gazdasszony és napszámosnő, 701,752 szolgáló minden-

nemű iparnál, 700,000 szolgáló a háznál és gazdaságnál, 450,068 varrónő létezett.

„Azonkívül — folytatja Lette — számítsuk ezen tömeghez azon roppant nagyszámu leányt, kik előkelő szülék gyermekei — úgy valóban esodálkozhatunk s esodálkozunk is kell, hogy Poroszországban a férfiak csak egy hatodrésze marad nőtlen. De meggyőződve lehetünk, hogy ezen tömeg egészen máskép tűnnek fel, ha csupán a nagyobb városokat vennők bonckés alá. Tény az, hogy nagy proletár tömeg a hivatalnokok leányaiból is képződik, kik ugyan meg nem érdemlett szegénységöket szinlelt megelégedéssel palástolják, de lelkök valóban csak tengő. Valjon más országokban jobban áll-e ezen ügy, arra majd Angolország ad felvilágosító példát, hol szintén több mint két millió nő léte fentartásának tekintetében saját physikai erejére van utalva; csak magában Londonban 45,000 varrónő és 14 ezer nevelőnő nyomorog.*) — London nővilágáról igen szomorú képet nyújt Dániel **) az ő földrajzában, t. i. „... hogy egy olyan világváros, mint London, az emberi vétkek és aljasságok összefolyásául ne szolgáljon, képzelni sem lehet. Mindenek előtt a gyermekkitevést és gyilkolást véljük. Ezen borzasztóság és elfajulás épen karácsony táján szokott emelkedni. Az óvnek ezen szakasza az, melyben a rendőrség által a kertek sövényei mögött legtöbbje azon titokteljes csomagoknak, melyek rongyokba vagy a „Timesbe“ begöngyölítve, eldobott gyermeket tartalmaznak — találattik. 1864-ben e borzasztó gyermek-

*) Möbius, die Bildung der Frauen.

**) Dr. A. H. Dániel. Handbuch der Geographie. II. Theil, 711 lap.

szület 3000 — mondd háromezer darabra szaporodott; s a Meddleflex grófsági halottvizsgáló hivatal 1865-ki karácsonyi jelentésében dr. Lancaster a következőket írja: „A gyermekgyilkolás oly rettenetes mérvet öltött, hogy minden 30 nőszemély közt, kikkel találkozunk, egy gyermekgyilkos van, más szóval, hogy Londonban van 12 ezer nő, kiknek ezen bűntettet tulajdoníthatják. Az én halotti szemlém szüntelenül csak gyermekhalottakra terjed ki, kik részint a kertekbe dobatnak, részint pedig az indóházaknál dugatnak el. Sőt még férjes nők is nem egyszer követnek el ilyen bűnt.“

Már most vizsgáljuk e szomorú tény okát, s ha elfogulatlanul ítélünk, be kell látnunk, miszerint ezen elvetemedés korántsem bestiális érzületből — hiszen egy német író a nőkről azt írja, hogy a világon nincs nemesebb az asszonyi szívnél, nincs költőibb a női kedélynél s nincs békésebb az asszonyi működésnél — hanem nagyrészt még ma is azon tények következménye, melyeket Pestalozzi Henrik: *) „Über Gesetzgebung und Kindermord“ című értekezésében említ s nem egyszer onnan is, hogy a nők magzataikat kenyérkereseti képtelenségök folytán eltartani nem bírják. Hogy tehát kitérhessenek az önmagok és gyermekeikre nehezedő nyomorteljes állapotnak, meggondolatlanul — vagy sok esetben meggondolva is — ezen, az emberi méltóságot oly mélyen sértő s lealázó cselekményre vetemednek. Ezt pedig nem elég csupán csak roszalani, hanem meg kell azt egyszersmind gátolni, azaz az okozat okát gyökerében

*) H. Pestalozzi's sämtliche Werke. Brandenburg. 1870. 8. B. 13—229. lap.

kiirtani, mi azonban csak akkor lehetséges, ha irtó eszközül az iskolai tanítást és helyes házi nevelést egész terjedelmében a nőnemnél alkalmazzuk.

Ilyféle cselekmények elkövetése nagy részben ugyancsak a társadalom alsó osztályaiból származottnak kell tulajdonítanunk, miután léginkább itt hiányzik az alkalom és anyagi tehetség az elpalástolásra (és eltartásra). Továbbá azért tulajdonítatik ez leginkább ezen osztálynak, mert épen ezen osztálya a társadalomnak az, mely leányainak tanítását és nevelését illetőleg a törvény holt betűinek összehalmozásánál egyéb nem tétetett. — Hol találunk az egész hazában csak egy célszerűen szervezett leánytanintézetet, melyben ily, a szó teljes értelmében árván maradt vagy bármily más rendű vagy rangú leányok úgy ápolatnának és neveltetnének, hogy abból kikerülve, biztos számítással léphetnének a nyilvános élet színpadára? Pedig sok iratott, indítványoztatott és mi mindenféle tétetett és javasoltatott ezen ügy érdekében; csak hogy — fájdalom! — a valódi még nem találtatott el, t. i. a szó nemes értelmében vett irány a nőnevelésnek.

Itéljük ez ügyben részrehajlatlanul! S kérdezzük önmagunkat: mily sors vár leányainkra, ha majd felnőnek minden komolyabb s az életre kihatóbb nevelés-tanítás nélkül? Legnagyobbrészt csak nyomor. Miért? Mert nélkülözik azon ismereteket és ügyességeket, melyek szükség esetén gyöngé erejüket kipótolnák. Leányaink sorsa tehát a csalfa véletlenre van bízva. Hogy nálunk a leány-nevelés-tanítással komolyan nem foglalkoznak, kitetszik onnan is, hogy mióta a kézimunka tanítás a nyilvános iskolába bevezettetett, azóta ezen tantárgy legtöbb helyen más fontosabb tantárgyak ro-

vására igen nagy terjedelmet és jogot kezdett vindikálni magának, s csakugyan sikerült is neki, ha nem is épen az iskolában, de legalább otthon sok időt elvonni az egyes tantárgyak megtanulásától. Ezt annak lehet tulajdonítani, hogy a tanítónők jobban értvén a tühöz, mint egyéb tantárgyakhoz, a könnyebb után nyúlnak. Különben általában is azt hangoztatják, hogy majdan, ha a házi női kötelmek őket arra szorítják, képesek legyenek a férj keresményét a családi körben előforduló varrásszükséglet elvégzésével is megtakarítani. De a mint a kézimunka nálunk, Magyarországon taníttatik, általában nem helyeselendő, mert mindig az ész fejlődésének rovására, holmi célvesztett, a családi jólétre vészt hozó s a nő természetileg szép alakját nem csak nevetségig, de szánalomig eltorzító piperecikkek készítésével törik magokat.

Szülői és emberi kötelességeink diktálják tehát, hogy leánygyermekainkről ezentul egészen másképen gondoskodjunk, azokat egészen más irányban neveltesük. Ma már nem csak nevetség, hanem a magyar társadalomra nézve egyáltalán lealázó volna azon elv, hogy leányaink ezentul is csak bizonyos, szűk kör, ha úgy tetszik, házi kör számára, neveltessenek. Nem; adjunk leányainknak egyetemessé, az emberhez méltó nevelést, képeztesük őket mindenoldalulag, hogy majdan, ha a szükség vaskezeit reájuk nehezíteni szándékoznék, tudományos műveltségök nyújtotta ügyességök folytán a kegyetlen sorsot kijátszani tudják.

Ha leányaink tudományosan képeztetnek, minden tekintetben nyernek; mert ki meri tagadni, hogy az okos asszony nem lesz jó háziasszony, gazdasszony, gyöngéden szerető feleség, féltékenyen és alaposan nevelő anya stb.? — s ki nem látná be, hogy az egye-

temes nevelést nyert nő bizonyosan fogja tudni dolgait akként elintézni, hogy ő és övéinek existenciája hajótörést ne szenvedjen?!

Midőn nőink egyetemes nevelést nyertek, akkor társadalmunk 50%-kal szellemileg és sok % -kal anyagilag javult, mert csak jó és okos anyák gyermekei válhatnak a hazának erős oszlopaivá; s azon pénzt, mely a magyarhoni nők kezein megfordul, egészen máskép értékesítik. Már pedig a magyarországi nők kezén keresztül évenként $2\frac{1}{2}$ milliárd forint megfordul csak az élelmi és ruhanemű cikkekért; úgy számította ezt ki valaki az „Egyetértés“ és „Magyarujtság“ valamelyik évfolyamában, mondván: „ha $2\frac{1}{2}$ milliárd értékű fogyasztás alkalmával évenként csak 1—2%-nyival is többet költünk, vagyis több értékű tápszert s ruhaneműeket fogyasztunk, mint a mennyi épen szükséges volna, az már 25, 30 vagy 40 millió forinttal apasztja a nemzet vagyonát, viszont, ha fogyasztásainknál évenként csak 1—2 százaléknnyit is megtakarítunk, az már 25, 30 vagy 40 millióval fogja szaporítani a nemzet vagyonát. Ily hatalom van a nők kezeiben. És ismételjük, miszerint ők, t. i. a magyarországbeli nők általában (dicséret a kivételeknek) nem jól gazdálkodnak és nem munkálkodnak eléggé helyesen, vagy is nem úgy használják fel a kezeikben lévő nagy hatalmat, mint kellene.“

A cikk továbbá azt fejtegeti, hogy a magyar nők részint nem tudnak, részint nem akarnak és részint szegyenlenek dolgozni. — „A külföldi nőknek „rendesen“ van egy vagy más foglalkozásuk, mint pl. az éjszakamerikaiaknak, kiknél első kérdés, ha ismerkednek, az: „What is your profession“? (Mi az ön foglalkozása?) — „Hogy minálunk ilyen kérdés

épen az ismerkedéskor „botrány“ lenne, azt felesleges dolog mondani, mert hát nálunk ritka nőnek van kivált kenyérkereső foglalkozása s ha volna is, ezt „nem ille- nék“ szóba hozni; ilyen a mi társadalmunk. — Épen az a baj. Ez nagy baj, vagy veszedelem, mert ez any- nyit tesz, hogy nálunk a kenyérkeresés „nem illik“ — a munka „szégyen,“ míg más államokban napirenden van és méltányos elismerésben részesül. — Itt rejlik az oka annak, miért pusztulnak el a magyarországi nők külföldön.“

Nézetem szerint e baj oka nem rejlik a nem aka- rás vagy szégyenben, hanem a nem tudásban és ü g y e t l e n s é g b e n ; mit a magyar társadalom évszá- zadokon át igyekezett a nőben féltékenyen megőrizni. — Csak tessék a nőt úgy képezni, mint a férfit, s meg- fogják látni, valjon fog-e nem akarni, vagy fog-e szé- gyenleni dolgozni! De hangsúlyozom, hogy csak ta- n u l t , m ű v e l t n ő fog dolgozni.*) Állításomat erősíti azon újságos közlemény, hogy egy volt magyar minisz- ternek neje valami különös finomságu fénymázt talált ki s ő maga szokta volt azt gyúrni, hogy titkát el ne árulja.

Valakinek azonban könnyen eszébe juthatna kér- dezni, mit kezdjenek azok a nők avval a tudományos műveltséggel? Arra könnyű a felelet: legyenek első sorban okos anyák vagy háziasszonyok; ha pedig azzá nem lehetnek, van tömérdek pálya, melyen a nő igen tisztességes módon kereshetné meg kenyerét, ilyenek: gyógyászat, gyógyszerészet, távirászat, tanár- ság, tanítótság, ügyvédség, kereskedőség, könyvvezetés,

*) A műveltség alatt nem szabad a mai kor negélyes- kedését értenünk.

póstakezelés, vasútikezelés, mérnökség, irnokság, fényképezés, betűszedés, könyvkötészet, kertészet, ruhakelmék festése, ruhafestési formák készítése, és nagyon sok más. Mindezeket a nő, ha kénytelen, könnyen elvégezheti, ha arra képesítettett. És miért nem képesítették az nálunk, hiszen mi azon nemzet vagyunk, mely a legnagyobb áldozatokat képes hozni, csak hogy ragyogjunk, — (fájdalom! ragyogásunk és fényünk könnyelműség-szülte gondolkodásunk s cselekvésünk által üstökszerűvé alacsonyítottatik le) — s ne mondassék rólunk, hogy a nemes iránt nem bírnak fogékony-sággal! Pedig csakugyan nem bírnak; mert mi szokás szerint megvetjük azt, a mi más nemzetnek erős, meg-ingathatlan alapot nyujt jövő nagysága megalapításához, t. i. a magasabb nőnevelést. Nálunk még csekély viszhangra talál olyan ige, mely feladatául tűzi ki magának: a nőnek a férfival való egyenjogósítását a neveléstanításban, s hamarább jut „Bolond Miska“ idéetlen élceinek lomtárába, mintsem tetté válják.

Svédországban azonban magok a földművelők kívánják, hogy a nőket épen úgy, mint a férfiakat az állami vizsgálatokhoz kell bocsájtani, és pedig nem csak az orvosi és bölcsészeti tudorság elnyeréséhez, hanem a jogtan némely ágazataihoz is, hogy a nők a posta és távirtdai hivataloknál ép oly alkalmazást nyerhessenek, mint a férfiak, hogy a nők a vasutaknál s általában mindenben alkalmaztassanak, a mihez kellő képességgel bírnak.*)

Köztudomású dolog, hogy mi Oroszországtól minden műveltebb érzést eltagadni igyekszünk. Hanem

*) M ö b i u s. Die Bildung der Frauen. 2. 1.

halljuk csak mit mond ezen „medvék országáról“ dr. Ebinger?! *)

Ő az orosz leány-ügyet következőleg írja le: „Oroszországban a leánynevelésügy már régóta van felkarolva. 1764-ben **) II-ik Katalin a Neva folyó partjain a „Feltámadás“-ról címzett kolostorban 500 leány számára, kik részint nemes, részint pedig polgári származásuak lehettek, leányintézetet alapított. Fedorovna-Mária, I. Pál özvegye, nagyszerű vagyonának nagyobb részét e leánynevelő intézetek gyarapítására hagyományozta. Ezen vagyon kezelése ma is a császári kancellária egy külön osztályát veszi igénybe. De ezen intézetekben azért mégis leginkább nemes leányok neveléséről volt gondoskodva. Így támadtak a nagyszerű pensionatusok, melyek közül még ma is Pétervárott 7, Moskvában 4, a többi tartományi városokban pedig valami 15 van; ezekből 1 Irkuczkban, Sziberiában. Az 1855-ik évben a császárné, Mária Alexandrovna, oly tervet fogantatosított, hogy azt, a mit Mária Fedorovna a nemes leányok érdekében tett, a polgári osztályra is kiterjesztette és a leányok számára gymnasiumok és nevelő intézetek cím alatt svájci és németországi minták szerint tanintézeteket állított. Ennek következtében Oroszországban ma több mint 200 nőgymnasium és reáltanoda van, mintegy 30000 tanulóval, kik közül évenként többen ezernél érettségi bizonyítvánnyal lépnek ki az iskolából.***)

*) Dr. Hentschke. Monatschrift für deutsche Mädchenschulwesen. 1874. 75. l.

**) Tehát már akkor, midőn minálunk a leányiskolának még híre sem volt s a fiúiskolák az „iskola“ nevet meg sem érdemelték.

***), Ujabb adatok nyomán.

A gymnasiumok és reáltanodák hét rendes és egy előkészítő osztályból állanak.

Tehát nem csalódom, ha azt állítom, hogy mindenkinek be kell látnia, miszerint az említett nőgymnasiumok és hat osztályu polgári és reáltanodák nem különben a magasabb magán nőtanintézetek kezdeményezésnek több mint elegendők; s habár csak hosszú vajudással halad is előbbre ez országban a nőemancipatio, mint minden természetes ügy, az alap itt meg van vetve, s kifejlődése annál bizonyosabb, minél inkább sujtja azt a despotismus vaskeze: mert minden igazságtalan megszorítás után az elnyomott ügy annál egyenesebben és edzettebben emelkedik, annál biztosabb lépésekkel közeledik méltósága kitűzte célja felé.

Húgó Viktor pedig így nyilatkozik a nőkről: „A férfi sorsa a 18. század feladata volt, a nő a 19-ik százada dé.” — „... a kinek része van a teherben, annak része legyen a jogban is, az emberi nem egyik fele nem részese az emberi egyenlőségnek, tehát azzá kell tennünk. Ezen kérdés megoldása, a társadalom megnyugtatója.”

A híres lord Schaffesbury bizonyos alkalommal szintén igen melegen nyilatkozott, midőn mondá: „Ne zárjátok ki az asszonyokat és leányokat a szellemi élvezetből, mert tapasztalni fogjátok, hogy nincs sociális előhaladás asszony segélye nélkül. Ha az asszony, mint a parafa úszik (a társadalmi élet felületén), maga után huzza a férfit is.” — Benicky Irma is helyesen mondja, hogy az értelmi és szellemi képzés hiánya a nőknél fölötte káros hatást gyakorolt a társadalomra s époly káros hatással van az egyes személyre is. (A nők hivatása). Remusat pedig azt állítja: „Én semmiféle okot nem látok, miért kellene a nőket kevesebb

komolysággal mint a férfiakat nevelni és tanítani, miért teszik nekik az igazságot az előítélet alakjában, a kötelességet pedig bálványimádás színe alatt utálatossá; ő nekik joguk van a kötelességekhez, ő nekik joguk van az igazsághoz, miután ők épen úgy képesek ezt mint azt felismerni.“

E tekintetben szintén helyesen nyilatkozik Stein Lőrinc: „Századunk nem ismer többé előjogokat, hanem csak jogokat. A munka szabad, a meggyőződés is szabad, mindenki egyenlő a jog és a törvény előtt, és a társadalom korlátain belől szabad minden mozgalom.“ *) „A ki a nő munkájáról és feladatáról szól, annak mindenek előtt azzal kell tisztában lennie, hogy tulajdonképen mit is nevezünk a nőmunkásság lényegének. Eddig valamennyi évszázad megelégedett azzal, hogy mit szeretünk a nőn; hanem a mi századunk szigora sokkal tovább megy, s azt is akarja tudni, hogy mit kell egyszersmind követelni a nőtől. Nagy tévedés volna azt vélnünk, hogy csupán csak a férfiak tudnak gondolkodni. S a nő tulajdonképeni és legnemesebb emancipációja az, hogy ő maga nem csak azt törekszik kitüntetni, hogy *mi ő*, hanem azt is, hogy mit kell neki *tennie*, hogy a társadalomban helyét kellőleg betölthesse.“ **)

„Engedjük tehát a nők szellemi tehetségeit gondos és célszerű nevelés által a lehető legjobban fejleszteni, engedjük át nekik minden törvényszabta foglalkozás terét, s ne zárjuk ki egyetemeinkből azokat, kik vizsgálatétel végett ott jelentkezni kíván-

*) Dr. Lorenz von Stein. Die Frauen auf dem socialen Gebiete. Stuttgart. 1880. 39. l.

***) U. o. 74. l.

nak. De végre is arra, hogy az emberi élet zavartalanul folyjon, hogy a társadalom fennálljon úgy, mint fennáll s a mint kell fennállania, — a nőnek vannak kötelemei, melyeket mint leánynak, mint feleségnek és anyának, mint gyermekei nevelőjének, mint férje élettársának, vigasztalója és tanácsadójának be kell töltenie; e kötelemeket senki más nem képes betölteni mint a nő, s reméljük, hogy ép azok betöltésében lelendi fel kizárólagos szabadalmát és ezzel együtt boldogságát is. *)

Hogy tehát a nő ennyi oldalú hivatását, amint azt épen most a fenti sorokban előszámláltuk, kellőképen betölthesse, a priori igényel már eszményiebb neveléstanításban való részesülést. S így mi semmi szín alatt nem elégedhetünk meg olyan tanintézetekkel, melyek nemzetünk méltóságát nem emelik. Nézetem szerint nekünk oly szervezetű felsőbb leánytanintézetekre van szükségünk, melyek a nőnem méltóságát úgy anyagilag mint szellemileg biztosítanak. — A nőnemet a neveléstanításban a férfinemmel feltétlenül egyenjogosítani kell.

*) Természettudományi közlöny. 1869. 430. l.

IV.

Képes-e a nő a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi ész elér?

„Csak a régi törvények, régi szokások és a régi hit iránti, gyakran meg gondolatlan tiszteletnek köszönhetünk a világon minden rosztat.“

Lichtenberg.

„Vezessétek a leányt valami kiváló foglalkozás hosszú pályájára : úgy gyéribben fog visszatekinteni.“

Jean Paul, Levana.

Minerva templomainak csarnokai a legtöbb nemzet női előtt a legujabb időkig majd kivétel nélkül egészen zárva voltak. Ennélfogva a nő, ha a tudomány üditő forrásából meríteni óhajtott, önerejére volt utalva. Senki sem akarta belátni annak szükségét vagy helyességét, hogy a nő is a férfival egyaránt részesíttessék a tudomány jótéteményeiben. Mintegy irtóztak, s nem tudom felfogni, mily befolyás következtében, még ma is sokan irtóznak a férfiak közül a tudományos képzettségű nőktől. Honnan van az? Mily meggyőződés folytán verhetett gyökeret az e nemű ellenszenv? Talán úgy magyarázható e tény, hogy a nőt csupán érzéki élvezetért teremtetett lénynek tartották, nehogy talán —

balvélemény következtében — a tudományos képzés által külkellemeiben csorbát szenvedjen: minden esz- közt megragadtak arra nézve, hogy mélyebben ható, a szabad vizsgálódásra irányuló észfejlesztést előmozdító nevelés-tanításban ne részesüljön. Hogy ezen igazság- talanság és barbarizmus tetőpontját érje, akadtak te- kintélyes férfiak, kik még azt is merték állítani, hogy a nőnek nincs is lelke. „Legkevésbé sem kell azon csodálkoznunk“ — írja Perty Miksa,* — „ha a khimaiak, hinduk és mohamedánok a nőtől a lelket el- tagadni igyekeznek, hiszen az egyház atyái ko- molyan kételkedtek abban, hogy a nők lé- lekkel bírnának.“

Ezen merész és a férfi világot sötéten bélyegző, a nőnemet pedig mélyen sértő állítás az emberiség hiszé- kenységébe átszivárogván, a nőnevelés-tanítás és a női művelődés fejlesztésnek már csírájában ásta meg a sír- ját. Ebből következtethetjük, hogy a legújabb időkig majd az egész művelt világ felfoghatlan ellenszenvvel viseltetett a nő magasabb lelki igényeit kielégítő neve- lés-tanítás ellen.

Ha azon állítást, hogy a nőnek lelke nincsen, min- dennemű változataiban és különféle képen nyilvánuló alakjaiban bonckés alá vesszük, tapasztaljuk, hogy a tudósok és nem tudósok, ma épen úgy mint valaha (tisztelet a kivételnek!), noha nem is egészben a lel- ket, de legalább a női szellemtől a magasabb tehetsé- geket törekszenek eltagadni. Ők ezen gordiusi csomót egy vágással vélik megoldani, azt mondván: „nem tud bölcselkedni!“ E szerint a nő lelkének és

*) Dr. Max Perty. Anthropologische Vorlesungen. Leipzig. 1863. 156. l.

szellemének nem volnának megadva azon tulajdonok, melyekkel a férfi ész felékesítve van.

En ezen állítást aláírni nem merném; mert különben kétségbe kellene vonnom a természet örökké való igazságát, s azon gondolatnak kellene lelkemben támadnia, hogy a természet, az egyetemes lélek, az öslélek, nem valami harmonikus egész, hanem csak egyes harmoniákból alkotott zürzavar.

Ezen fejezet címeül irt kérdés megoldásának nagy jelentőséget tulajdonítok; s ettől várom az emberiség egyik felének szellemi és társadalmi helyzetének jobbra fordultát.

Legyen tehát ez alkalommal szabad ezt a kérdést csekély erőmhöz képest, tudományos férfiak kutatásaira támaszkodva, szellőztetni.

Hogy azonban e kérdést, melynek megfejtésére inkább tapasztalt böcsészek, physiologok, anatomok, phraenologok, psychologok az ugynevezett böcselkedő orvostudorok stb. vannak hivatva, parányiságom megoldaná, avval nem kecsegtetem magamat. A mit évszázadok, sőt mondhatni évezredek tudományos férfiai meg nem oldottak, azt gyöngge tollam, mely hozzátéve minden tágasabb tudományos kútforrástól szigorúan elrekesztve van, szerény ismereteivel megoldani nem fogja. Különben Kreyenberg*) azt mondja, hogy ezen remeket, t. i. a női lelket, minden tekintetben tökéletesen kifürkészni alig fog valaha valakinek sikerülni.

Hogy azonban ügyem védelmére bástyát emeljek azok támadásaik ellen, kik a nőtől az emberi szellem magasabb tökélyeit eltagadni, elvitázni törekednek, akarok ehhez is hozzászólni azon reményben: hogy jó

*) Gotthold Kreyenberg Mädchenerziehung etc.

majd idő, midőn nemeskeblű fölkentjei a tudománynak ezen kérdésnek megfejtését legszentebb feladatuknak fogják tartani, vagy pedig midőn a gyakorlati példák minden tudományos kutatást e tekintetben végkép szükségtelenné tesznek.

* * *

A szellemi élet befogadó és reprodukáló talaja az agy s különösen a nagy agy, melynek termő képességét — ha szabad magamat így kifejeznem. — az idegek és a vér tartják fenn.

Azon hittani nézet, hogy az emberi lélek valami, a testi élet megszűnte után is önálló lény, mai nap mindinkább látszik veszíteni alapját. Az ember lelki tehetségei nem egyebek, mint az ember kiváló tulajdonsága, sajátzerűsége, épenúgy mint a gyémántnak a keménysége, a delejnek vasat vonzó ereje, a napnak fénye és melege.

Az ember ezen tulajdonságának megmérhetlen fokozata a megszámlálhatlan egyed különleges nevelésből és fejlődésből származik. Kérdésünkben azonban minden mellétekintettől távolan a nőt csupán mint egyedet kell állítanunk a férfival szemben.

Úgy a tenyészi, mint a szellemi élet az élő lény testszervezetén alapszik. A testszervezet alapja mindkét nemnél általában véve ugyanaz; mert csont, hús, vér és velőből áll minden emberi lény. Igaz, hogy a tudósok azt mondják, hogy a férfi és a nő szellemi képessége közötti különbség az agy súlya, nagysága, redőzöttsége, az idegsövekben létező folyadék minősége, a vérmenyiség, a vérkeringés gyorsaságától és az étel

milyensége- és mennyiségétől, nemkülönben sok más egyébtől függ. Hogy ha tehát a nő agyának szerkezete, minősége, vagy súlyára nézve alantabb fokon áll mint a férfié, akkor önmagától értetődik, hogy lehetetlen neki oly szellemi erőt kifejteni, mint a kedvezőbb alkotásu férfi agynak. Ha pedig a két nem közötti test-szervezet különbsége nem olyan lényeges, s a nő még sem emelkedett a tudományosság polcára, joggal kérdezhetnők: „valjon nem működnek-e a testi szervek mindkét nemnél egyenlően?“ — s ha igen: „miért nem jön létre hasonló szervezetműködés, hasonló táplálkozás, hasonló áthasonulás és hasonló külbnyomások és észrevevések mellett egyszersmind hasonló szellemi életnyilvánulás?“

Az élettani kutatások és vizsgálatok e tekintetben igen sokat derítettek ki már, s meghatározták a két nem közötti testszerkezeti azaz élettani s így a szellemi különbséget is. — Eltekintve azonban a samotologiai igazságoktól, a lélektani állításokat csak tartózkodással kell elfogadnunk, miután a tapasztalat bebizonyította, hogy több nő szellemi műveltség által megcáfolta a tudósok részéről felállított a női szellemet illető lélektani axiomákat.

De lássuk mily különbséget állítanak fel a tudósok a férfi- és a nő-testarányosság között!

A férfi a nőtől nemcsak egyes testrészek alakja által különbözik, hanem egész egyedisége, szerkezete által. A női testben az összesség (Ganzheit) és kötöttség (Gebundenheit) törvénye uralkodik: mind kisebb, finomabb, gyöngédebb, hullámosabb mint a férfínál. A nőnél az anyagcsere gyorsabb, az áthasonulás és a táplálás túlnyomósabb, az emésztés gyorsabb, a vérkeringés élénkebb, a tenyészet pazarlóbb. A kilehelt szén-

savnak és izomerőnek mennyisége kisebb. A csontok vékonyabbak, a tagok és az arc rövidebb, a hátgerinc hajlottabb, a bőr finomabb s az egész külalak gömbölyűbb. A nő hasürege nagyobb a férfiúnál. A nő alteste mindenekelőtt hosszú, gömbölyű és előreálló, a mellkas szűk és rövid, a vállak lecsüngők, a medence azonban széles és zsírerakodással telt, a máj kisebb, az epe kevesebb, a béleső hosszabb; a férfi 0·1, a nő 0·08 résznyi csontozat; a nő lépése $\frac{1}{7}$ — $\frac{1}{8}$ -dal rövidebb a férfiúnál. A nő állcsontja gömbölyű; orra és szája kisebb; az agy középlebenye túlnyomólag kiképzettebb s az egész agy a többi testéhez arányosítva nagy, a férfiéhoz képest kicsiny; a nő feje kevésbé tojásdadabb a férfiúnál; ellenben a homlok inkább szélesebb mint mély és magas, csak a nyakszirtesont szélességén kívül egyszersmind mély; az edényfalak vékonyabbak, a szív kicsiny, az érítés kevésbé teljes.

A férfi alapjellege az önállóság: mind erős, szilárd, nagy és csontos. A férfi testszervezete erősebb, éles kinyomatú, hosszú, szegletes, izmos tagokkal, túlnyomólag szilárd részekkel bír; érzéke kifejlődöttebb, lélekzése erős, szeme, orra, hallási szervezete és nyelve vastagabb, hosszabb és szélesebb mint a nőé. A férfi mellfejlődése túlnyomóbb, válla előre és felfelé áll, tüdije, légesöve és szive nagy, izmai durvák, vérkeringése lassú, hanem erős hullámütéssel s vérében a rostany, vérpir, vas- és sórészek túlnyomóbbak, míg a nő vérében a fehérnye és a víz túlsúlyban van. A férfinál az áthasonulás csak lassan történik, a has kevésbé kifejlődött s az altest körtealakú, lefelé futó, a fej s az agy nagy.

Zeising szerint: „A férfinál általában a súlyerő törvénye uralkodik, az emelkedés és esés, az uralkodás

és szolgaság ellentéte mindennemű ténykedésében és mozgásában nyilvánul; ő vagy tetőleges vagy függélyes irányban van elragadva. A nő azonban a kiegyezés principiumának hódol; ő az ellentétet közvetíteni igyekszik; az ő törekvése a tetőleges irány helyett a vízszintest juttatni érvényre. A férfi csak az egyiket kívánja a másik nélkül; a nő szeretné birni az egyiket a másikkal együtt. A férfi jeligéje: „Vagy-vagy“! — a nő principiuma: „Egyszersmind“! A férfúnál aránylag véve a legnagyobb kiterjedést nyeri a fej és a törzs; a nőnél a tomporban és a lábikrákban nyilvánul az. Ezen különbségnél fogva a női test összessége a megszemlélésnél egészen különös alaptypust mutat. A férfi az által, hogy nagy szélességgel bir válláiban, egészben véve — minthogy felső részében szélesebb — egyendülendű alakot vesz fel s ezen körülménynél fogva, hosszmagasságának közepében legszélesebb, felébreszti a kerülék fogalmát. Ezen kerülék típusi különbség aztán többé-kevésbé a test egyéb tagjaiban is kinyomatatosan ismétlődik, pl. a kezek, fej, de leginkább az arc alakjánál; mert ez a férfínál legnagyobb szélességet felső részében nyeri, nevezetesen a szabad, szélesen és magasan ivezett homlokban; a nőnél ellenben az arcszélesség a csúcsosított és a homloktól a halántékok fölött füléhez futó hajzata következtében az arcmagasság közepére esik. Minthogy a kerülék alakjához a kör és teke alakja a tojásdadénál közelebb áll, annál fogva a női testen is az állkapocs, az arc, az alfel, de különösen a mell határozottan gömbölyűbb alakot tüntet fel. A férfi alakja inkább gömbölyded jelleggel bir, azonban a hullámvonal rövidebb, a nőnél pedig hosszabb. A férfínál általában véve az egyesített közrészek, a nőnél a kettős oldalrészek vannak jobban kifejlődve. Azért a

férfinál a fej és a törzs, a nőnél pedig a végtagok teljesebbek. A homlok és az orr a férfinál, az arc és a szem pedig a női arcon talál élénkebb kinyomatot.

A testtel összhangzatban áll a szellem is. A férfinál a cselekvés és evvel a darabosság, a nőnél a szenvedőlegesség az uralkodó. A férfi idegrendszerének erős kifejlődése folytán gondolkodásra, a szóval és tettel való alkotásra van hivatva a természettől. A nő ellenben érzéki agyműködésben él: az ő központja a kedély hazája — a család. Anyának lenni az ő légelső és legvégző gondolata, érzése és akarata. Az ő legfokozatosabb lénye: az áldott állapot. Ekkor ő hatalmas, erős és positiv, nem többé holdelemi, hanem napelemi. A nő sulypontja önmagában van, s az ő tette: a szeretet. A nő inkább a szájhagyomány és a hit felé fordul, míg a férfi a világosságot a kutatás- és a tudományban leli. A nő nagyon hamar felizgatható, mert az ingerlő eszközök gyorsan lépnek fel s hathatósan működnek. A nő érzésében és cselekvésében egészet, a többi lelkiműködéseiben pedig egyensúlyt észlelhetünk. Innen magyarázható ki azon biztosság, mely minden női cselekvésből kitűnik, míg a férfi tartózkodó és bizonytalan. A nő eleme: a közvetlenség. Szereti a szép alakot, a világban pedig a látszatot. Ezen különbség a férfi és a női lény között már a fiu és leánynál is észrevehető. Göthe szerint a nők azon tulajdonsággal bírnak, hogy ők nézeteik alkotásában már a készet dolgozzák fel. Ők a férfi tudományát, tapasztalatát mint feltaláltat veszik elő s önmagukat és másokat ékesítik fel avval. A férfit nem követik az ő következtetéseiben és alkotásában, noha némelykor illenék is hozzájuk, hanem csak az eredményre támaszkodnak; s ha köve-

tik is öt abban, úgy nem utánozhatják és egy más esetben már nem tudják azt alkalmazni. A férfi teremti és megkeresi, a nő pedig felhasználja: ezen törvény az értelmi dolgokban is uralkodó, melynek hatalma alatt mind a két nem áll.*)

Reich Ede **) többi között ezeket állítja: „Ha általában a medenczét szemlélet alá vesszük, csakhamar belátjuk, hogy annak szerkezeti és nagysági aránya az ember morális lényegéhez bizonyos, és pedig nem alárendelt viszonyban áll. Hogy ha a medence igen nagy, mint pl. a nőknél, úgy okvetlenül az ebben fekvő szerveknek kell jobban kifejlődve lenniök, és nagyságuk s kifejlődöttségük következtében bizonyos szerepet játszaniook. A nemi működés a kedély és a szellemre nézve igen határozott befolyással van, s a nőknél azt okozza, hogy azok bölcsökké nem lehetnek.“ — Továbbá idézi Descuret szavait, ki azt mondja, hogy általában lehet mondani, hogy a férfi könnyebben elbírja a terhet és fáradságot, az asszony pedig a fájdalmakat: mert ő születik, hogy annál többet szenvedjen, s úgy látszik, hogy ezen körülmény az élet legerősebb megpróbáltatása iránt is megedzi őt. Igaz ugyan, hogy csekélységek és kellemetlenségek felizgatják; hanem nagy bajok és kellemetlenségek majd mindig elhatározottabban és készebben találják a nőt mint a férfit. A külső szenvedélyek azonban, a delirium nagyobb kinyomatát szülik a nőnél, mint a férfinál, miután a férfi az agyvelő befolyása alatt áll s ennek folytán az aka-

*) K. Schmidt, Anthropologie. II. B. 423. l

**) Reich E. Der Mensch u. d. Seele. 173. l.

ratot veti a mérlegre; ellenben a nőnek kevesebb dolga van az észszel, miután kiválóan a ganglionidegek, azaz a kedély befolyása alatt áll.*)

Schopenhauer A. azt mondja, hogy már a nő alak megtekintéséből láthatjuk, hogy a nő sem valami nagyszerű testi sem szellemi munkára nincsen teremtve. Öneki az élet bűnét nem csak a cselekvés, hanem a szenvedés által is ki kell egyenlitenie; mert ő alá van vetve a szülés fájdalmainak, ápolnia és nevelnie kell a gyermekeket, s férjéhez való viszonya alárendelt, mert türelmes és feláldozó társának kell lennie. — Hogy a nő természetéhez képest engedelmességre van teremtve, arról tudhatjuk meg, hogy mindenik, a ki azon, ő reá nézve természetellenes helyzetbe jutott, tökéletesen függetlennek lehetni, csakhamar valamely férfinak veti alá magát, aki aztán uralja és kormányozza, mert ő az urat szükségli.“

Bischoff szerint pedig: „Isteni és természeti rendelés folytán a nőnemnek hiányzik a tudományok, s mindenekelőtt a természettudományok (s a gyógyászat) művelésére való képesség.“

Ilyen állításokból, melyeket ugyan tekintélyes írók, de azért világért sem csalhatatlan próféták mondottak ki, az ember kénytelen volna azon természeti törvényt következtetni, hogy a nő a szellemi tökéletesség országában csak másodrangú fokot képes elérni, s hogy ezen jelenség legislatív műhelyének okvetlenül a női szervezetben és annak physiologiai nyilvánulataiban kell rejleni.

Jól van; elfogadjuk mindezen állításokat, elfo-

*) U. o. 295. l.

gadjuk az okokat is, melyek nem engedik a nővel a szellemi élet legmagasabb fokát elérni. De mit mondunk akkor, ha mindezeket elfogadva, elénkbe áll majd Klió istenasszony és tapasztalati tényekkel halomra fogja dönteni minden állításunkat.

* * *

Ez pedig nagyon könnyen megtörténhetik; mert a leányok bebizonyították már, hogy a fiutanulókkal szemben képesek a versenyt kiállani. Igy pl. 1873-ban a zürichi egyetemen egy schweizi hajadon orvosnövendék jobb eredménnyel állotta ki az államvizsgálatot, mint valamennyi fiutanulótársai.*) — 1871-ben a zürichi érettségi vizsgálati bizottság előtt állott 12 férfi és 1 nő; s ezen nő valamennyi examinálandó között legjobban tette le a vizsgálatot. Ugyan abban az évben a zürichi polytechnikum nyitotta meg ajtait az első nő előtt, de csak akkor, midőn a nehéz felvételi vizsgálatot kiállotta, melyhez ő kivüle 350 fiutanuló jelentkezett, s kik közül 100 — midőn bátorságuk inukba szállott — visszalépett; míg a nevezett nő azonban *jól* tette le ezen vizsgálatot. — Brünben Bonner Eugenia kisasszony a gymnasialis előadásokat hallgatván, a vizsgálatnál kitűnő osztályzatot nyert. — Dr. Ebinger az ő érdekes közleményeiben következőkép ír az Egyesült-Államok felső oktatásáról: „Sok gymnasiumban a fiu tanulók számát túlhaladja a leányok száma, s a mi leginkább figyelemre méltó, a magasabb tantárgyakban épen a leányok harácsolják el a fiuk elől a kitűnőt. 1864-ben a chicagói High-

*) Zeitschrift für d. höhere Unterrichtswesen 1873. 8. szám.

school-intézetben, eltekintve a semináriumtól, melyet csupán leányok látogatnak, 263 tanuló között csak 113 fiu és 150 leány volt, és a 19 kitünő között 13 leány figurált. Detroit High-school 123 tanítványa között 75 leány volt; s azok, kik Homert, Anakreont és Horácot készülés nélkül tudták fordítani, csupán három leány volt.“ — James Fraser egyik jelentésében írja: „A fiatal leányok egyetleegy szakmában sem állanak a fiuk mögött: valamennyi tanintézetben, melyekben alkalmam volt a két nem szellemi képességeit összehasonlítani, úgy találtam, hogy a leányok felfogásuk elevensége és feleleteik praecisitása által a fiukat felülmúlják.*)

A költészetben többen jeleskedtek. Ilyen volt a görögöknél Sapho, ki költői tehetségénél és műveinél fogva az ó-kor legjelesebb költőinek sorában foglalt helyet, s ki egy külön versnemet formált. Sulpitia, egy magasrangu római asszony, a ki az első század végén, Domitian uralkodása idejében élt, írt egy 70 hexameterből álló satirát: „De corrupto statu reipublicae temporibus Domitiani.“ **) Proba Falconia szintén tudós asszony volt, élt 379. táján, s „Cento Virgilianus“ című munkát írt, melyben az ó- és új-testamentomi históriát Virgiliusból átvett versekben adja elő.***) — Lucrezia Tornabuoni hires egyházi költőnő volt. Stapha Gaspara pedig kora Saphójának neveztetett. Isotta Nogarola latin elegiai

*) Hentschke, Monatschrift. 1873. 74. l.

**) Budai E. Régi római vagy deák írók élete. Debrecen, 1814. 49. l.

***) U. o. 147. l. Ilyen munkát írt Rosacus nevű jezsuita is ily cím alatt: Virgiliij Evangelisantis Christiados Libri XIII. ect.

által ismeretes. Izabella Andreinit kitűnő erkölcsű nőt lyrai költeményei tették híressé. Veronika Gambramár már 22 éves korában úgy tanultsága, mint költői tehetsége által tűnt fel. Laura Teracina írt egy 46 énekből álló költeményt: „Discorso sopra le prime stanze dell' orlando furioso,“ melyben minden egyes verset körülírt és megmagyarázott. Általánosan ismert a gandesheimi Hrotsuita tudománya és irodalmi munkássága. Műveinek némely kritikusa azt akarja kimutatni, hogy ő drámáival egy keresztény Terentiust akart volna létrehozni.

Karsch Louiza, ki 1791-ben Berlinben végezte földi pályáját, a legnagyobb nyomorúság, a legnyomasztóbb viszonyok között s a legkedvezőtlenebb sorssal való küzdelmek mellett, Gleim, Ramler, báró Kottwitz s mások által segítve, képezte ki magát kitűnő költőnévé, úgy, hogy a tudós világ őt a „németek Saphójának“ nevezte. — Bym's Annát pedig „brabanti Saphóként“ tisztelték. Szép tehetséget tanúsítottak még Droste-Hülshof Anna, Brachmann Louiza, Helvig Amália, Niendorf Emma és Pichler Karolina.

Angolországban Hemans Felicia, Cook Örszébet, Landon Láticia és Morton Karolina. Oroszországban Rostopč'in Eudoxia. Csehországban többeken kívül Nemeč Borbálya. Spanyolországban pedig Fernan Caballero.

A regényírás terén a nők nagyon előrehaladtak. Úgy pl. az angol regényirodalom egy tekintélyes része a nők reproductioja. Franciaországban kitűntette magát e részben George Sand (Dupin Aróra), ki-ről életírója mondja: „Láng nyelvet kölcsönzött a sze-

relemnek; keserűséggel festé a kedély panaszait; hevesen szólalt fel a társadalmi egyenetlenségek igaztalan volta ellen. A szenvedély, bölcsészet, politika egyenlően ihlették meg őt; de lángoló művei írása alatt, miközben mindazon kérdéseket veté fel, melyek még most is hevítik napjaink férfiai, komoly művész maradt ő, ki szépért minden alakban lelkesül. Negyven évnél tovább nyujtott bár egyenetlen, de mindig bőséges táplálékot a költészet után áhítózó képzeletnek. Oly híven, oly szin pompával festé le a természetet, hogy az idő nem halványíthatja el; érett korában tehetségét conventionalis szükségéhez alkalmazá; öregségében még átváltozott, mert az ártatlan gyermekséget hívta inni ihletének megtisztult forrásához. Mi esoda tehát, ha egy egész nemzedék fölött uralkodott, és uralma még napjainkban is fennáll.“ *) — Spanyolországban az inémt említett Fernan Caballero, ki erkölcsi regényei által nagy hírnévre tett szert. Svédországban Bremer Fridrika aratott babérokot e téren. Németországban pedig Polko, Mühlbach Luiza, Wildermuth, Hahn-Hahn és Marlit. Csehországban e téren szintén több nő tüntette ki magát.

A nyelvészet körében sem maradtak tétlenek a nők. Így pl. Olympia Morata tanította a haidelbergi egyetemen a görög nyelvet. Dacier asszony pedig sajtó alá rendezett latin és görög remekírókat in usum Delphini, másokat pedig fordított. Schurmann Máriaát „hollandi Minervának“ nevezték. Beszélt 14 nyelvet és hatalmasan védelmezte a protestantismust a jezsuiták ellen. Talvy németre fordított szerb daló-

*) Olesó könyvtár. Sand György. Írta: D'Haussonville 72. l.

kat, behatóan foglalkozott a német népköltéssel és szláv nyelvészettel. A paduai egyetem egyik tanszékén Tambroni Clotilda ült, ki a görög nyelvet tanította.

A bölcsészetben is megtették a magukét a nők. Így valaki azt beszélte Sokrateszszel, hogy az államférfiak tanulták Asphasiától a szónoklatot, ő pedig a bölcsészetet. — A középkorban, midőn a tudományt egy nőnek oly nehéz vala elsajátítani, fényes tanubizonyosságot tesz a nő szellemi képességéről Sienai Katalin, kit a florenciek Avignonba küldöttek, hogy XI. Gergely pápánál kieszközölje a békét; kit Orbán pápa Rómába hivatott, hogy tanácsát kikérje: miképen lehetne az egyházi bonyodalmakat legombolyítani? s kinek műveit a florenci akadémia „remekeknek“ declarálta. — Galeazzo Malatesta oly művelt és tanult volt, hogy bölcsészeti tárgyakról nyilvános vitákat tartott. Ennek unokája pedig, Constanza Varano annyira igyekezett nénjét utólni, hogy 14 éves korában latin beszédei és levelei által feltűnést okozott. — Battista Montefeltro a bölcsészeti vitákban nyilvánosan vett részt. — Kaszandra Fedele, milánói régi nemes család sarjadéka, Páduában nyilvánosan vitatkozott s egész életét, melyet állítólag 102 évre vitt fel, a tudományoknak szentelte.

Descartes az ő utolsó „Passiones Animae“ című művét, 1647-ben a pfalzi hercegnő személyes használatára írta, kiről egyik barátjához írt levelében ezeket mondja: „Ezen kézirat egy hercegnő személyes használatára van szánva, *kinnek szelleme annyira emelkedett a közönséges fölé, hogy ő azt, ami a mi tudósainknak nehéznek tetszik, könnyűséggel felfogja*; azért nem volt

szükségem az abban előforduló új gondolatok magyarázatánál tartózkodnom.“ *)

Kiváló helyet foglal a tudós nők között Agnesi Mária, ki a mennyiségtanban és a bölcészetben tün-
tette ki magát. 15 éves korában értette már a francia,
spanyol, német, görög és héber nyelvet. 20 éves korá-
ban pedig mintegy 200 filozófiai tételt oly alapos érve-
léssel védelmezett, hogy a hallgatók és vitatkozók álta-
lános csodálkozását költötte fel. Írt továbbá egy meny-
nyiségtani művet, melylyel a tudós világ tiszteletét és
becsülését hódította meg magának. Ezen művének alap-
ján Benedek pápa a bolognai egyetem mennyiség-
tani tanszékére nevezte ki. Ennél még híresebb volt
Bassi Laura, ki a bolognai egyetemen a formák
legszigorúbb megtartása mellett a bölcészet tudorává
avattatott fel. S ugyancsak ezen pápa őt szintén a bo-
lognai egyetemhez a physika tanárává nevezte ki; hol
előadásait nagyon sokan hallgatták. Tudományos ku-
tatásaiban legkevésbé sem zavarta őt azon körülmény,
hogy Verrati orvosnak neje és 12 fiúnak, kiknek
nevelését bérenc kezekre nem bízta, anyja volt. — Né-
metországban már 1787-ben a göttingai egyetemen
nyerte el Schlözer Dorottya a bölcészettudori
oklevelet. Priscopia Helen Paduában az egyete-
men tanította a bölcészetet és írt több mennyiségtani
és bölcészeti művet. Burlingtonban Mrs. Darwin az
egyetemen a logika, rhetorika és az angol nyelv
tanárául alkalmaztatott. A theológiát is művelték a
nők, így pl. Guyon asszony negyvenkét kötetet the-
ológiai tartalommal hagyott hátra.

*) René Descartes, Philosophische Werke. IV.
Abtheilung. Über die Leidenschaften der Seele. Berlin. 1870.
8-ik lap.

Csupán a történelemben látszanak a nők meg nem kísérni szellemi erejüket. — Pirkheimer Charitas, nürnbergi apáca megírta az ő idejének különösségeit. Navarrai Margareta ily című művet hagyott hátra: „Nouvelles de la reine M.“ Herder életét is egy nő írta meg.

Az archäologia (régiségtan) terén pedig működik Mestorf kisasszony, ki a kieli muzeum északi régiségtarának kusztoza. Hazánkban azonban Torma Zsófia (Szászváros, Erdély) szerzett magának hirnevet. 1880-ban a berlini anthropologiai congressuson a coryphäusok részéről ovatiókban részesült. Erdély öskoráról szóló igen érdekes monographiáját német és francia nyelvre is lefordították.

Annál jobban kitűntek épen azon szakmában, melyet leginkább igyekeznek eldisputálni a nőktől, t. i. a mennyiségtanban és a csillagászatban. A már említettekén kívül jegyezzük még ide: Alexandria Hypatiát, kinek előadásait Synesius püspök is hallgatta. Ő kiszámított 365 napfogyatkozást és írt csillagászati tabellákat.

Germain Zsófia kisasszony évek hosszú során át Leblanc álnév alatt különféle matematikai tárgyokról levelezett a legnagyobb német csillagászsal anélkül, hogy a német tudós csak gyanította volna is, hogy az ő tudós barátja — nő volna. Germain kisasszony 1816-ban a francia akademiától megnyerte azon pályadíjat, melyet ez az akadémia 1809-ben a „Chladny-féle lapvibratiók“ legjobb elméletére tűzött ki, miután már két ízben elégtelen megfejtés miatt a pályázatokat visszautasította.

Lepaut Hortensia szintén jeles csillagásznő volt, kinek tudományos érdemeit a francia udvariasság

az által tisztelte meg, hogy keresztnévéről egy, Khinából importált virágot nevezett el. E tudós nő Clairaut és Laland híres csillagászoknak a legnehezebb tételek kiszámításánál nyújtott segédkezet. — Elismerést érdemelnek e tekintetben Eimart és Hevelke asztronomok is.

Az újabb időben, 1847-ben, a hamburgi Rünker és az amerikai Mrs. Mary Mitchell egyszerre fedezték fel az Olber-féle jegyzékben foglalt száznyolcvankettedik bolygót. Napjainkból ismeretes signora Scarpellini Katalin, ki számos tudós társaságnak, úgyszintén a bécsi birodalmi geológiai társulatnak is tagja, a capitolini csillagda observatoriumának (Rómában) főnöke vala.

A leghíresebb csillagásznoő volt Herschel Karolina Lucrecia. Ezen nő 31 éves korában, 1781-ben Vilmos testvérét Angolországba követte, hogy dolgozó társává lehessen, mit is negyven évig híven cselekedett. Munkái bizonyossága annak, hogy mily nagy odaadással és eredménynyel dolgozott. E tudósnoő a csillagos égnek oly ismeretével bírt, hogy Flamand „A csillagos ég térképét“ és katalógusát saját észlelései szerint lényegesen tökéletesítette. Ő felfedezett kilenc bolygót. Testvérének halála után 1822-ben visszatért Hannoverába. Itt még 96 éves korában is arról panaszkodott Humboldt Sándornak 1846-ban, hogy felhagytak már a csillagászati munkálatok feladásával s hogy ő nem nagyon szívesen húzza ingyen nyugdíját.

Hennertnek, a mennyiségtan tanárának (Utrechtben) neje szintén matematikus és csillagász volt, s férjének műszaki munkálataiban sokszor részt vett.*)

*) Jessen. Die Physiologie des menschlichen Denkens.

Különös kitüntetéssel említendő mrs. Som m e r v i l l e Mari. Ezen jeles nő a mennyiségtani természet-tudományban nagy mértékben jártas volt, s egyaránt könnyűséggel kezelte a modern mint az antik irodalmat. Ő nagyon ügyes festő és rajzoló volt; s még élete magas korában is nagy érdeklődéssel viseltetett a tudományok iránt. 1811-ben Edinburgban különféle matematikai problema megfejtéseért megnyerte a díjmedailont. A londoni „Földrajzi Társaság“ szintén kitüntette. Ugyancsak a londoni „Királyi Társaság“ kiadta „A napsugarak magnetizáló erejéről“ szóló értekezését; önmaga pedig a Laplace „Mécanique celeste“ (az ég mekanikája) című művének átdolgozását és „A fizikai tudományok összefüggéséről“ írt művet, melyet sok más nyelvre lefordítottak. Legismeretesebbé vált két kötetű „Physikai Földrajza,“ melyet szintén más nyelvekre lefordítottak és több ízben kiadtak. Végre 1869-ben, mint 89 éves öreg asszony, kiadta még „A mikroszkópia és chemia legújabb eredményeiről“ írt két kötetes művét. 1835-től fogva a londoni Tudományos Akademiának tagja; 1869-ben pedig a londoni „Földrajzi Társaság“ a nagy Viktoria-medaillel tisztelte meg, Sommerville Mária azonban nem csak a tudományos nők egyik dísze, hanem *jeles feleség és igen kitűnő anya is volt.*

Az ivanstoni nő-collegiumban Cordiey Alice kisasszony a mennyiségtan tanárává neveztetett ki.

Ohio államában math. tanárrá neveztetett ki Rice Rebeka kisasszony, ki hosszabb ideig tanult Európában és szakmájában nagy képességet nyert. — Londonban múlt tizedben halt meg Taylor Johanna kisasszony, kinek logarithmikus táblái hi-

resek, s ki a magasabb mathesisben ifjú férfiakat oktatott.

A nők még a jogtudományban is megpróbálkoztak. Úgy az ó-korból találkozunk az ifj. Plinius nejével; továbbá Plotiana, kinek leveleiből egy helyet Juventius Celsius a Pandectába is átvett. A középkorban pedig a paduai egyetemen Novella d'Andrea tanította az egyházi jogot. E nőről azt mondják, hogy szépsége miatt függöny mellől kellett az előadásokat tartani, nehogy a hallgatókat zavarba hozza. — Szt.-Louisban Barkalow Lemmi ügyvédi diplomát nyert. Bradwell Myra pedig Chicagóban jogi folyóiratot szerkeszt.

Báttaszéki Lajos egy magyar hölgyről írja: „Ismerünk Biharmegyében egy nőt, a bold. Beöthy Ödön özvegyét, ki a perlekedés és az ügyvédi fogásokbani jártasságban túl tesz sok ügyvéden. Számos pereiben ő maga készíti perbeszédeit, és egyet sem 8—10 oldalon alól.“ *)

A mint nem akarták a férfiak elismerni a nőkben a matematikára való képességet, épen úgy tagadták azt a természettudományra nézve is. E téren vegyük elő mindenekelőtt az orvosnőket! Már az ó-korban nagyon hirneves a római Valeria Veracunda mint bábaasszony. Az V-ik században Salviana jeleskedett; de Julia Sabinát sem szabad elfelednünk. Németországban dr. Heidenreich asszony részesült nagy kitüntetésben. Hanem a mi a vasalaposság elleni küzdelmet illeti, itt első helyen Erleben asszonyt kell említenünk. A társadalmi előítéletekkel való erős küzdelmet már Frigyes idejében kiál-

*) A nők a magyar jogban. 9. lap.

lotta Erxleben Dorottya Friderika. még pedig oly diadalmasan, hogy évek hosszat hangzott dicsőségétől a társadalom.

Erxlebenné asszony 1715-ben született. Atyja Leporin Keresztély Polikárp, gyakorló orvos volt Quedlinburgban. A leány a tudományokat akként szerezte meg, hogy nagyobb korában a leányi foglalkozások közben, mihelyt dolgát elvégezte, könyvét vette elő. Ő maga írja, hogy a házi foglalkozások elhanyagolása nélkül is lehet haszonnal könyvet olvasni; s a mit az ember másféle munka vagy mulatság közben netán elfeledne, könnyen kipótolhatja azt, ha egy kis időt az ismétléstől nem sajnál.

Nagy Frigyes 1741-ben pártfogása alá vette a jó-hirű tudósnt, és maga vállalkozott, hogy ajánlani fogja a hallei orvosegyetem tanárainál. Mind a mellett is eleinte nagyon nehezen ment a nyilvános tanulás; apjától, fitestvérétől s a könyvekből kellett megtanulnia a gyógyászatot. 1742-ben könyvet írt „A nők tudományos képzésének hasznáról,“ melyet a közönség oly jól fogadott, hogy 1749-ben második kiadásban is megjelent.

1742-ben férjhez ment Erxleben lelkészhez. Házasságbani tanulásáról ezeket írja: „Úgy találtam, hogy a házasság sem akadályozza meg a nőt a tanulásban, sőt okos férj oldalán kétszeres gyönyör tanulni.“ Mind a mellett is a szigorlat letétele elmaradt; mert az ifjú asszony idejét öt mostoha gyermek ápolása nagyon igénybe vette, az élet hullámai pedig nem maradhattak reá befolyás nélkül. Atyja meghalt, férje súlyos beteg, a család pedig négy gyermekkel szaporodott. Végre 1754-ben letette a szigorlatot, s a quedinburgi orvosok erős ellenzése dacára orvostudorrá avattatott fel.

Azonban úgy látszik, hogy az új-kor a tudósok fentebb idézett állításait leghatározottabban igyekezik megcáfolni. Egész serege a tudományos nőknek működött és működik már a tudomány egyes ágaiban a különféle államokban. Tanulmányaikat a legszigorúbb pontossággal, kitartással és dicsőséggel végzik s nem csak a tudomány, hanem a művészet terén is kiváló érdemeket szereznek.

Dr. G a r e t kisasszony, ismeretes angol orvosnő, 1870-ben Londonban a gyermekkórház orvosává neveztetett ki. Dr. B l a c k w e l l Erzsébet szintén ismeretes. — A philadelphiai Woman medical college 1870. elején 14 ifjú nőt avatott fel orvostudorokká, mely alkalmal dr. T i e r s o n Anna a psychologia tanára tartotta az ünnepi beszédet. — New-Yorkban 1870-ben 5 nőt avattak fel orvosokká, s ezen ünnepélynél miss Susan Smith szerencsenő tartotta az alkalmi beszédet. — 1870. január hó 3-án meghalt dr. D e n m a n Lorie Sarolta, ki kitűnő diplomával bírt, s 1869-ben a new-yorki medical collegeben rendes tanárrá neveztetett ki.

Suslowa Nedajda kisasszony zürichi avatattása alkalmával egyik tételét egy tanár, kettőt pedig két tanuló támadta meg. A kisasszony eleintén el volt fogulva, s a reá nézve idegen nyelv nehézségeivel küzdött, *de látszott rajta, hogy önállóan gondolkodik, szemlélődik, úgy, hogy mind a három ellenfele méltó elismerését fejezte ki tudománya iránt.*

Morgan Francis Erzsébet orvostudorrrá avatattásánál dr. Rose tanár a szigorlóhoz következő beszédet mondotta: „Kedves kisasszony! Először üdvözlöm kegyedet mint kartársamat; midőn azt teszem, teljes szivemből elismerést mondok kegyednek törek-

véseért, tapintataért. *Örömmel ismerem el, hogy kegyed műveltsége és erélye újabb biztosítéka ama társadalmi kérdés megoldásának, mely ma jobban, mint bármely más kérdés foglalkoztatja a világot.*“

A nő szellemi képességének fényes tanujelét adta Brès Magdolna asszony, kiről de Chandeneux Klára írja, hogy promoveálása alkalmával dr. Würz tanár következőleg szólt: „Asszonyom, ön nem csak a nő alárendelt szerepét az orvosi tudományban emelte fel, hanem önnek értekezése azok között, melyeket eddig a francia (orvosi) facultás kapott, a legjobb, s tisztelettel fogja azt levéltárában megőrizni.“ „Önnek szigorú magatartása megnyitotta a mi orvosi karunk ajtait a nőnem számára.“ — Dr. Lorrain pedig azt mondta Brèsről, hogy ő szakmájában könnyen legyőzte azon komoly nehézségeket, melyek megfejtése eddig egynek sem sikerült a nők közül. — Dr. Gavaret továbbá ekkép nyilatkozott: „Noha számos körülmény kényszerítette őt férfitanulóival érintkezésbe jönni, kiváló szorgalma által még is kellő tiszteletet tudott magának biztosítani.“ Azonban a legszebb bizonyítványt állítja ki e nőnek dr. Broca, midőn mondja, hogy *kötelességének teljesítésében még az ostromágyúk golyói sem bírták megzavarni.* (Paris charmant).

Különben mint egyetemi orvostanárok már azelőtt is működtek a nők. Így pl. a páduai egyetemen Manzolina tanította a bonctant. A sorbonnei egyetem egyik tanári székén Chemut Emma ül, ki 1877-ben nyerte el az orvostudori diplomát.

1877-ben Észak-Amerikában már 500 gyakorló orvosnő volt, s kétszáz hallgatta az orvosfacultási előadásokat.

Legérdekesebb e kérdésben, hogy a nők számára

nem csak a felvilágosodottabb államokban, hanem Indiában (Madras) és Japánban (Osaka) is állítanak orvosi főtanodákat.

A természettudomány egyes szakáiban kiválót produkáltak még: Marquise du Chateles, Voltair barátnője, ki Wolf bölcészszel élénk levelezésben állott; Franciaországban ő ismertette meg Newton rendszerét. „A tűz természetéről“ írt értekezését a francia akadémia megjutalmazta.

Wolkow Anna kisasszony a szt.-pétervári tudományos akademiának egy önálló vegytani művet terjesztett elő, mely dícséreléggel fogadtatott. Így Mrs. Blackwell Erzsébet képekkel illusztrált több foliókötetre terjedő munkát írt, ritka növényekről. A növénytanban azonban jelesen munkálkodtak még: Delisle Eulalia, Mrs. Hushins, Greville asszony, Libert kisasszony, Fiorino Mazzanti és Mrs. Johnston.

Az állattanban kitűntek: Mrs. Power Johanna, ki a tengeri állatokról, Mrs. Anning Mária, ki a szepiaállatokról és Rizzi Anna, ki a selyembogarakról írt egy munkát.

Hogy a művészet sem marad ápolatlanul a nők részéről, szintén ismert dolog. A színpadon hány kül- és belföldi nő mint kitűnőség ismeretes. S ki nem olvasott volna Desfoix kisasszonyról!?

A műfaragásban kitűntette magát Steinbach Sabina, ki a strassburgi basilikánál örökítette meg nevét. — Colonna hercegnő Marcello álnév alatt kitűnő szobrászmunkát készít. 1870-ben három műve volt a müncheni kiállításon, s egyet a Kesington-muzeum vett meg. — Vital Dobray kisasszonytól, egy 20 éves szép francia művésznőtől, ki Angliában él,

a párisi világtárlaton a mű-commitée egy szobrot fogadott el, mely „Jephta leányát“ ábrázolja. Azt állítják, hogy a század nagy műremekeinek sorába való. Jelenleg az ifjú művésznő Stanley, a híres afrikai utazónak szobrán dolgozik, melyet az angol kir. akademia rendelt meg nála.*)

A festészetben már ide s tova száz éve, hogy Kauffmann Angelika a „művész“ nevet vívta ki, ki- nek képeit bárók, grófok és hercegek „minden áron“ törekedtek megszerezni.

Merian Sibylla a Surinamban lévő tartózkodása a tudományra nézve nem volt kis haszonnal. Merian Sibylla kitűnő nevelésben részesült és a festészetben valóságos mesteriségig vitte fel. Lángeszét Hollandia gazdag természetrajzi és műgyűjteményei nagyban kiköszörülték. Sibylla lelkében leküzdhetlen vágy támadt a tarka virágokat és pillangókat a maguk frissességökben szemlélni, tanulmányozni és utánfesteni. A tropikus Surinamban két teljes évig rajzolt és festett. Az ő munkái a Holland, Pétervár és Brittaniamuzeumainak valóságos díszai. — Hátrahagyott igen számos irodalmi művei között, melyekhez *ön maga metszette rézbe* a képeket, legnevezetesebb „A hernyók csodálatos átváltozásai és különös virágélelmök“ két kötetű, és „A bogarak átváltozása Surinamban“ című műve.

A zenészetet pedig Hutschings Karolina kisasszony képviseli New-Yorkban, ki főtanodai zene- és énektanárrá neveztetett ki, és a csehországi származású Neruda-Normann Vilma, ki a stockholmi kir. zeneakademián a hegedűt tanítja.

*) Bazár. 1878. 9. sz.

Altalános műveltség tekintetéből meg kell említenünk I-ső Napoleonnak censorát, Stäel-Hollstein asszonyt. Dora d'Istria grófnőt és sokoldalú írónőt számos érdeme folytán több olaszországi akadémia kitüntette. — Doggert Kate már régen tagja a chicagói akademiának és más tudományos társulatoknak.

Az utazásokban is nagyszerűt voltak képesek felmutatni a nők. Az utazó nők között első helyen áll: Godin des Odonais. Ez Godin férjét, kit Bourger és La Condamine, urakkal a francia akadémia a múlt század közepe táján kiküldött, hogy Quitóban és Peruban a föld alakjának pontosabb meghatározása okáért méréseket tegyen, utazásában kísérté. Midőn tizenöt év lefolyta után a visszatérésre a szükséges készületeket megtették, férjét Déli-Amerika északi részén fekvő Cayenneben elfoglalva hagyta hátra, míg ő neki bátorodott az egyenlítő alatt fekvő Amerikát az ő Cordilleraival, őserdeivel, vadembereivel és vadállataival szemben beutazni.

Agazzis asszony, a híres természettudós neje, férjét az Amazon-melléki tájakon tett tudományos utazásaiban kísérté. Ezen utazáson előfordult élményeit Agazzis asszony, ki épen oly ügyesen tudta forgatni a tollat, mint az ecsetet, kiadta. — Fečenko orosz-asszony szintén kísérgette férjét utazásaiban és segédkezet nyújtott neki úgy a tudományos mint művészi munkáiban.

Lady Mari Worthley Montagu, a híres Montagu Ede lord, konstantinápolyi követ, a kelet népeinek ismertetéséhez nagy mértékben járult. A szultánnéval szoros barátságban élvén, szabad bemenete volt a hárembe. Ő volt az első, ki Addison, Young és Popéhez írt leveleiben a keleti népelet lényegét feltárá

és a művelt közönségben maga iránt a esodálkozást felgerjesztette. Ő tanulta Konstantinápolyban a himlőoltást ismerni, azt saját gyermekein alkalmazta és Angliában terjesztette.

Lady Rich, a bagdadi angol konzul és kitűnő diplomata, archäologus és orientalistának neje, kinek palotája valóságos nyilvános menedékhely, vendéglő, kórház, akademia, hol nyelv- és régészeti tudományok műveltettek, könyvtár és muzeum vala. Lady Rich férjével lelkiismeretesen megosztotta a nyelvi, régészeti és történelmi tanulmányokat, midőn ez Babylon romjait kifürkészte és Ninivét legelőször felfedezte. Rich asszony egész éven át kísérte férjét Kurdistán és Persiában, a hová Persopolis romjainak és az ékírás tanulmányozására indult. Rich asszony több klaszszikus földrajzi munkát írt, melyeket Angliában visszatérte után közrebocsájtott.

Dietrich Amália kisasszony pedig, kit Godfrey Hamburgban megbízott, hogy kitűnő muzeuma számára természetrajzi gyűjtést eszközöljön, elég bátor volt Ausztráliába indulni s azt a Samoa és Tonga szigetekkel együtt beutazni. Utazását fényes eredmény koronázta, mert gazdag ethnologiai gyűjteményt hozott magával, mely a nevezett muzeumnak a legbecsesebb kincseit képviseli.

Peturson Teréz kisasszony 1879-ben megmászta a Hekla tűzhányót, a kráterben különféle észleleteket tett annak fenekén lévő temperatura és kén-tartalmáról és előre meghatározta a lökéseket, eruptiókat és azok nagyságát, melyek későbbben csakugyan a megjelölt helyen és időben az előre meghatározott erővel be is következtek.

A kép, melyet a nők szellemi munkásságáról raj-

zolunk semmi szín alatt sem teljes. Igen sok nő volt a magyar nemzetnél, kik a tudományt és művészetet ápolták s épen úgy más nemzeteknél is, kikről csak elszórva szól egyes specialis történelem.

* * *

Hogy a nő szellemi képességéről világosabb fogalmat alkothassunk magunknak, igyekeztem, a mennyiben kútforrásaim engedték, először az ellenvetéseket felállítani, melyek, a mint eddig láttuk, csupán csak állítások. Az elmélettel szemben a gyakorlatnak kell állania. Azért tehát, csekély számu kútforrásaimra támaszkodva, tapasztalati példákat rendszeresen igyekeztem feltüntetni.

Ebből most már a végeredményt kell levonnunk. Minthogy azonban én sehogysem érzem magamat kompetensnek arra, hogy a tudósok taláiban kanalazzak; azért tehát halljunk oly tekintélyt, ki feladatává tűzte ki magának e problema megfejtését, t. i. Böhmert, a zürichi egyetemi tanárt, ő „Das Studium der Frauen mit besonderer Rücksicht auf das Studium der Medizin“ című füzetkéjében ezeket írja:

„Hermann határozottan állítja, hogy a Bischoff*) által előrántott koponya- és agyvelőmérések

*) Dr. Bischoff, a müncheni egyetemen bonc- és élettan tanára, írt egy füzetet ily cím alatt: „Das Studium und die Ausübung der Medizin durch die Frauen,“ melyben lelkiismeretes méhként minden kemény és nehéz érvet összegyűjtött annak bebizonyítására, hogy a nő nem képes a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi ész elér. — A fentebbiekben idézzük majd prof. Hermann szavait, ki Bischoffnak szaktársa, s ki Bischoff nézeteit mindaddig erősen védelmezte, míg a tapasztalat őt az ellenkező táborba nem terelte.

és különbségek a két nem között épen semmit sem bizonyítanak.“ S beszédjét következőképen folytatja : „Mind-ezen (mérési és különbségi) eredményből csak azt tudjuk meg határozottan, hogy a nő agyvelejének abszolút súlya kisebb, mint a férfi agyvelejeé. Azonban minden anatom és physiolog előtt ismeretes, hogy az agyvelősúly és szellemi képesség közötti arányosság nem igen állhat meg. Tudjuk, hogy egyenlő agysulynál a szürke állomány mennyisége, melytől legtöbb függ, a redőzöttség egyenlőtlen kifejlődésének következtében különböző lehet, és megfordítva. És ha mindjárt ugyan-ezen tételt biztonsággal lehetne kimondani a nagy-agy szürke állományának súlyául, a mint az az agy abszolút súlyával történik, úgy még nagyon is kevés psycholog merné e szerint a szellemi tehetségeket megbecsülni. Jogosan talán legfőlebb csak annyira terjeszkedhetnénk, hogy a szellemi alantabbiságot (Inferioritát) a szürke állomány meghatározott minusával látszólagos összefüggésbe törekednénk hozni.“

„Valjon csakugyan az a 134 gramm, melylyel általában a férfi agyveleje a nőnél nehezebb, ha az agyvelő abszolút súlyából kifolyó itélet megengedhető volna, a női agyvelő ezen súlyhiánya azon ok, melynélfogva a nők nem volnának képesek az orvosi tudományokat tanulni? Az olyan állítás annál inkább önkényes, minél kevésbé sikerült eddig megállapítani, valjon gondolkozásunk tartalma és visszaemlékezési képeink lelki tevékenységünk erejével egyenes összefüggésben vannak-e; noha én azt hiszem, hogy a tanulás által az nagyobbá lesz, mint érzékeink közönséges használata által. Azon túlnyomóbb érzeti élet, melyet Bischoff a nőnek tulajdonít, szintén szükségli a lelki élet némi öröklődését, tehát a cselekvő szervnek bizonyos meg-

felelő mennyiségét, melyet Bischoff szerint a férfi nélkülöz.“

„Végre a nők tanulásának védői nem igen hiábavalóképen emelik azon elvi ellenvetést az agyvelő összehasonlító méréseinek eredményére: hogy ha a nők is ugy évezredekken keresztül, mint a férfiak, folytonosan tanulnának, úgy ezen folytonos tanulás az agyvelő-állomány növekvését lehetőleg előmozdítaná, a mint a munka erősíti az izmokat és hogy talán egy szép napon azt venné észre a tudományos világ, hogy ily megváltozott leánynevelésmód által az agysulyarány a nőknél kedvezőbb alakot öltött magára.“ — „A bonc- és élettani következtetéseket kérdésünk eldöntésére feltétlenül nem alkalmaztathatjuk.“

Böhmert továbbá mondja: „Még egy itteni kartársunk Frey, a histologia és az összehasonlító bonctan tanárának a nyilatkozatát is kell közölnünk: „Tapasztalataim után, — állítja Frey — melyek a gyakorlati tanításon alapulnak; kénytelen vagyok sok női főnek a bonctan-tudomány művelésére magas képességet tulajdonítani, és pedig még a felső anatómiának a legnehezebb részleteiben. A tetszés szerinti választott demonstrációknál feltett kérdéseimre, melyeket leginkább azért tettem, hogy meggyőződjem, vajon megértettek-e tanítványaim, adott feleleteknél és fejtegetéseknél nem egyszer voltam meglepetve a női agy értelme által. Bischoff ur aprioristicus állításai szerint a nő egy-egy görcsövi praeparatumot legfőlebb csak kézművészileg (handwerkmässig) volna képes létrehozni. Az én tapasztalataim szerint (eddig mintegy 20 nőt tanítottam a tudomány ezen ágában) éppen könnyű az ügyesebb, képesebb nőket igen finom és elegans

technikához és éles megfigyeléshez szoktatni. S úgy találok, hogy éppen a mikroskopiában, a modern orvosi tudomány ezen kiváló részében, nyílik a nőnek tulajdonképen a jövő!“ — Továbbá Biermer tanár azt mondja, hogy a klinikában több nő, mint gyakornok, gondteljes megvizsgálás és jó diagnostika által tüntette ki magát.

„Mi természetesen csak azon állításokra és bizonyításokra támaszkodunk, melyekért az illető szaktudósok elvállalják a felelősséget, s csak azt tehetjük még hozzá, hogy lelkiismeretes tudakozódásunk más kartársainknál, kik a klasszikus és új nyelveket, mennyiségtant és az exact tudományokat tanítják, azon örvendetes biztosítást nyertük, hogy a Zürichben tanuló nőktől a kitűnő előmenetelt és képességet még a rossz akarat sem képes elvitázní.

„Különben az itteni kartársak előtt nagyon ismeretes dolog, hogy Zürichben már akkor voltak tudós nők, mielőtt a nők nyilvánosan kezdték volna tanulmányaikat, kik az antik nyelvekben és matematikában kitűnő ismeretekkel bírtak, s ifjú hölgyeket jó sikerrel a latin nemkülönben görög nyelvben oktattak és az egyetemre előkészítettek.“

„Önmagától értetődik, hogy úgy a női mint a férfi tanulók között kitűnő, középszerű és csekély tehetségűek találkoznak, és hogy minél inkább nő az összehasonlító esetek száma, annál nagyobb lesz a különbség is. Azonban ha csak öt vagy tíz nő a tudomány különböző ágaiban képes kiválót felmutatni, és hasonló koru és hasonló előképzettségű férfiakkal hasonlóan előre haladni, s imitt-amott magukat kitűntetik, úgy ez által a nő szellemi másodrangúsága (inferioritát), mint általános

Hazánkban a nőemancipációról szóló irodalom még nagyon szegény. A külföldi mozgalmak e téren pedig elijesztő alakot öltenek. Ezen körülmény eredményezi talán, hogy nálunk ez időszerint ezen fontos szociális kérdés még nem nagyon érdekli az olvasó közönséget. Már pedig meg lehetünk győződve, hogy bármily erővel vagy közönnyel hallgatjuk is agyon jelenleg ezen égető kérdést, jövend majd oly idő, midőn egész erejével kitör; s ekkor talán nem épen azon irányt fogja választani, melyet választana, ha útját lassan egyengetnők és a józanész által kijelölt célja felé ideje korán vezetnők. Hogy a nőemancipáció kérdése nálunk nagyobb erővel fog kitörni mint bárhol másutt, ahhoz nem szükséges látnoki tulajdonsággal birni, csak társadalmi életünket és viszonyainkat figyelmesen és tárgyilagosan bírálni.

Ily, eddig nálunk még szokatlan irodalmi termék nem is részesülhet kellő pártolásban addig, míg a tisztelt érdeklődő olvasó-közönség annak irányáról és céljáról meg nem győződik. Ezen körülménynél fogva,

hogy művem minél könnyebben s bárki által megszerzhető legyen, elhatároztam a munkácskát három ives füzetekben kiadni. Az egész mintegy 4—6 füzetből fog állani. — Szabad legyen remélnem, hogy a művelt hölgyközönség szerény fáradozásomat becses pártfogására fogja érdeemesíteni.

Az egész mű a következő fejezetekből áll: 1. Mily képet nyújt a történelem a nő társadalmi és családi állásáról? 2. Mily befolyást gyakorolnak a nők az ember nem boldogságára vagy boldogtalanságára? 3. Szükséges-e úgy tanítani a nőt mint a férfit? 4. Képes-e a nő a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi észlel? 5. A leány alapnevelése. 6. Betöltik-e hivatásukat a magán leánytanodák? 7. A zárdai nőnevelés-tanítás. 8. A nyilvános leányiskola. (Az elemi- és polgári iskola, gymnasium, nőlyceum, egyetem és a nő szakiskola). 9. A nőcselédség nevelése. 10. Zárszó, vagyis: A nőemancipationnak mi a tulajdonképeni lényege?

E tanulmányok megrendelhetők magánál a szerzőnél (Arad-vaspálya), Bettelheim testvérek könyvkereskedésében, (Aradon), valamint minden hazai könyvárusnál.

Hazaifüi tisztelettel:

Horváth József.

40.-

180
1663

P. 26. Lathany

III. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

A

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MŰVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA :

HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6+c.

ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

hogy művem minél könnyebben s bárki által megszerzhető legyen, elhatároztam a munkácskát három ives füzetekben kiadni. Az egész mintegy 4—6 füzetből fog állani. — Szabad legyen remélnem, hogy a művelt hölgyközönség szerény fáradozásomat becses pártfogására fogja érdeemesíteni.

Az egész mű a következő fejezetekből áll: 1. Mily képet nyújt a történelem a nő társadalmi és családi állásáról? 2. Mily befolyást gyakorolnak a nők az ember nem boldogságára vagy boldogtalanságára? 3. Szükséges-e úgy tanítani a nőt mint a férfit? 4. Képes-e a nő a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi észlel? 5. A leány alapnevelése. 6. Betöltik-e hivatásukat a magán leánytanodák? 7. A zárdai nőnevelés-tanítás. 8. A nyilvános leányiskola. (Az elemi- és polgári iskola, gymnasium, nőlyceum, egyetem és a nő szakiskola). 9. A nőcselédség nevelése. 10. Zárzó, vagyis: A nőemancipationnak mi a tulajdonképeni lényege?

E tanulmányok megrendelhetők magánál a szerzőnél (Arad-vaspálya), Bettelheim testvérek könyvkereskedésében, (Aradon), valamint minden hazai könyvárúsnál.

Hazaifut tisztelettel:

Horváth József.

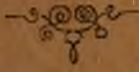
40.-

180
1663

N. 26. *Lathany*

III. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

A

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MŰVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA:

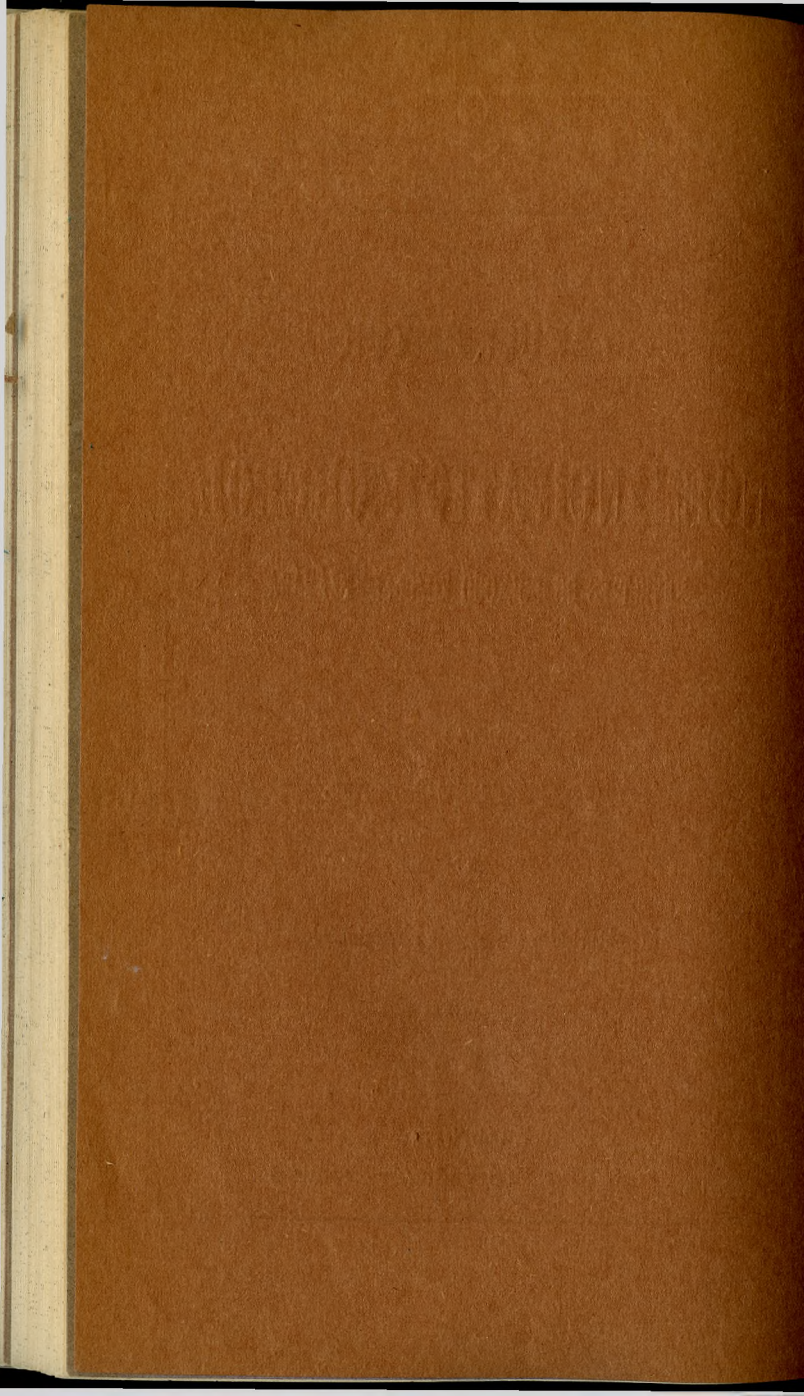
HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6+c.

ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

axiom, elesik, egyszer mindenkorra eldöntve, és végre talán mint tudományos tétel megszüntnek tekintendő.“

Ezen tények elegendő tanubizonyságot szolgáltatnak arra nézve, hogy a nő csakugy mint a férfi képes a tudomány színvonalára emelkedni.

A természettudomány az egyes embert mint egyedet, az összes emberiséget pedig mint egyetemet tekint, s azt mondja: a milyenek a részek, olyan az összeség és megfordítva. S így az emberi gondolkodás egyetemességében a nőnek is akkora rész jutott, hogy a tudományt művelhesse. A mélyebben ható ész azonban még tovább is megy, s azon eredményre jut, hogy a nő gondolkodása azon villanyszikrához hasonlítható, mely a férfi gondolkodó tehetségét meggyújtja.

V.

A leány alapnevelése.

„Ezek az én drágaköveim és kincseim.“

Cornelia.

„A család a nevelés legfontosabb eleme.“

Hegel.

„Ha gyermekedtől tiszteltetni vágysz, Figyelj te is, hogy jogtalan ne légy Iránta semmiben.“

„Ne vesd meg a gyöngye ifjú kort,
S légy őre mindig gyermekednek,
A gát itt tenhibád.“

Klobusiczky.

(Gyermek-képzési szabályok.)

Az előbbeni fejezetben igyekeztem kimutatni, hogy a nővilág egyesei minden korban emelkedtek a tudomány, művészet és sok esetben a politikai élet magaslatára. E tény azon gondolatnak enged helyet, hogy, ha egyesek képesek voltak e téren babérokat szerezni, miért nem érhetné el az egésznek nagyobb része is ugyanazokat?! — Hogy eddig a nők oly gyéren jelentkeztek a tudomány és művészet mezején, onnan származik, hogy sem olyan házi, sem olyan iskolai nevelés-tanításban nem részesültek, mely őket erre alkalmasakká tehetné volna. Ha azt akarjuk, hogy leányaink

a tudatlanság vagy a félműveltség alól emancipáltassanak, követnünk kell a természetnek bizonyos törvényeit, melyek pontos megtartása az egyed szellem-szerveit fejleszti, erősíti és finomítja s így a tudományosságra képesíti.

Az ember lelke — tehát gondolkodó, emlékező, reprodukáló tehetsége, vágyai, hajlamai, szenvedélyei, indulatai, érzetei és cselekedetei sat. — egyéni szervezetétől függ. Mi tehát természetesebb, minthogy a gyermekre, különösen a leányokra, kiváló gondot kell fordítanunk, hogy a test a szellemmel összhangzatosan fejlődjék. De hogy ezt megtehessük, ismernünk szükséges mindennek előtt azon utat, melyet e tekintetben maga a természet jelölt ki.

A gyermekek legtöbb esetben az étellel együtt szüleiktől arcvonásaikat is öröklik, külső alakjukat, az egészség feltételeit, vagy a betegségek csiráit, az ész serénységét vagy lomhaságát, a lélek erejét vagy gyávaságát, sőt a szív és kedélyállapotokat is. „Az embryo az anyának mint substantiajának öntelen járuléka. A magzat az anyával élván egy életet, minden, mi az anyát éri, közvetlenül érinti a magzatot is; az anya változásait közvetlenül érzi a magzat is. Innét az anya erősebb változásai a képződő magzatban nem csak változást idéznek elő, de rajta nyomot is hagyhatnak.“*) Ebből tehát következik, hogy minél szilárdabb, kifejlődöttebb és finomabb szervekkel bírnak a szülők, annál képesebbek lesznek a gyermekek is nemcsak testi, hanem a szellemi életet illetőleg is; mivel a szülőktől már nemesebb szellemi szervek szállanak át reájok.

*) Molnár Aladár, A Psychologia vázлата. Pest, 1864. 19. 1.

Ezt a régiek is nagyon jól tudták, mert már Plátó követeli, hogy csak oly fiataloknak szabadjon házasságra lépni, kik egymást (őszintén) szeretik, megfelelő jellemmel bírnak, illő kort elérték és a könnyű megélhetésre elegendő vagyonnal bírnak. Továbbá azt az okos tanácsot osztogatja, hogy a nő választásánál törekedjék a tüzes és szenvedélyes ifjú szelíd és mértékletes szüléknek, ellenben a szelíd és mértékletes ifjú tüzes és szenvedélyes szüléknek vőjévé válni, hogy így a viszonylagos kiegészítés következtében szép jellem jöjjön létre. Senkinek sem kellene magáéhoz hasonló vérmérsékletű nővel egybekelni, hanem a pillanatnyi kellemességeket feláldozva, csak oly házasságot kötni, mely az államnak (a társadalomnak) hasznos. A bátor elem, ha történetesen több nemzedéken keresztül szerény elemmel nem vegyül, eleintén az erőre nézve kiválik, végre azonban még is csak esztelenségekké fajul el; épen úgy a szerény lélek, ha több nemzedéken keresztül a férfi bátorság vegyülete hiányával születik, lassankint gyöngébbé válik, míg végre egészen elnyomorodik.*)

A mely törvényeken alapúl a test fejlődése, épen azokon alapúl a szellemé is. Miért is Reich Edvárd igen helyesen írja: „Az erkölcsi élet a test szervezettől függ. Azért tehát kézzel fogható, hogy a nevelésnek mindenek előtt a testegészség ápolására kell kiterjeszkednie, s megtartván ezen jellegét, lassankint az erkölcs és ész egészség ápolásává kell válnia. A nevelés ily körülmények között a leghathatósabb esz-

*) Platon's Erziehungslehre als Paedagogik für den Einzelnen und als Staatspaedagogik. Aus den Quellen dargestellt von Dr. Alex. Kapp. Minden u. Leipzig. 1833. 18 - 19. l.

közt szolgáltat a családi typut megőrizni, sőt az embert testileg s erkölcsileg megnemesíteni.*) A szellem már az embrióban is benne rejlik és a maga gyarapodásán működik. Ennélfogva a gyermek már születése előtt bír lélekkel, noha még nem úgy jeleníthető meg mint önálló szellemi lény, mivel ezen állapotban még nem lehet szó az öntudatról, a mennyiben az anya szellemi életével egybe van forrva. S így az ember szellemi életének szerencsés, kevésbé szerencsés, vagy éppen szerencsétlen alapja már az anya méhében vettetik meg és pedig azon arányban, a milyenben a magzat agyveleje idomúl. Ezen idomulás iránya függ: a szülők, de különösen az anya intelektualis fejlődöttségétől, viselőségének ideje alatti életmódjától, azon társadalmi körtől, melyben forog és még ezer más apró körülménytől. A mint a természettudósok, de különösen a physiológok tanítják, a szellem fejlődése tehetségét az agyvelő nagysága és redőzöttségének minősége határozza meg. Minél nagyobb az agyvelő s finomabb a redőzete, annál nagyobb a szellemi képessége.

A mint tehát csupán csak jó földbe vetett erőteljes magból nőhet fel egészséges és erőteljes növény, éppen úgy csak jól tápláló étkeket élvező, művelt s csendes, gondtalan állapotban élő szülők nemzhetnek erőteljes és szellemes gyermekeket, s ezek, miután kiválóbb ápolásban részesülnek, szüleiknél erősebbek, nagyobbak és kifejlődöttebbek lesznek.

Draper szerint tulságos hideg, vagy meleg, fáradságteljes élet inkább rosszabb ivadékat, a szende éghajlat alatti, kényelmes élet pedig magasabb, tökéletesebb typut szül. S miután foglalkozásaink és gon-

*) E. Reich. Der Mensch u. d. Seele. 610. l.

dolkozásaink módja — s így érzeteink is — az éghajlat befolyásától függ, úgy e körülmények összessége az agy képzésére határozott befolyással van. (Reich.) — Azon hatások, melyek a szellemet felébresztik és erősítik, a szívet nemesítik, a testi jólétet lehetségessé teszik és előmozdítják, egyszersmind a testtagok között harmónikus arányosságot hoznak létre; az emberi alak legmagasabb tökélyig és ügyességig terjedő szépséget, graciosus magatartást és valóságos finomságot teremtenek. Finom alakoknak már alapjukban finom gondolkodással, finom érzetekkel, előnyös éghajlattal, gazdagsággal és jó erkölcsökkel kellene összefügniök.

Ebből következik, hogy olyan szülőknek, kik szép és szellemes gyermekeket óhajtanak, önmagoknak is egészségeseknek, mértékleteseknek, józanoknak, okosoknak, szellemdúsoknak, magasabb műveltségűeknek kell lenniök, ovakodván minden testi és szellemi megerőltetéstől. Csak tiszteséges házaságból s erkölcsös szüléktől, de különösen szende és művelt anyától, ki már magzatát szívének édes érzeteivel és szellemének meleg sugaraival táplálja, születhetik kitűnő gyermek, kiből azután összhangzatos nevelés által kiváló jeles ember válhatik. A gyermek szellemi fejlődésének magasabb fokra juthatása tehát első sorban az anya szellemi és erkölcsi minőségétől függ. Azért helyesen mondja Schmidt Károly: „Az anya keblében nem csak az ész tompaság, hanem az ész betegség egyéb fajai is rejlenek.“

Azért a megáldott anya mindentől tartózkodjék, a mi a gyermeknek akár testileg, akár szellemileg árt hatna, nevezetesen hirtelen szenvedélyektől, kerülje továbbá a zajos mulatságokat és erkölcsöt rontó regényolvasást, éljen könnyű, de tápdús ételekkel, viseljen bő

s az időhöz mért ruházatot s ne mulassza a kellő, minden napi mozgást. A tapasztalás azt látszik bizonyítani, hogy a rokonok közötti házasságból született gyermekeknél gyakran előfordulni szokott hülyeségtől eltekintve, csak oly anyák szülnek közészerű tehetségű vagy tompa eszű vagy épen hülye gyermekeket, kik áldott állapotukban a fentebb említett követelménynek megfelelni bármily oknál fogva nem képesek.

Az atya testi és szellemi tulajdonságai is nagy befolyással vannak a gyermek testi és szellemi lényére. A tapasztalat bizonyítja, hogy nyílt eszű, szép szellemű és mérsékelt életű atya gyermekei legtöbb esetben könnyen felfogó tehetséggel bírtak; hogy oly atyák gyermekei, kik a bort csak az egészség tekintetéből élvezik, leginkább gyorsak, vidámak, ügyesek és tagjaik hajlékonyak; hogy a mérsékeltén sörivő s könnyű munkát végező atya gyermekei szintén legtöbb esetben nyílt eszűek, de mintha hiányoznék nálók az a bizonyos hajlékonyság és ügyesség, mely a gyermeket annyira kedvesekké teszi. Az azonban tagadhatlan tény, hogy oly atyáknak, kik rendszeren pálinkával élnek, gyermekeik nehéz felfogásuak és a legtöbb esetben rossz akaratuak, rakoncátlanok s kevés sulyt fektetnek a szép szóra vagy példaadásra, mit kezökbe fognak, pusztul, nem ugyan a tudvágyból származó fűrkészi ösztön folytán, hanem a féktelen lélek vak hányódása következtében, s ezek rendszeren szolgálnak okot büntetést érdemlő cselekedetekre. Ily gyermekek testmozgása nehézkes, szemöket céltalanul jártatják s figyelmöket egy tárgyra szegezni nem képesek. Nem hallgathatom el e helyen húsz évi tanítói pályámon szerzett tapasztalataimat. Tanítóskodásom első éveiben már feltűnt előttem némely tanítványom nehézkes já-

rása, fénytelen szeme és sápadt arcza. S rendesen ezek voltak azok, kik vagy éppen nem, vagy csak igen nehezen fogták fel tanításaimat. Fürkésztem e szellemi fogyatkozásnak okát, de törekvésem mindaddig hiábavaló volt, míg egyes jeles tudósok művei ezen titkot előttem fel nem derítették. Ezen szerencsétlen gyermekek vezettek azon feltevésre, az élet- és lélektani művek pedig azon meggyőződésre, hogy a Bacchus buzgó papjainak ivadékai legtöbb esetben szánandó szellemi tehetségekkel, szív- és kedélybeli állapotu test-szervezettel lépik át az anyagi világ küszöbét. S Plátónak teljes igaza van, midőn írja: „A részeg ember úgy a testre, mint lélekre nézve a tébolyodás bizonyos nemében szenved. Oly egyén tehát, a ki e meggondolatlanság állapotában szülővé lesz, szerencsétlen, mivel gyermekei mind testre, mind lélekre idomtalanok, gyöngék és ingadozók. Azért tehát kívánatos, hogy a szülék mindentől óvakodjanak, kiváltkép a nemzés momentumában, a mi betegségeket okoz, vagy a mi a mértéktelenségnek és igazságtalanságnak eredménye. Mert tagadhatatlan tény, hogy a *szülők nyavalyáit a gyermekek úgy testileg mint lelkileg öröklik, sőt ezek az utódokban még magasabb fokozatot és rombolóbb alakot öltenek.*“*) — Ilyen szánalomra méltó lények legtöbbszével a felvidék oly helyein találkozunk, hol a pálinka élvezete dívik, továbbá egyes bortermő vidékeken is és a nagyobb városokban a munkás osztályban. De ta-

*) Platon's Erziehungslehre ect. 22—23. l. — A szülők kiváltképen a következő sorokból tanulhatnának igen sokat: „Auch der gewöhnliche angeborne Blödsinn findet sich meist mit scrophulösen oder rachitischen Leiden zusammengestellt, auch bei ihm kann sich der Zustand der Entseelung bis zur Gefühllosigkeit gegen den Schmerz und

gadni nem lehet még azt sem, hogy akadnak egyes úri családok, kiknek gyermekein kézzelfoghatólag lehet tapasztalni a szeszes italok tulságos élvezetét.

A gyermek ápolása első évében szintén bizonyos meghatározott szabályok szerint történjék. Ezek ugyan kevesek, de nagyon fontosak.

1. Szükséges a gyermek tisztaságára kiváló gondot fordítani; mert a tisztaság az újszülött szellem-szerveinek és testének, — a mint már feljebb idézve volt — erősítésére és gyarapodására, nemkülönbén későbbi szokásaira nagy hatással van.

2. Szigoruan megkövetelendő, hogy az újszülöttet maga az édes anya ápolja és kielégítse; mert elfogadhatónak látszik azon állítás, hogy a szopós gyermekek a szoptatós dajka tejjével szellemi, szív- és kedélybeli, nemkülönbén testi bajaiban is részesülhetnek. Tények bizonyítják, hogy előkelő és egészséges szülők gyermekeik gyakran a legborzasztóbb nyavalyákban szenvedtek, melyeket bizonyynyal beteg szoptatóktól öröklötték. Hogy a szoptatós dajkák alkalmazása nagy kárral járhat a gyermekek szellemi fejlődésére, bizonyítgatni felesleges. Már K o z m a G. Congregatio ect. című művében írta a dajkákról, hogy ha valaki a testvérek között támadni szokott szerencsétlenségek s néha a sírhalomnál határozandó gyűlöleteknek egyik eredeti forrását a bérlett emlektől való szoptatásban is

gegen den Drang der gemeinsten Lebensbedürfnisse steigern. *Nicht selten büssen solche Unglückliche die Schuld ihrer Eltern, die ihnen im Zustand des Rausches ihr Entstehen gaben.*“ Dr. G. H. v. Schubert, die Geschichte der Seele. II. Band 98. S.

kezdene nyomozni, aligha ingyen fáradoznék.*) — A szoptatós dajka még akkor sem pótolja ki az édes anyát, ha a család körében mint egy családtagnak tekintetik, ha kellő és egészséges ételekkel táplálkozik, ha emberbaráti bánásmód kedélyét, lelkületét felvidítja; mert az anyai szeretet dagasztotta kebel táplálékát, ezen az emberre nézve legődesebb nektárt, a csecsemőnél semmi sem képes helyettesíteni.

A gyermekeiket idegen kezekre bízó szülők nagy vétket követnek el először gyermekeik, másodsor maga az emberiség iránt. A természet azért tette az anyát anyává, hogy gyermekeit maga ápolja és nevelje, és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert az első benyomások az egész életre kihatók. Miként is gyujtatnék meg oly gyermek keblében a legszentebb szeretet — a szülők iránti szeretetnek tüze, kit hideg, rideg, neveletlen, sokszor talán éppen életunt kéz nevelt? ! Kinek anyja azon összekötő lánczot, melylyel őt a természet saját magzatával összeköté, széttépte s ez által gyermekét mintegy magától eltaszítá? Hogyan hevülhet ilyen egyén az emberiség iránt, kit reá nézve legszentebb tagja a társadalomnak — saját ódes anyja szíve édesítette tejével nem táplált? ! Hogyan válhatik oly gyermekből szabad ember, kit kényszerült szolgaság nevelt? Ilyen ember soha sem lesz oly boldog, hogy a valódi örömet megismerhesse s élvezze, mert az első vagy alapnevelés rakja le a szeretetnek alapkövét és pedig a szülők iránti szeretetben, s csupán csak az építheti fel szívében a hazaszeretet nagy és imposans épületét, ki az ahhoz szükséges anyagot egyrészt anyja iránti szeretetének mezejéről, részint pedig a

*) Népt. Lapja. 1878.

szülőhely kedves gyermekemlékeiből hordja össze. Azon anya, ki gyermekét maga nem szoptatja vala, nem is szeretheti azt úgy miut azon anya, kinek keblét gyermeke szoptatásának édes érzete dagasztotta, mert magzata iránt mindig bizonyos hidegséggel viseltetik.

3. Szabályul felállíthatjuk azt is, hogy gondja legyen az anyának, hogy a csecsemő tagjait folyton szabadon mozgathassa, mi a test fejlődését nagyban előmozdítja. E tekintetben kiváló gondot érdemel a fej, melyet egyáltalában nem volna szabad fejkötőbe, s különösen gyöngyökkel ékesítettbe bujtatni. Erre tanít minket maga a természet: mert a csecsemő koponyáján elől a homlok közepe fölött vékony, még nem csontosodott darab tért hagy, a fejlágyat, mely csak az élet 2-ik és 3-ik évében záródik be. Ellenben, ha becsontosodása idő előtt bekövetkezik, az értelem szerve, vagyis a koponya üregében székelő agy növekedésében megzavartatik, s a *gyermek gyöngye eszűvé válik*. (Boeck.) Ha tehát a csecsemőnek fejét fejkötőbe szorítjuk, azt növekedésében okvetlenül meggátoljuk. Minthogy az agyvelő a szellem különböző telhetségeinek növekedésével a koponyát tágítja, kézzel fogható lesz előttünk azon tény, hogy a szorítás alatt az agyvelő nem fejlődhetik.

4. Továbbá nem szabad elfelednünk, hogy a csecsemőt mindenféleképen óvni kell a külbnyomások erős hatásaitól; ugymint vakító fénytől, erős és magas hangoktól, ugyszintén tulságos hidegtől, mint pedig tulságos melegtől, hogy érzékszerveit „gyöngeségök“ következtében fejlődésökben talán mindenkorra meg ne akadályozzuk.

Mintán a gyermek a kalán után önerejéből nyúl, saját lábain igyekszik állani, örvend a világoosságnak s

ellenszenvet mutat a sötétség iránt, a játékszerek felköltik figyelmét, megtudja különböztetni anyját s atyját más idegen személyektől: jele, hogy a benne rejlő szellemi tehetségek ébredezni kezdenek. Ezen körülmény a szülőknek, kivált az anyának nagy feladatot szab elé, mert ezen percztől kezdve veszi kezdetét a rendszeres nevelés, mely, ha elhanyagoltatik, vagy soha, vagy csak rendkívüli esetekben üthető helyre. A gyermekek nevelése a szülők műveltségének tükré. Azt szokták mondani: „A milyen az anya, olyan a leánya“; — s így a milyenek a családok, olyan a társadalom. Az alma nem esik messze fájától; s az egyes ember is legtöbb esetben családjához hasonlít. Azért a kisdednevelés két okból megfontolandó: magát a nevelendőt illetőleg; mert ez már magával hozza azon jogot a világra, hogy szülői tartoznak úgy nevelni, hogy a világon boldogúljon; másodsor pedig a gyermek nevelése bizonyítványképen szolgál arra nézve, hogy miképen oldották meg a szülők azon feladatukat, melyet részint a természet, részint pedig a társadalom eléjük szabott. Fájdalommal kell azonban tapasztalnunk, hogy nem csak szegény vagy középszerű tehetségű, hanem gazdag családoknál is sokszor elhanyagoltatik ezen kori nevelés, s csupán csak a véletlenre bízzatik. E tényt nem lehet másnak tulajdonítani, mint annak, hogy hiányzik még a gyermeknevelés általános ismerete.

Hogyha leányaink a nevelésben tanítást nyernének, egy nemzedék lefolyásával szellemi életünk nagyot haladna. Noha tény, hogy a nevelés magában véve semmiféle tehetségeket nem képes létrehozni, de még is több nemzedéken keresztül rendszeres, a természet törvényei szerint folytatott nevelés ott is kieroszakolna

szerencsés dispositiókat és elnyomná a rosszakat, a hol ily folytonos nevelés nélkül soha sem bírtak volna létre jönni.

Azért a kisednevelésnél mindenekelőtt oda kell hatni, hogy kellőképen fejlődjék és egészséges legyen; mert csak erős és egészséges testben lakhatik erős és egészséges lélek. Minden alapnevelés azonban individualis, melyre csak általános szabályokat lehet felállítani. És pedig:

1. Legyünk figyelemmel, hogy a gyermekek az elemek tulságos fokozatainak ne legyenek kitéve. A milyen nagy befolyással vannak a nap éltető sugarai a test fejlődésére, épen oly károsan hathatnak a forró nyári, déli órai napsugarak a gyermek agyára. (Nap-szúrás.)

2. Minthogy e korbéli gyermekek gyomorszervei még nagyon gyöngék, téves dolog volna nekik oly ételeket nyújtani, minők a felnőtteknek megfelelnek. Nagyon sok bajt örökölhet a gyermek a neki nem alkalmas étellektől. Tápláléka tehát mindig könnyű tejes legyen.

3. Már a gyermekek természetéből tanulhatjuk, hogy egész valója mozgásra törekszik. Engedjünk neki tehát elegendő tért és időt a mozgásra. De legyünk figyelemmel arra, hogy mindig tiszta levegős, napfényes és tágas szobákat jelöljünk ki nekik; nyáron pedig engedjük őket szabadon pl. a kertben szaladgálni. Friss levegőbeni szabad mozgás, mely rendesen kiáltozással történik, a testet edzi és a tüdőt tágitja. Ugy is tudva levő dolog, hogy sokkal szerencsésebbek azok, kiknek nagy tüdőjük — tehát nagy mellök — van, mint a szűkmellűek. Minél erősebb a lélekzés, annál több éltető erőt szívunk be. Nagy gondot kell tehát fordítani arra, hogy a gyermek tüdeje folyton táguljon, mit leg-

inkább célszerűen alkalmazott testmozgás által érhetünk el. Azonban meg kell gátolnunk, a gyermekeknél az elesést; mert vannak példák, hogy szerencsétlen esés által a gyermek örökre némává, süketté, sántává, hebegővé, satbvé válik. — Csekély kényelemnek mily nagy lehet az ára!

4. Nem csekélyebb figyelmet érdemel a gyermektermészet azon sajátága, hogy mindig valamivel foglalkozni szeret. A mely gyermek nem foglalkozik, az vagy beteg, vagy hülye. Az okos anya minden kitelhető módon oda fog törekedni, hogy gyermeke foglalkozás nélkül ne maradjon, mit csekély eszközökkel elérhet.

5. Miután a gyermek még sokat szeret aludni, ne akadályozzuk őt ebben; de azért ne tessük párnatengerbe. Igyekezék az anya mindazon követelményeknek megfelelni, melyekért a gyermektermészet oly hangosan esedezik.

6. Ápolja féltékenyen az anya gyermekének érzékszerveit: a fület, a szemet, az orrot, az izlést, a tapintatot és egyéb működő szerveit, s a gyermek testileg örvendetesen fog gyarapodni. Jól kifejlett érzékeszközök a szellemnek mind meg annyi tágas kapui!

Miután az anyának nem csak az a kötelessége, hogy gyermekéből herkulesi alakot, hanem okos és erkölcsös lényt neveljen, szükséges fogalommal bírnia a szellemfejlődés történetéről. Tudnia kell, hogy a lélek azon erő, mely a szervezetet felépíti és sajátágos alakjában fentartja; mely a szervezeti csirában elrejtve és ahhoz kötve, a szervezet tervszerű fejlődésében és célszerű berendezésében megjelenik. Kedvező körülmények között használható anyagokat köt le és

czéljainak érdekében kizsákmányol, létrehozza a test szerveit, melyek viszonylagos működés által a szervezet életnyilatkozatait létesítik és feltételezik. Tudnia kell továbbá, hogy a szellem, az agyvelőnek, tehát a megjelent lélekerő egyik részének a működése.

Az agyvelőt némely physiologok úgy tekintik, mint valami fűszeres boltot — ha szabad ezen hasonlattal élni — hol minden egyes fiókban más-más árucikk van elhelyezve. S valóban már a kis gyermeknél tapasztaljuk, hogy egyik tárgyat jobban kedveli mint másikat; s minél inkább fejlődik a gyermek, annál tisztábban észrevehetők egyes kiválóbb szellemi s ügyességi tulajdonságai.

Hogy tehát a gyermek egyoldalulag ne neveltesék, ügyelni kell az anyának tehetségeihez aránylagos, összehangzatos művelésére. Igaz, hogy ez nehéz feladat, kivált oly anyának, ki a gyermek természetét és a szellemfejlődés törvényeit nem ismeri. De a természet segít nekünk mindenütt! Törekedjünk csak gyermekeinknél a rohamosan fejlődő tulajdonságokat czélszerűen ellensúlyozni és a lassan fejlődőket előmozdítani. Megjegyezzük, hogy a gyermekek vérmérséklete nem egyforma, s azért maguktartása s érzékiségei és szellemi hajlamaik is nagyon különfélék.

Helyesen neveli az anya gyermekeit, ha azt mindenek előtt erkölcsi lény négy igyekszik formálni; mert az erkölcs a tudomány, a szabadság és boldogság bölcsője. Ezen morális nevelésnek főszabályait következőkben állítjuk össze:

1. Nevelje az anya gyermekét a *szeretetben*. Nagy fontosságu ám az első gyermekkorban, midőn a szív és kedély — tavaszi virágként — nyílik, midőn a lélek csirái kezdenek hajtani, a gyermek kedélyét *szeretettel*

által melegíteni, mert ez jókorán alakul azon benyomások szerint, melyeket (most) nyer, egész életére. A mint az első ápolás, úgy az első nevelés is az anya legszentebb kötelességei közé tartozik, a mint a hiányzó anyai szeretet a gyermek halálát előidézheti, úgy szívének hidege az ifjú ember szívének halálát is okozhatja. Szegény teremtmény, kinek szívébe gyermekkorában az anyai szent szeretet fáklyája nem világított, hanem idegen embereknek átadva, ezekhez kellett simulnia. Ily gyermek nem tanulja megismerni a földi élet legfőbb javát, az ég felé vezető út vezérszillagát, azon magasztos szeretetet, mely mindent eltűr, mindent hisz, mindent remél és mindent elvisel. Azért senki sem képes a gyermekben magasabb fokon fejleszteni azon képességet: bensőleg szeretni, másokért meghalni, másokért magát feláldozni, mint az anyai mintakép; sehol sem vernek mélyebben a jóakarat, társaság és az emberiség érzetei gyökeret, mint oly gyermek szívében, ki már jókorán tanult szeretni.

2. Szoktatni kell a gyermeket a *tisztaságra*. Valóban a tisztaság az élet fűszere, az anyagi és erkölcsi élet próbaköve. „Tisztátlan testben soha sem lakhatik tiszta lélek!” Ezt már egy görög böles mondotta. De nekünk nem kell oly messzire menni, látjuk azt minden nap, hogy az iszákosság, erkölcstelenség, lustaság, gorombaság, szellemi tönk, lelketlenség s mindenféle nyavalya leginkább csak a sárban fetreng. R u m f o r d, ezen emberismerő, a tisztaságot úgy tekinti, mint az *első lépés az erkölcsiségre*. G a r v e pedig a nemzeteknek erkölcsi és művelődési fokát tisztaságuk szerint méri, s azt hiszi, hogy piszkos testben az erénynek nem lehet tartós hajléka. S bevallja, hogy betegségei csupán ifjú-

kori nevelése és tisztasága elhanyagolásának következményei. Azért tehát az okos anya nemcsak magára a gyermekére, hanem mindenre, a mi őt körülveszi, a tisztaság tekintetében nagy gondot fog fordítani.

3. „Rend mindennek lelke!“ Ha ez áll, akkor már a kis gyermeket is kell a *rendszeretben* nevelni, és pedig annál is inkább, mert a rendszeretet, mint erkölcsi nevelés alfáját és omegáját nagyon könnyű beoltani a gyermek gyöngé szívébe; csak szoktassuk arra, természetesen példánk által, hogy minden sajátjának tulajdon helye legyen, hogy játékszereit minden este a kitűzött helyre rendben helyezze el; mit ha megtenni elmulasztana, a játszást egy-két órára tiltsuk meg.

4. Szoros összefüggésben áll a rendszeretettel a *szófogadás és engedelmesség*. Ezen erény azon létra, melyen az ember a társadalomban a legmagasabb polcra emelkedhetik; mert az engedelmesség háritja el legnagyobb részben azon nehézségeket, melyek az ember előmenetelében sokszor előtűnnek. Az engedelmesség fejleszti az öntudatot és megismerést, mivel a gondolkodó tehetségnek a napi tapasztaltakból és az emberi élet folyamatának természetéből gyűjtött tápanyagot nyújt. Az engedelmesség féken tartja az embert, nehogy a társadalomban kijelölt körét erőszakosan átlépje és magát veszedelemnek kitegye. Az engedelmes ember munkájában mindig kitartóbb és következetesebb, mint az ellenszegülő. Már pedig, ha valamely leány ezen erényekkel bir, minden tétovázás nélkül állíthatjuk, hogy annak szellemi szerve is nagyban fog idomulni azon befolyások szerint, melyeket ezen erények reá nézve szültek. Bock E. helyesen mondja, hogy a gyermek főerénye, melyhez már e korban szoknia, s melynek második természetévé válnia kell, a szófoga-

dás, minthogy ez képezi a későbbi nevelés alapját, s tetemesen könnyebbíti annak teendőjét. A szellemi nevelésnek az első gyermekkorban főleg két teendője van: az érzéket és az akaratot engedelmességre szoktatni.

Szófogadásra és engedelmességre akkép szoktatjuk a gyermeket, ha azt, a mit akarunk, hogy megtegye, illő komolysággal, de átható szeretettel parancsoljuk. Ha nem tiltjuk azt, a mit tettelegesen meggátolhatunk. A szófogadást azonban soha ne igyekezzünk a gyermektől enyeggéssel, kéréssel vagy hizelgéssel kieszközölni; hanem, ha a követelt szófogadást tőlünk megtagadni akarná, szelid módon kényszerítjük, hogy parancsainkat teljesítse.

E helyen nem szabad elfelednünk, hogy az ugynevezett „istoriák“ (rémmesék) a gyermekek annélkül is fogékony, hiszékeny, erős képzelmű elméjében mintegy rögeszmévé válván, a nevelés egyenes útjára nehéz akadályokat gördítenek. Ez ébreszt a gyermekben sokszor bizalmatlanságot szülei iránt, békóba veri az engedelmességet, dermedti az ész szabad fejlődését, stb. stb. — Ilyen rémmeséket leginkább a szolgaszemélyezettől, de különösen a száraz dajkáktól lehet hallani. Azért nagyon helyesen mondja Kozma G., hogy ugyanis hallhat-e ennek (t. i. a száraz dajka) iskolájában a pólyából kifejtődő s mindenre figyelmezni kezdő gyermek egyebet, a kisértetekről, lidérezekről, boszorkányokról, sírból feljáró lelkekről költött beszédeknél? Nemde ilyenekkel ijesztve altatja-e el gyakorta nyakáról a megúnt ártatlant? Itt a gyermek, mely a természettől olyan bátor, mint az oroszláncölök, a sokszori ijesztgetés által apránként oly félenkké s kicsiny szívűvé változik,

hogy felnevekedvén is, egy éjszaki falevél-zördülésre vagy madár-reppenésre kész kétségbeesni. Itt hallja azokat a számtalan babonákat, balitéleteket, hibás vélekedéseket, a természetben s társaságban történő dolgoknak, költött okait, melyek annyira meggyökereznek, hogy néha Sokrates maga sem volna elégséges belőlök kifilozofálni. Itt szívja be azokat a tisztátalan, trágár, hivalkodó, rágalmazó, káromkodó beszédeket, melyekből gyakorta Censorius Cato se tudná kimosdatni. Ezen dajkai oskolában látja többnyire azokat a szívet s erkölcsöt megvesztegető tisztátalan jelenéseket, melyeket, felserdülvén, gyakorta igen elején is gyakorlásba vészen.*)

5. Nagy szerep jutott az alapnevelésnél a *szemérmertességnek*; mert ez a gyermeknevelés, sőt minden további önképzés achillesi sarka. Jól nevelt gyermekek-nél ezen erény igen korán ébred és szilárdul is. Fájdalom azonban, hogy igen sok családjában e tekintetben gyermekeire nem ügyel, hanem a különmemű gyermekeket egy ágyba fektetvén, a szemérmertenséget nagyon elősegítheti. A különmemű gyermekeknek külön szobákban kellene hálniok. Azon szülék, kik azt nem tehetik, legalább arra törekedjenek, hogy a különmemű gyermekek egymást takaratlanul ne lássák, s hogy a gyermek szeme, füle a család tűzhelyénél semmi olyanon meg ne akadhasson, mi az ártatlan arcára szégyenpirt hozhatna.

6. A házi nevelésnek egyik főfeladata az *őszinteségre* való szoktatás. Úgy látszik, mintha a hazugság a gyermekekkel született bűn volna; mert alig találunk gyermeket, a kit egyszer-másszor valami hazugságon

rajta nem kaptunk volna. A hazugság a gyermek szellemi tehetségeinek fejlődésére nagyon káros befolyással van. Tudja azt minden ember, a ki a lélektanál foglalkozott, de különösen a tanító, kinek alkalmja volt száz meg száz gyermekjellemet tanulmányozni. Általános tapasztalás bizonyítja, hogy minél mélyebben sülyed erkölcsileg a fejlődő ember, annál ügyesebb és annál többet hazudik. A hazudság, tolvajság, részegség és testi tisztátalanság, erkölestelenség egymással karöltve járnak. Ezen bűnök a test, s így az agyvelő fejlődését rendkívül gátolják. Szükséges tehát, hogy a gyermeket, különösen a leányokat szigoruan az őszinteségben és bizalomban neveljük.

7. Azonban minden erényt, melyet a házi nevelés a gyermekekben létrehozni igyekszik, homokra épített várhoz fog hasonlítani, ha nem ismeri a *hitartást* és *türelmet*. Csak e két lelki tulajdonság képes a többi erényeket megszilárdítani. Minthogy a gyermeki természetben az erkölesi akarat még kifejlődve nincsen, azért aztán e két tulajdonsághoz egy kissé nehezen is szokik. De ennek az anya valóságos mestere: *ha a gyermeket semmi olyasra nem szoktatja, a mitől később elszoknia kell.* Azért tehát jegyezd meg ifjú anya, hogy gyermeked szerencsétlenné tételére nincsen alkalmasabb eszköz, mintha mindent, a mit kér, megádsz és ha észszerű engedékenység mellett annyi erélylyel nem bírsz, hogy káros követeléseit megtagadnád; hanem sírás, rivás által megadásra kényszerítetteted magadat. Azon könnyűség, mely által a gyermek követelményeit kielégíthetni látja s azon mód, melylyel azokat kierőszakolja, nála gyorsan nő; és te még is előbb-utóbb kénytelen leszesz ettől elszoktatni s így szeretett magzatodnak a véietlen megtagadás által fájdalmakat okozni.

Ezen fájdalomtól a gyermeket megkimélhetjük, ha azt, a mi őt illeti, neki minden többszöri kérés, minden feltétel nélkül megadjuk, megengedjük, ellenben a megtagadásban hajlíthatlanok maradunk, azaz, ha se sírása, se rívása elhatározásunkban reánk lágyítólag nem hat. Ez által hozzászokik a gyermek a türelemhez, kitartáshoz és nélkülözésekhez még akkor is, ha azt, a mit kíván, el nem nyeri; ez által lassankint a törvény és szükség érzete képződik benne, melynek magát önkénytelenül veti alá. Ha pedig mindenben akarátját teljesítjük, előmozdítjuk benne az akaratoskodást, dacolást, zsarnokságot, stb., melyek későbbben semmi módon ki nem irthatók; és azon nézet, hogy a gyermekek mindazon benne már megrögzött rossz szokásokat, mint jellemtelenség bölcsőjét elhagyandja, *ha majd az esze megjő*, legkevésbé gyakorlati. (Kübler).

8. Továbbá azt sem lehet tagadni, hogy már a gyermekkori nevelésnél is a becsületérzés képzésére nagy súlyt kell fektetni. Igaz, hogy e tekintetben a legtöbb szülő, kivált a magasabb ranguak közül nagyon téved; mert a helyett, hogy a gyermeket „becsülni“-tudásra szoktatnák, a büszkeséget, kicsinylést, a felebarát megvetését plántálják gyöngé szívébe. A becsületérzés alatt azonban nem szabad egyebet értenünk, mint: *tiszteletben tartani tudni mások jogait, s mások személyét sérthetetlennek tekinteni*. Ez által a gyermek a jog és kötelesség érzetére és az igazságszeretet fogalmára jut.

9. A mely gyermekben a nevezett erények fejlődésnek indultak, abban önkényt feléled az alázatosság, rokonérzet és a könyörület fogalma. A ki igazságszerető, a ki másnak jogait tiszteli, az ponto-

san fogja elvégezni az ő kötelességeit. bármerre is irányuljanak azok: az olyan ember csak széppel, jóval és erkölessel fog rokonszenvezni s a szerencsétleneken könyörületeset gyakorolni. Azért tehát a kis gyermeket csak a végezt bosszantani, hogy mi nevéthessünk, a legdurvább szokás; mert ily gyermekekből kegyetlen ember nőhet fel. kinek szívében a fentebb jelzett erények állandó helyet nem foglalhatnak.

10. Ha a gyermek mindezen erényekben gyakoroltatik, második természetévé válnak, s ezen második természete szívét minden szenytól meg fogja óvni: a tiszta szív pedig mindig a tiszta lelkiismeretnek lakója. Midőn a gyermeket a házi nevelés annyira kiművelte, hogy képes felfogni lelkének ártatlanságát vagy bűnösségét, akkor már diadalmaskodtunk és szülői, nevelői s polgári főkötelességünknek eleget tettünk, feladatunkat megoldottuk.

Mindezen erények és az itten fel nem soroltak együttvéve képesíteni fogják a nevelendő alanyt szellemi függetlenségre, a függetlenség pedig bátorságra, azaz kiművelik benne az erkölcsi akaratot. Az összhangzatosan mívelt erkölcsi akarat pedig azon „meleg ágy,” melyben a szellemi és testi élet legpompásabb plántái kelnek, virágznak és a legfőbb gyümölcsöt érlelik.

Ha tehát valamely leány oly házi nevelésben részesül, a minőt e fejezetben leirtunk, biztosak lehetünk abban, hogy az iskolai neveléstanításban még akkor is örvendetes haladást fog tenni, ha szellemszervének konstitúciója eredetileg valami kecsegtető reményekkel nem is biztatott. A szilárd erkölcsi akarat következtében, melyet nem csak hogy lehet, de kell is már a gyermekben nevelni, a habozás, a szórakozottság és figyel-

metlenség, a szellemi fejlődés e legkiválóbb akadályai elnyomatnak s a szellemi tehetségek arra szoktattatnak, hogy a test felett uralkodjanak.

Ezeket tudva, nem fogjuk kétségbe vonni, hogy a nő szellemi fejlődése és tökéletesedése, noha nagy mérvben nemi szervezetétől függ, ha a természet kijelölte módon már létezésének legelső stadiumában gondoztatik, majdan a nevelés és iskolai tanítás által igen magasra emelkedhetik. Ilyen lelkileg emelkedett nőt azon édes tudat boldogítandja, hogy ivadéka még kifejtettebb művelődési képességgel áldatik meg az anyatermészettől; „mert a szellemi tevékenységnek hosszabb kitartása és folytonos fokoztatása kinyomatot nyer az ivadékokban is, és pedig leginkább az agyban, mint a szellem szervében és az arcban, mint az érzékeszközök legkiválóbb központosító helyén.“ *)

Ha tehát a nőre, az anyára, ily nehéz életterhek sulyosodnak, önmagától tűnik fel azon szükség, hogy a leányokat már zsenge korukban kell úgy nevelni, hogy képesek legyenek az iskolában a szellemi élet tápnedvét kedvvel magukba szívni és ez által szellemileg előkészítve és megerősödve felserdült korukban a tudomány vívmányait felfogni és átérezni, hogy majdan, ha anyákká válnak, gyermekeik a civilizatiót, azaz a szép-, igaz- és jónak érzetét, mintegy emlőjükből szívthassák már.

*) Dr. Rolle, der Mensch u. s. Abstammung u. Gesittung. Prag, 1870. 110. l.

VI.

Betöltik-e hivatásukat a magán-leánytanodák ?

„A legnehezebb női, sőt mondhatni emberi hivatás, idegen gyermekeket nevelni; s mégis sokszor minden megfontolás nélkül oly személyekre bizzuk gyermekeinket, kik maguk is éretlenek és készületlenek. . .“

(Büchner Louiza, die Frauen und ihr Beruf).

Ha nőnevelésről, nőképzésről van szó, nem lehet rossz néven venni, ha mindazon tényezőket megbeszéljük, melyek a nőneveléstanításban szerepelnek. Egy ilyen tényező a magán-leánytanoda is.

A magán-leánytanodák alatt oly tanintézeteket értünk, melyeket egyes személyek vagy azért állítottak fel, hogy kereseti terök legyen, vagy pedig a népnevelésügy iránti szeretetből.

A magán-leánytanodák nagy haszonnal voltak társadalmunkra nézve; mert miután maga a nemzet nagyon keveset, vagy épen semmit sem gondolt a nyilvános nőneveléssel, és miután a szülők sok esetben a legjobb akarat mellett sem voltak képesek leányaikat tetszésök szerint nevelni: rábízhatták gyermekeiket oly intézetre, vagy oly családra, hol egész nap a nevelés és tanítás körül fáradoztak, hol leánygyermekök

önkéntelenül nevelődött, finomodott és tanult. Azonban ezen tanintézetek más oldalról is befolyásolták a magyar nővilágot s pedig nem mindig áldásosan; mert — noha igaz, hogy azok ébresztették fel a középosztálybeli nőkben az olvasás iránti szeretetet, — a könyvszekrényekből kiszorították a hazai irodalmat és megtöltötték azt cifrábbnál cifrább francia és német regényekkel. Ezen nem is lehetett csodálkoznunk, mert a magán-tanintézetek tulajdonosai és tulajdonosnői leginkább ilyenek voltak. 100 alapító közül legfeljebb 30 % szegény hazai tanítónő, 70% pedig külföldi jövevény.

A kinek alkalma volt valamely magán-leánytanoda szellemével megismerkedni, tudni fogja, hogy a magán-leánytanintézetek sok tekintetben nem felelnek meg a kor nevelésügyi követelményeinek. A mely nő elég bátor valamely tanintézet vezetését magára akár önkénytesen, akár önkéntelenül elvállalni, annak tudnia kell, hogy szellemi tehetségei, ismeretei és ügyességei hatványozott igénybe vétetnek. Minden ily tanintézet vezetőjétől megkövetelhetjük, hogy hasonnemű bel- és külföldi tanintézetek szervezetét és szellemét ismerje és képes legyen oda törekedni, hogy vezetése alatti intézetét a kor színvonalára felemelje. — Sajnosan be kell ismernünk, hogy a legujabb időig oly tanítónőkkel nem rendelkezünk, mert hazánkban felsőbb leánytanodák nem léteztek, s a szegénysorsu szülők derék, tudományos képzettségű magántanítókat nem tarthattak, s így leányaik az elemi ismereteken kívül többet nem is tudhattak.

Ha azután a leányok ily tanítónők keze alá kerülnek, nem nagy haladást fognak tenni az ismeretekben. Tudatlan egyének által vezetett tanodák magasztos

céljoknak egyáltalában nem felelnek meg. Tagadnunk nem szabad, hogy külföldi civilizátoraink némelyike nem csak existenciáját, hanem hazáját is kereste nálunk; s tisztelettel kell megemlékeznünk a közjó érdekében tanusított működésökért. Fájdalommal lehetett azonban tapasztalni, hogy ezen vonás csak kevés külföldit jellemez.

A mint tudjuk, a külföldről boldogításunkra importált tanerők, kiváltkép a magán-leánytanodák tulajdonosai, nem birtak és nem bírnak mindazon kellékekkel, melyek arra szükségesek, hogy bizalmunkat kinyerjék. Szóban forgó kulturtrágereinket megismerni gyakran kínálkozott alkalom; ha működésüket szakértő szem kísérte. A külföldiek — a kiveendők kivételével — egyáltalában nem bírnak megegyezni a magyarsággal és államiságunk ellen folyton gyűlöletet lehelnek. — S ki mer kezeskedni ezen egyének társadalmi előéletökről? Isten tudja, milyen erkölcsi egyének karoltattak (s még ma is karoltatnak) fel nálunk s legdrágább kincseink idomításával bíztatnak meg.

De menjünk tovább!

A magán-leánytanodának nevelési és tanítási elvei a nyilvános iskola elveitől egészen elütök. A magán-leánytanoda mint kenyérkereseti forrás nem foglalkozhatik a törvényben előirt tanterv részleteivel úgy, mint a nyilvános iskola, miután se helye, se tanerői, se taneszközei, se ideje azt nem engedik. A magán-leánytanodának le kell mondania a tantárgyak alapos, szellemfejlesztő tanításáról, mert különben a szülők szeme előtt nem brillirozhatna. A jellem- és erkölcsi képzés elveivel sem állunk jobban. A magán-leánytanoda, ha értené és tudná is az aesthetikai és morális alapot képező elveket és tanokat, még sem viheti azokat keresztül,

mert a szülék legtöbb esetben türelmetlenek és követelők; ők minél hamarább hajlékony babát óhajtanak. Azért aztán az olyan leányok a külső formát kitűnően értik, hanem eszök soha sem lesz szívőknek és akaratuknak ura. Már pedig éppen a nőt kell úgy nevelni és tanítani, hogy majdan gyermekeit ideje korán az erkölcsi nevelésben, a gondolatok, érzetek és az akarat aesthetikájában képezhesse.

A nyilvános iskolák ez ügyben azon előnyben részesülnek, hogy elég idejük van a különféle tantárgyaknál komolyabban az alanyra erkölcsileg szépen hatni.

A hány növendék, annyi a természet. A jól nevelt leányoknál nincsen értelme a fegyelemnek: hanem mégis ügyelni kell arra, hogy a kevésbé neveltek által jó tulajdonaikban el ne rontassanak. A középszerű nevelésben részesülteket támogatni kell a jóban és gátni a rosszban, úgyszintén azokat is, akik csak nagyon kezdetleges nevelésűek. A rosztól való elszoktatás a legtöbb esetben fenytéssel jár. A fenytés pedig, akár mily alakban történjék, mindig fájdalmat okoz, a fájdalom feljajdulást. A gyermekek általános tapasztalás szerint szeretnek hazudni, a szülék pedig mindent elhinni. Hogyha tehát az intézet tulajdonosa vagy igazgatónöje ily rossz magaviseletű leánykát megfenyt, az szüleinek az ügyet és a kiállott büntetést jól nagyítva adja elő. Ebből származnak aztán surlódások, surlódásokból kellemetlenségek, míg végre a leányka, talán több rokon növendéktárssal együtt, elhagyja az intézetet. Ily esetek az intézet fentartójára érzékeny anyagi s legtöbb esetben erkölcsi kárral is jár. Azért az igazgatónök minden módot megragadnak, hogy ne legyenek

kénytelenek fenyíteni, és az ily kellemetlen dolgot nagy bölcösen saját folyására hagyják.

Ezen körülmény a magán-leánytanodákra károsan hat. Ez csökkenti a tanerők tekintélyét és pedig leginkább azon okból, hogy ezen tanintézetekben általános szokássá vált a fitanitók által tartott előadásokat ellenőrizni. Ezen ellenőrzési tisztet vagy maga az igazgatónő vagy pedig valami mamselle szokta gyakorolni. Egy ily magán-leánytanintézetben a fegyelem fentartása egy, a világgal már meghasonlott kisasszonyra volt bízva. De itt aztán csakugyan uralkodott valódi fegyelem! Mert míg a tanító előadást tartott volna, addig a reményteljes kisasszonykák, a mamselle picin sápadt ajkain szorgalmasan gyakorolták a csókot. S így egy szusz alatt kétféle nyereségben részesültek: gyakorolták magukat a szerelem legpraegnansabb jeleiben és hozzászoktattak a csekélységekre való nem figyeléséhez.

A magán-leánytanodáknak a rossz fegyelem mellett még más nem kevésbé fontos hibájuk is van: a tanítást nem alkalmazzák a tanulók szellemi erejéhez. S ebből az következik, hogy a növendékek nem csak testileg, hanem szellemileg is elcsenevészednek. A neveléstudomány azt kívánja, hogy az ébredő gyermeklélek lassacsán fokról-fokra, mintegy karjai alá segédkézzel nyúlva, vezessék fel. Ez nem történik ott, hol a gyermeket szellemi fejlődését túlhaladó tananyaggal traktálják. Az alsó osztályokban oly tantárgyakat adnak elő, melyek a felsőbb osztályokba valók. Meglátjuk azt egy kezeim közt lévő „Programm-ból“ és egy könyvjegyzékből, mely X. magán-leánytanodában használt könyveket tüntet fel. A „Programm“ így szól:

„Intézetem jelenleg 6 osztályt foglal magában, melyekben összpontosított körben*) a kor és felfogási tehetséghez arányítva, következő tárgyak taníttatnak: 1. *Magyar nyelven*: a) olvasás, nyelv- és mondattan, helyes írás, irálytan, előadás; b) Magyarország földrajza; c) Magyarország története; d) számtan; e) mértan; f) könyvvitel. 2. *Német nyelven*: a) olvasás, nyelv- és mondattan, helyes írás, irálytan, előadás; b) világtörténelem; c) általános földrajz; d) természetrajz; e) természettan; f) irodalomtörténet; g) hitrege; h) szépműtan; i) szépírás. 3. *Francia és angol nyelven*: nyelvtan, társalgás, irálytan és előadás. Tanórák naponként délelőtt 8—12-ig és délután 2—5-ig.“

Ezen „Programm“ közlése felment engem minden további fejtegetéstől. Ezen iskolának nem is lehetett áldásthozóbb eredménye, a megszűnésnél. Az írásbeli dolgozatok közül, melyek a magyar nyelv rovására leginkább német nyelven kezeltettek, csak egyet említek meg, melynek címe: „Párhuzam a 18. és 19. század művészi és tudományos állapota fölött.“ **) — Nem hiszem, hogy ezen tétel nem állhatná meg helyét egy egyetemi szigorlati írásbeli dolgozatnál.

A másik kulturtrágernek áldásdús működését a tankönyvjegyzékéből ismerjük meg. — Itt az I-ső osztályban „elemi katekizmus,“ a II-ikban „Erényi ma-

*) Ezt alkalmasint úgy kell értenünk, hogy a kör peripherijének összes pontjai egy pontba, a központba, olvadtak be, miből aztán bekövetkezett, hogy az illető tanintézettulajdonosnő saját iskolájából kiösszpontosított és ma már valahol Poroszországban gyakorolja összpontosítási művészetét.

**) Aradv. t. e. közl. I. év. 13. l.

gyar nyelvtan, „Visontay magyar története,“ *) „Hunfalvy elemi földrajz.“ A III-ikban magyar nyelvtan ugyanaz, „Schöber Sprachlehre II. Theil“ és „Mimikus természetrajza.“ A IV-ik osztályból a (Záray kérdésekben és feleletekben szerkesztett) nyelvtana kiszorítja Erényi nyelvtanát!! mely mellett Bodnár olvasókönyvét használják. Az V-ik osztály zergeképen átugrik Záray nyelvtanáról „Laky irálytanára.“ S így megy az végig.

A szakférfiú előtt nem titok, hogy oly n é p i s k o l á b a n, melyben mint önálló tantárgy i r o d a l o m t ö r t é n e t, h i t r e g e, s z é p m ű t a n szerepel, hol a tantárgyak minden rendszer nélkül taníttatnak, a mint azt a „könyvjegyzékes“ kulturträgerünkénél látjuk, hol a szegény leányok 8—12 és 2—5-ig kínoztatnak, hogy ottan a tanulók nem csak hogy semmit sem tanulnak, *hanem a tanulásra éppen képtelenné tétetnek.* Többi között meg kell még jegyezmem, hogy a „könyvjegyzékes“ civilizátorunknál még 1874-ben a kis leánykák *syllabizáltak*; és a IV. osztályú, „Laky-irálytanos“ és „Szvorényi-irodalomtörténetes“ kisasszonykák két mondatot nem voltak képesek egy esomó nyelvtani hiba nélkül leírni.

A tanerőkkel is csehül vannak a m. l. tanodák. A „nagyságos“ igazgatónő legjobban szeret francziául vagy angolul előadni. mert ezeken a nyelveken leginkább képes elrejteni tudatlanságát; akik pedig jól beszélnek francziául vagy angolul, azokkal legjobban szeret németül társalogni. A legtöbb m. l. tanodákban csak az igazgatónő és vagy egy kisasszony szokta

*) Ennek a becsületes írónak intézettulajdonosunk szerint lehet talán még német, tót vagy zsidó (élet-?) története.

elvégezni a tanítást. A hol pedig önálló tanerők vannak, ott csekély díjazásuk miatt, főgondjuk: minél hamarább megszabadulni a tanintézettől.

Oly helyeken, hol akademiák vagy gymnasiumok vannak, s hol a tanárok nincsenek annyira megterhelve mint a néptanítók, lehet, hogy az olyan magasabb tanodák tanárai is leereszkednek a m. l. tanodákban egy-két óra adására. Ezek megtehetik azt minden érzékenyebb fáradtság nélkül s magasabb díj mellett. Hogy azonban ezen tanárok tanmódja való-e a népis-kolába, azt majd megtudják a kisasszonykák az életben.

Ezen magasrangú tanárok mellett meg kell emlékeznünk még azon tanerőkről, kik ugyan maguk tulajdonképi hivatásukban páratlan szakférfiak lehetnek, de a tanügyhöz nagyon keveset értenek. Ilyeneket pedig szívesen alkalmaznak, miután rendszeren több idővel rendelkeznek, pl. a szerzetesek.*)

Hogy az egészség szempontjából valamennyi, vagy legalább a legtöbb m. l. tanoda bezárandó volna, kiderül abból is, hogy azok rendszeren szűk helyiségekben vannak elhelyezve. Ismerek egyetlenegy teremben

*) Petronella járt bizonyos magán leánytanodába. Miután az első osztályban semmit sem tanult, jutott a második osztályba. A számtanban még nem haladta túl az első tizes kört. Ezen körülmény azonban legkevésbé sem zavarta a diletans tanítót abban, hogy a II-ik osztályban ily házi feladatokat ne adjon fel: I. Feladat: 1) 3691 2) 6012

547 —5437

9016

405

elhelyezett m. leánytanintézeteket. Vannak ismét mások, melyek 2—3 tanteremből (ha ugyan termék) állanak. De hát milyen helyiségek azok?! Egyik termet a másiktól talán csak egy üvegajtó választ, úgy, hogy az egyik tanteremben előadást tartó tanító zavarja a másik teremben levőt. Sőt olyan tanintézetben is működtem, hol a két tantermet egy deszkafal választotta egymástól. Az egyikben én intézettulajdonos tanított zongorázni, a másikban én számolni. Egyik szobából a másikba minden legkisebb nesz hallatszotta. Elképzelhetni, milyen pokoli koncert volt az, midőn egyik szobában a folytonos „kling“ „klang“, melybe olykor a baritonos „sie Esel“ és „ach, sie dumme Kredl“ sat. vegyült; míg a másik szobában én igyekeztem magamat érthetővé tenni.

A legtöbb magán-leánytanoda szűk, közönséges lakszobákban szokott elhelyezve lenni, melyek iskolai helyiségeknek egyáltalában nem illenek be. Ha olyan szobába aztán 40—50 leányt (8—12, 2—5-ig) szorítanak, önmagától értetődik, hogy ott nem lehet egészséges levegő. Már pedig a tiszta levegő feltételezi a vegetáló (és kiválóan a szellemi) életet. Lássunk néhány példát:

Ennél még cifrább a II. Feladat: 1) 3572901 2) 15891
 657311 7319
 93427

Közlöm ezt azért, hogy a t. olvasónak fogalma legyen azon kinokról, melyekben a magán leánytanodákban a szegény, anélkül is gyöngye testalkatu leányokat részesítik csak azon egyszerű okból, hogy a hiszékeny szülők kedves leányaik személyében 5—6 év múlva drága pénzökért egyszerű, testileg elnyomorodott libácskákat kapjanak vissza.

„10,000 rész friss levegő csak 4 rész szénsavat tartalmaz; egy ember pedig egy órában 12 köbláb levegőt lehel ki, melyben majd egy fél köbláb ($4\frac{0}{10}$) a szénsav. Pettenkofer, müncheni tanár, megvizsgálta tanuló szobájának levegőjét, miután 4 óra hosszát tartózkodott benne s azt találta, hogy 10 ezer itce levegőben 5 és $\frac{1}{2}$ itce szénsav volt s miután segédjét is beszóltá s ez is egy ideig vele volt, együtt szívá szobájának levegőjét: az $5\frac{1}{2}$ itce szénsav 9 itcére szaporodott.“

„Liebig vegyész műtermében, mely 46 ezer köbláb levegőt tartalmaz, télen néha 300 ember is gyűlt egybe tudományos felolvasásokra. E felolvasások másfél óráig tartottak, fél hattól hétig. Hét óraker már tikkasztó, nyomasztó, alig szívható volt a levegő. Hat óraker 10 ezer rész levegőben majd 11 rész szénsav volt, fél hatkor 22 rész s hétkor 32 rész.“

Egy müncheni leányiskolában, mely 7226 köblábat tartalmaz, 70 kilenc- és tizéves tanítvány volt 2 óráig 15 foknyi melegség mellett. Ekkor belépett Pettenkofer, megvizsgálta a levegőt s talált 10 ezer rész levegőben 72 rész szénsavat, tehát 18-szor többet mint a szabad levegőben. Elképzelhetjük, minő levegő volt az, ha tudjuk, hogy már oly levegőt is rossz szagúnak s romlottnak érezzük, mely 10 ezer részben csak 20 rész szénsavat tartalmaz.*)

Hogy a szénsav mily káros hatással van az ember szervezetére, láthatjuk a mindennapi tapasztaláson kívül a következőkből is: „Callcuttában a William nevű vár parancsnoka Omychund nevű kalmárt ejtett foglyul.

*) B á n h e g y i István. A felekezeti oktatás veszélyei. Budapest.

Ez esetet a bengáli nábob ürügyül használta fel az említett erőd megszállására és elfoglalására. A nábob a foglyul ejtett várórséget egy laktanyai helyiségbe zárta. A tikkasztó bengáli éjszakán csak gyéren járható egy kis friss levegő a zárt helyiségbe. Sokan kétségbe estek, némelyek megőrültek. Reggeli 6 órakor kinyiták az ajtót, 146 ember közül már csak 23 lélekzött, de ezek is már öntudat nélkül. A többi 123-mat a szénsav ölte meg.“

A szénsav rettentő hatásának egy más példáját a következők is mutatják: „Londonderry nevű gőzhajó 1848. dec. 2-án Liverpoolba hajózott 200 emberrel. Útközben vihar támadván, a kapitány a kajutba rendelé az utasokat, lezáratván utánuk ajtót, ablakot. — Az utasok tehát a kilehelt szénsavat voltak kénytelenek újra belehelni. Az itt fejlődött jelenetek borzasztók valának. Örültség s halál mindenfelől. Midőn végre egy utas az örültek erejével kifeszítette az ajtót, 72 halottat és számos haldoklót talált a kapitány az utasok e rémtanyáján, kiknek szemén, száján, orrán, fülén vér patakozott ki. (B á n h e g y i).

Ezekből tehát tisztán láthatjuk, hogy a magánleánytanodákban, melyek szelelőkkel ellátva nincsenek, s legfőlebb az iskola után szellőztetnek, a levegő a legártalmasabb. — „Onnan származik, hogy „piros-pozsgás, vídor gyermeket küldünk az év elején az iskolába s halvány, köhögő, főfájásról panaszkozó gyermeket kap vissza néhány hó múlva a megszorodott szülő; de azért csak igen ritka esetben jut eszébe, hogy talán azon levegő, melyet a gyermek az iskolában szív, oka a betegségnek; hogy talán egy kis friss levegő után epedez az ártatlannak egész szervezete.“

Ha az ember egy leányiskolába belép, önkénytele-

nül csodálkozunk kell azon, hogy a tanítványok mind egyforma színben vannak, mintha egytől-egyig viaszból volnának idomítva, s az egyik erre, a másik meg amarra dülöngőzik fejfájásban.

A szénsav „a legtöbb esetben lassú méreg gyanánt hat testünkben s számtalan betegségnek veti meg alapját: állandó vértululásokat okoz a fej felé, a tüdővészre hajlandóságot fokozza, kifejti, sőt az egészségesben is előidézheti.“ S tíz uri beteg asszony közül 9 a magán- vagy zárdaiskola levegőjének köszönheti testi nyomoruságát: Mert „egy jól szellőzött, nem sokak által lakott szobában 8 rész szénsavat találunk 10 ezer rész levegőben; tanulókkal megtelt teremben vagy épen közönséges lakszobába legalább 23—25-ször többet, mint a szabad levegőn; s épen ott, hol a legkisebb betegítő tényező a gyöngye fejlődő szervezetre a legkártékonyabb hatással lehet.“ (Bánhegyi.)

Hogy a szellemre, a lélek fejlődésére miképen hat a magán-leánytanoda levegője, hol a gyermeknek vagy épen a fejledező hajadonoknak 4 óra hosszat délelőtt és 3 óra hosszat délután, hatszor egy hétben összeszorítva egymás mellett kell ülniök, kiviláglik abból is, hogy „ha 8°/_o szénsav van a levegőben, az már akkor szédelőst, kábultságot okoz az embernek. Ha a szédelő gyorsan meg is mentetik, mégis főfájás és gondolkodásra való tunyaság marad soká könnyelműségének vagy tudatlanságának jutalma.“ (U. o.)

Tehát bátran állíthatjuk, hogy a magán-leánytanodák testfejlesztés és szellemi képzés helyett a leányokat testileg elnyomoritják és a további szellemi önművelődésre képtelenné teszik. Elősegíti ezen fonákságot a szülők azon eljárása, hogy már igen fiatal leányokkal sietnek e kínzó kamarákba. Már pedig „ha a

gyermeket nagyon taníttatjuk és a tanításban túlterheltetjük, és sokáig az iskolában ülni hagyjuk (naponta 7 óra hosszat), sok házi feladattal kínozzuk, ez által megfosztjuk a gyermeket egészséges testétől és vidorságától, megterheljük gondokkal, melyeket még nem volna szabad ismernie, megakadályozzuk növéseben, gyöngítjük az emésztő szerveket; ezen túlterheltetésnek az eredménye nem egyéb, mint: altesti fájdalmak, tüdővész, sápkórság (Bleichsucht), hátgerincgörbülés, rövidlátás, a szem tunyasága (Blödigkeit der Augen), az idegek tulságos ingerlése és az agyvelő különféle betegségei.*)

Jó, célszerű tanítézet csak az lehet, hol minden egyes osztálynak saját, tágas tanterme és sorsával megelegetett tanítója van.

Ebből látjuk tehát, hogy a magán-leánytanintézetek igen sok tekintetben nem felelnek meg a kor kívánalmainak; s kívánatos volna, hogy minél gyorsabban és minél helyesebb irányban fejlődjenek.

Minthogy elég kiméletlenül kitüntettük a magán-leánytanodának minden rossz oldalát, tegyük kezünket szívünkre és valljuk be a jó oldalát is!

A leányok mai napig az általános művelődés tekintetében oly megszorított helyzetben voltak, hogy sokszor semminemű más eszközhöz nem folyamodhattak, mint egy elemi tanodához, mely sokszor nem is érdemelte meg a nevét. A fiuk, ha mindjárt nem látogattak is felsőbb tanodákat, de kénytelenek lévén a világban megfordulni, gyakorlatilag és tapasztalatilag is juthatnak általános műveltséghez. A nyilvános leánytanoda pedig lassan lépdel a törvényszabta ösvényen.

*) Dr. Carl Schmidt. Anthropologie. II. B. 264. l.

se jobbra, se balra nem néz, s így tanítványait csak kivételes esetekben figyelmezteti a külső élet processusára. A magán-leánytanoda ellenben a külső élet befolyásától feltételezve lévén, minden pillanatot és mozzanatot megragad, hogy a napi élet követelményeihez idomuljon. S e tekintetben a magán-leánytanoda a nyilvános tanoda elébe helyezendő. De a magán-leánytanodának még más kitűnő oldala is van. Elvitáznunk nem lehet, hogy a magán-leánytanoda sokkal észszerűbben képes nevelni, mint a nyilvános iskola, mert a magán-leánytanoda inkább bizonyos familiáris alapon nyugszik, holott a nyilvános tanodának szigorú hivatalos kinyomata van. Ebben tanulnak és engedelmessé válnak a növendékek kötelességből, amabban pedig szeretetből.

Hogy azonban a magán-leánytanodák kénytelenek sok esetben a neveléstanítás ellen vétkezni, nem mindig ők annak okai, hanem a szó szoros értelmében a helyi tanhatóságok. Mert a tanhatóságok ugyan itt vannak a vizsgálatokon s keményen megbírálják a taneredményt, hanem, hogy a magán-tanodák tulajdonosainak működésükben segédkezet nyujtanának, az nagyon ritka eset. Miért nem választana egy-egy iskolaszék iskolalátogatókat a magán-leánytanodákra is, hiszen a törvény kezébe lerakta a hatalmat? Miért nem követelhetné tőle a mulasztásokat és kényszeríthetné a hanyagul iskolabajárókat a rendes iskolalátogatásra? Miért nem segíthetné a magán-leánytanodákat jó tanácsosai és talán némelykor anyagi segélyvel! Ha a tanhatóságok a magán-leánytanodáknak hónuk alá nyúlnának, ezek nagyobb bizalmat fejtenének ki a hatóság és általában a nyilvános tanügyi mozgalmak iránt.

VII.

A zárdai nőnevelés-tanítás.

„Nem csak arról kell gondoskodnunk, hogy a gyermek éljen és (testileg) fejlődjék, hanem hogy lelke meg is mentessék és hogy idejekorán ójtassék bele az, a mi az életet érdemessé és valóban boldoggá teszi.“

(Dr. W i e s e, über weibliche Erziehung und Bildung).

A reformatio apostolai felfogván az anya hatalmát, odatörekedtek, hogy az anyák művelődjenek s hogy képesíttessenek a hit reformált lényegét felfogni s azt gyermekeik szívébe; idejekorán beojtani. Azért minden eszközt megragadtak a leánynevelés előmozdításának érdekében. Miután a róm. egyház intéző férfiai látták, hogy az anyák gyermekeikben a reformált hitben erős oszlopokat nevelnek, lassan-lassan szintén azon gondolatra jutottak, hogy a hanyatló hitet és erkölcsöt a leánynevelés-tanítás felemelése által erősíteni kellene. Azért tehát semminemű költséget nem kíméltek, s a hazai leánynevelés-tanítást minden kitelhető módon virágzásba hozni igyekeztek. Hogy ez eléressék, a fennálló nőzárdákon kívül számosakat alapítottak s majd minden nőzárdánál nagyobb szabású leányiskolát szerveztek.

A főpapság ezen buzgalma nagy háladatossággal fogadtatott, és a zárdai leányiskolák nem csak a közeli, hanem a távol eső vidékekről is, sokszor mindenféle valláshoz tartozó, összesereglett leánygyermekök által nem egy esetben túlnépesítették.

Midőn a leánynevelés hazánkban úgyszólván még csak csírájában létezett, a zárdai-nőtanodák nagy jótékonytársadalmunkra. A tehetősb szülők azon hiedelemben, hogy elérkezett már egyszer az az idő, a midőn leánygyermekük a guzsalytól felmentve, szintén magasabb szellemi élvezeteknek örvehetnek, semmi áldozatot nem kímélve, örömmel küldötték leányaikat a zárdai tanintézetbe. Nem is csalódtak; mert a zárdai tanodák valóban szép dolgokat műveltek. Nagy áldás volt az a szülőkre nézve, midőn az olvasás, írás, számolás, nemkülönben legtöbb esetben a szépművészeti ismeretekben és technikai ügyességekben elhanyagolt leánykák egyszerre oly tanintézetekbe léphettek be, hol — ha nem is ugyan a mai alapon nyugvó tanterv szerinti literalis oktatásban, szép művészetekben és kitűnő kézi munkák gyakorlásában részesültek. Sok zárdai nevelésben részesült nő tüntette ki magát a rajzolásban, zenében, idegen nyelvekben, de kiváltkép a női kézi munkákban.

A zárdai leányiskolák tehát annak idejében a magyar nővilágnak egyedüli képző intézetei lévén, a társadalom művelődésére nagy haszonnal és irányadó befolyással voltak. Hogy is ne, hiszen azok tanították az anyákat figyelmesebb és mélyebb olvasásra, bevezették őket történelmünk egyes kiválóbb pontok ismeretébe, felbresztették bennök a művészetek iránti érdeklődést, mely érzékek az anyákról gyermekeikre örökségkép szállottak át. S ebben senki sem fog kételkedni, a ki

tudja, mennyire hasznosíthatja az anya ismereteit és ügyességeit gyermekei körében.

Ma azonban a zárdai nőtanodák nem versenyezhetnek többé a nyilvános leányiskolákkal; mert a nyilvános leányiskolák a társadalom által támogatva, jobban vannak szervezve, mint a zárdaiak. Hozzájárul még az is, hogy a tanító-nénék szellemi képzése — a kiveendők kivételével — a mai kor szellemének nem felel meg tökéletesen: mert bizonyos irányt követő olvasáson, egy kevés nyelvtanon, elemi számoláson s csekély terjedelmű reális ismereteken kívül többet nem tudhatnak, vagy hogy kellőképen kifejezhessem magamat, többet nem szabad tudniok; de ki is merné a nőzárdában a profán tanokat művelni?! A természettudomány, mely az isteni kinyilatkoztatással sok esetben homlok-egyenest ellenkezik, nem méltó arra, hogy valamely jámbor nőzárdában kellő figyelemre érdemesíttessék. Azonban a rajz, ének, zongorázás és kézimunkákban való jártasságukat manap is el kell ismernünk.

Ma a tanítótól megköveteljük, hogy egyetemes műveltséggel bírjon. Miután a fentebb idézett okoknál fogva mi az apácáknál legjobb akaratunk mellett sem vagyunk képesek feltételezni, hogy azok a nyilvános leánytanodák tanerőivel képesek volnának a tanítás terén versenyezni: el kell fogadnunk, hogy a zárdai leánytanodák csak a nyilvánosak után foglalhatnak helyet.

A zárdai leánytanodáknak azon állapotát, mely szerint a mai korszellem igényeinek megfelelni nem képesek, nem tekintjük ugyan mint hanyatlást, hanem mint valami chinai dermedtséghez hasonlót.

A zárdai nőtanoda ma már nem csak tökéletlen, de eltekintve az első benyomástól, melyet a semmi

mellett keltett, a mai kor szelleméhez képest épen káros; kitűnik ez alap elveiből, melyeket itten ugyan nem részletezhetünk, hanem utaljuk a szives olvasót Aimé-Martin többször említett művének 4. könyv 7. fejezetére.

A zárdaszűzek az egyház atyáinak tanait követvén, igyekeznek megsemmisíteni a leánynövendékben mindazt, a mi emberi. Irtó háborút visznek növendékeik gondolkodó, érző és vágytehetségei ellen. Előttük bűn a firkésző ész, átok az érző és vágytehetség. Ők nyugodt lélekkel tanítják: „A teremtő adott nektek érzeteket, hogy azok használatát megtiltsa; a kellemérezetre fogékonyakká tett, hogy megátkozzon.“ Stb. — Ily elvek által igyekezzenek a leánykák ártatlanságát és szüziességét megóvni, és ezen megóvási törekvés leginkább poenitenciás életre való szoktatásból áll. Aimé-Martin szerint pedig a poenitenciás élet szétoldja és széttépi az embert. A poenitenciás élet romba dönti az emberi társadalmat. A poenitenciás élet megátkozza az Isten művét; megsemmisíti a természet minden törvényét, az tehát izléstelenség, hiúság és istentelenség.“

E szerint a zárdai nőtanodák, melyek eredetileg inkább a hit erősítésére szánvák, ezen céljoknak sem feleltek meg; mert a helyett, hogy növendékeiket a hitben erősítették volna, inkább még közönyösökké tették őket az iránt és pedig az által, hogy a hitbeli gyakorlás és tanításban túlszigort alkalmaztak. A fiatal lelkek ugyan, ha elég erősek voltak, addig, míg e súlynak, a zárdai életnek, engedni kénytelenek voltak, türetek; de megszabadulásuk után, a mi nagyon természetes, ezen gyűlöletes nyomásnak csak a fájdalmas utógondolatot tartották meg, a többi pedig szerencsésen — elpárolgott. S így a zárdai nőtanodák a társadalom erkölcsi képzésére kiváltképen ma semmi üdvös befo-

lyással nincsenek. Őrajtuk teljesül Kantnak azon állítása, hogy mind, még a legfenségesebb is eltöri az emberek kezei között, ha annak eszményét „saját“ hasznukra fordítják.

Az apácák vallási erkölcsöt akartak képezni, megfedkezvén arról, vagy nem tudván azt, hogy az erkölcs alapja nem a vallásban, hanem az egyén szellemi szabadságában keresendő.*)

Miután tehát a zárdai-nőnevelés az egyén szellemi függetlenségét, szabadságát legkevésbé sem mozdította elő, annál fogva nem is folyhatott be határozottan a családi jóllétre, azaz a zárdai nevelésben részesült nők a család jóllétét nem mozdították elő öntudatosan. Sőt a zárdai nőnevelés sok esetben és tekintetben a női élet jövőjére végzetes hatással volt és pedig azért, mert a nevelő apácák oly egyének, kik a világot gyűlölik. Olyan nevelőtanítónők pedig, kik a természetit megvetik, s csak a természetfölöttinek, vagy is a végzetes csalódás daemonjának élnek, semmi szín alatt sem nevelhetnek az élet, család, állam, vagy az erkölcsi eszménynek, az emberiségnek, hanem vagy bizonyos kaszt által felállított elveknek, vagy saját egyéni eszméiknek. Az első hódítási vágyból történik, a másik a legsötétebb tudatlanságból, vallási rajongásból és a világ ellen táplált kiirthatatlan gyűlöletből.

*) „Die Moral, sofern sie auf dem Begriffe des Menschen, als eines freien, eben darum aber auch sich selbst durch seine Vernunft an unbedingte Gesetze bindenden Wesens, gegründet ist, bedarf weder der Idee eines anderen Wesens, über ihn, um seine Pflicht zu erkennen, noch einer anderen Triebfeder, als des Gesetzes selbst, um sich zu beachten.“ (Immanuel Kant, die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft.)

Ilyen eszményképekkel bíró tanítónők-nevelte nő nem boldogíthatja a családot, ha csak nem bír annyi erkölcsi erővel, hogy e lidérenyomás alul kiszabadulni tudjon.

Hogy az apácák olyan nők, kik hivatásukat kiváltkép mostanság már nem mindig meggyőződésből, hanem vagy rábeszélés, vagy csalódás folytán választották, kimutatjuk azzal, hogy a kik csak némikép foglalkoztak a nő élettanával, tudni fogják, hogy a nő testi szervezete és vérmérséklete csak kivételes esetekben képesíti őt arra, hogy szabadakaratilag a családi és polgári élet kellemeiről lemondjon. Már most kérjük: melyek azok a kivételes esetek, melyekben valamely nő a nevezett élvezetekről lemond? Ilyen eset csak négy fordulhat elő; az olyan nő, ki a világról lemond *a)* vagy a tulságosan kifejlődött genitáliákkal összekötött nagy vallási ösztönnek, mely rendesen vallási rajongást szül, kénytelen engedni, vagy *b)* szerelmi csalódás folytán megútálja a világot, vagy *c)* a szülők kemény bánásmódja, vagy végre *d)* a rábeszélés is hajthatja a hajadont a kolostorba.

A zárdai élet, mely a külvilági vagyis a társadalmi étellel minden köteléket széttépett, nem lehet áldást-hozó a növendékek jövőjére, mert annak kellemei a zárdaszüzek előtt megvettettek és csak fájdalomteljes kicsinyléssel képesek azokról emlékezni. Életök korlátozott és egyoldalú. Nem létezik ottan az anya szeretetteljes intése, hanem szigorteljes rendreutasítás. A zárdai nevelés tehát nem családi gyöngéd vezetés, hanem chablonszerű gépműködés, melyből minden élet kihalt. A zárdai iskola szelleme csak egyoldalú, idegen uralomnak hódoló, mely minden magasbreptű eszményt elnyomni törekszik. Ha vizsgálódásunk tárgyává tesz-

szük a zárdai nevelőstanításban részesült számtalan hölgy szellemi fejlődöttségének fokát, azon eredményre jutunk, hogy csak azon egyéneknél fogjuk találni azt magasabban állónak, a kik szerencsések valának, hogy a szülők azt, a mi szegleteset a zárdában nyertek, otthon legyalúltatták és az ott elmulasztottakat a családi körben idővesztéssel kipótoltatták.

A zárdai nőtanodák előnyeit híven regisztráltuk fentebb; de ezen előnyeik csak addig tartottak, míg a nyilvános leánytanodák csírájokban nyugodtak. Hátrányukat azonban nem fejtettük ki még kellőképen, s a társadalomnak épen erre van legnagyobb szüksége, hogy azon szülő, kinek gyermekének lelki és testi java szívéen fekszik, tudjon különbséget tenni a jó és rossz iskolai nevelés és tanítás között.

A zárdai nőtanodák főhibája a követett tendencia és a fegyelemtartásban rejlik.

Azt látjuk és tapasztaljuk, hogy a mint a nemzetiségek iskoláikban képesek bizonyos célt követni, ép úgy követhetik azt az apácák is, csak hogy azzal a különbséggel, hogy a zárdai nőtanodák csak kivételes esetekben jutnak oda, a hová törekednek.

A célt már fentebb körülírtuk; szükséges, hogy az eszközöket is ismerjük, melyek segítségével azt elérni igyekeznek. A zárdai nevelőtanításnak eszközei épen azok, melyek minden más tanintézetéi: a fegyelem, a tantárgyak megértése, tudása és a technikai ügyességek elsajátítása.

A zárdai fegyelem azonban kemény, szigorú; nincs az sem szülői, sem felebaráti szeretettel párosulva. Számos példánk van arra, hogy az apácák szívtelensége nem csak a növendékek, hanem még saját szerzetes testvérei ellen is a legembertelenebb módon nyilvánul.

Igy olvastuk pár év előtt, hogy Salzburgban nagy feltűnést keltett azon hír, hogy az államügyész az ottani fenyítő törvényszéknél az irgalmas (??) nénék főnöksége ellen vizsgálatot kért indítani. A nevezett apácák vezetése alatt állanak az összes kórházak, a többek között az is, melyben a gyógyíthatatlan betegek ápolatnak.

Itt egy 18 éves leányt is ápoltak, ki, úgylátszik, nem bírta az apácák kegyét megszerezni. A leány egy apácát megsértett. Erre, mint a leány mondja, a nénék neki rontottak, hajánál fogva egy sötét földalatti kamarába hurcolták s 26 óráig hagyták ott. Csak ez idő után bocsátották szabadon a hideg és éhség által csak nem halálra gyötrött leányt. A szegény leány levélben panasolta el baját atyjának. Ez előbb a községi tanácsához fordult, homnan a „Landesausschusshoz“ utasították. De a szegény ember félreértésből a fenyítő törvényszékhez ment, s az államügyész az ügyet olyan terhelőnek találta, hogy fenyítő vizsgálatot kért. Az előljárónőt ki is hallgatták, s a helyiséget megsezmélték.

Hogy képes volt-e a fenyítő törvényszék az apácák, mint egy magasabb egyházi hatóság pártfogoltjai ellen valami ítéletet hozni, nem tudjuk. De úgy hisszük, hogy ez elég hangosan szóló példa a szülőkre nézve.

Az apácák humanitásáról igen cifra dolgot közöl az „Alföld“ 1880. évf. 194-ki száma „Isteni ítélet a XIX. században“ cím alatt. E szerint „Róma egyik apáca-kolostorában egy szolgáló kenyeret lopott. A főnöknő kérdőre vonta s önmagából és két apáca-társából alkotott törvényszék elé állítá. Hosszas kihallgatás után e furcsa bíróság „tisztító tűzre“ ítélte a szegény leányt. Iszonyú tüzet raktak: rátettek egy vaslemezt s mikor az egészen áttüzesedett, fölébe tartották a ru-

hátlan leányt. (Tehát formaliter elevenen sütötték!) Hiába volt küzködése, velőt rázó sikoltása, nem bocsátották el, sőt a főnöknő, ki hajánál fogva tartotta, azal fenyegette, hogy ha nyugton nem marad, az arcát fogja oda nyomni az izzó vaslemezhez. Midőn végre abba hagyták a kínzást, a szerencsétlennek szemei teljesen ki voltak égve, s arca pöfeteggé torzult.

Pestalozzi Henrik is említ hasonló történetet. Ezen történet, a mint ő azt előadja „Lienhardt u. Gertrud“ című munkájában, csak kép ugyan; de miután Pestalozzi semmit sem irt, a minek alapját az életből nem merítette volna, úgy ezen történethez is több hasonlónak kellett az akkori időben annál inkább történnie, mivel a legújabb időben is ilyenféle megtörténik. Pestalozzi a történetet következőleg adja elő: „Szilviát a reggelizés ideje alatt a priornő bezáratta annélkül, hogy csak egy morzsa kenyeret is adatott volna neki. A reggeli után küldött hozzá két erős zárdaszolgálot, kik a leánykát a szobából erővel kihurcolták és több folyosón keresztül egy távolabban eső toronyba vitték, ott egy földbe vert oszlophoz kötötték és addig ostorozták, míg a „gyilkos“ és „segítség“ kiáltása következtében — mit azonban ezen távol eső helyről senki sem hallhatott — és az ütlegezés folytán önmagától el nem csendesedett. Azután úgy hagyták, a mint volt az oszlophoz kötve, elmentek, de két óra múlva ismét visszajöttek, leoldották az oszlopról és akként nyilatkoztak, hogy parancsuk van kérdezni, vajlon most már jól akarja-e magát viselni, s miután egy félholtnak hangján felelé: igen, igen, tudtára adták, hogy ezen feleleteit a priornő asszonynyal közölniök kell, ki azt a nagyságos apát-asszonynak megmondja s hogy majd kettő közül valamelyikéhez is el kell mennie.

A szolgálók el akartak menni, hanem a leány előttük térdre borúlt s Istenre kérte őket, hogy legalább abból a toronyból eresszék ki; mert ott patkányok vannak, melyek rajta fel s alá mászkálnak, s hogy majd meghalt, mert a karóhoz kötve, nem vala képes magát ellenök védelmezni. A szolgálók azt felelték, hogy ő nekik nem szabad kiereszteni őt, s hogy nem is bocsáthatják ki addig, míg a tisztelendő asszonyok imádságukat el nem végezték, s hogy azután egyik vagy másik oda jó, őt vagy priornő- vagy az apátnőhöz vezető; most azonban már a karótól leoldva lévén, a patkányok ellen különben is védelmezheti magát. A leány még csak most kezdett jajveszékelni és kiabálni, s Istenre kérte a szolgálókat, hogy csak a toronyból eresszék ki, s inkább kint a torony ajtaja előtt kössék oda a mint csak nekik tetszik, hanem csak szabadítsák ki.

Mennyire ellenkezik ezen zárjai fegyelem a humanitáson alapuló fegyelemtől, minőt pl. a berlini „bűnbánók házában“ (das Haus der Büsserinnen) találunk; hol egyszer a priornőt egy ismerős vendége kérdezte: „... talán ön is elfogadta már azon nézetet, melyet úgyszólván egyetlenegy javító- vagy fenyítő intézetből sem lehet kiirtani, hogy az emberi szív ütlegek nélkül képtelen a javulásra?“ mire a priornő mosolyogva felelé: „Oh nem, itt nem szoktunk ütlegetelni, itt csak szeretet és könyörület honol.“ — Milyen nagy különbség! Itt bűnösök szeretettel és könyörülettel vezéreltetnek, amott pedig ártatlanok gyógyíthatlan betegekké veretnek.

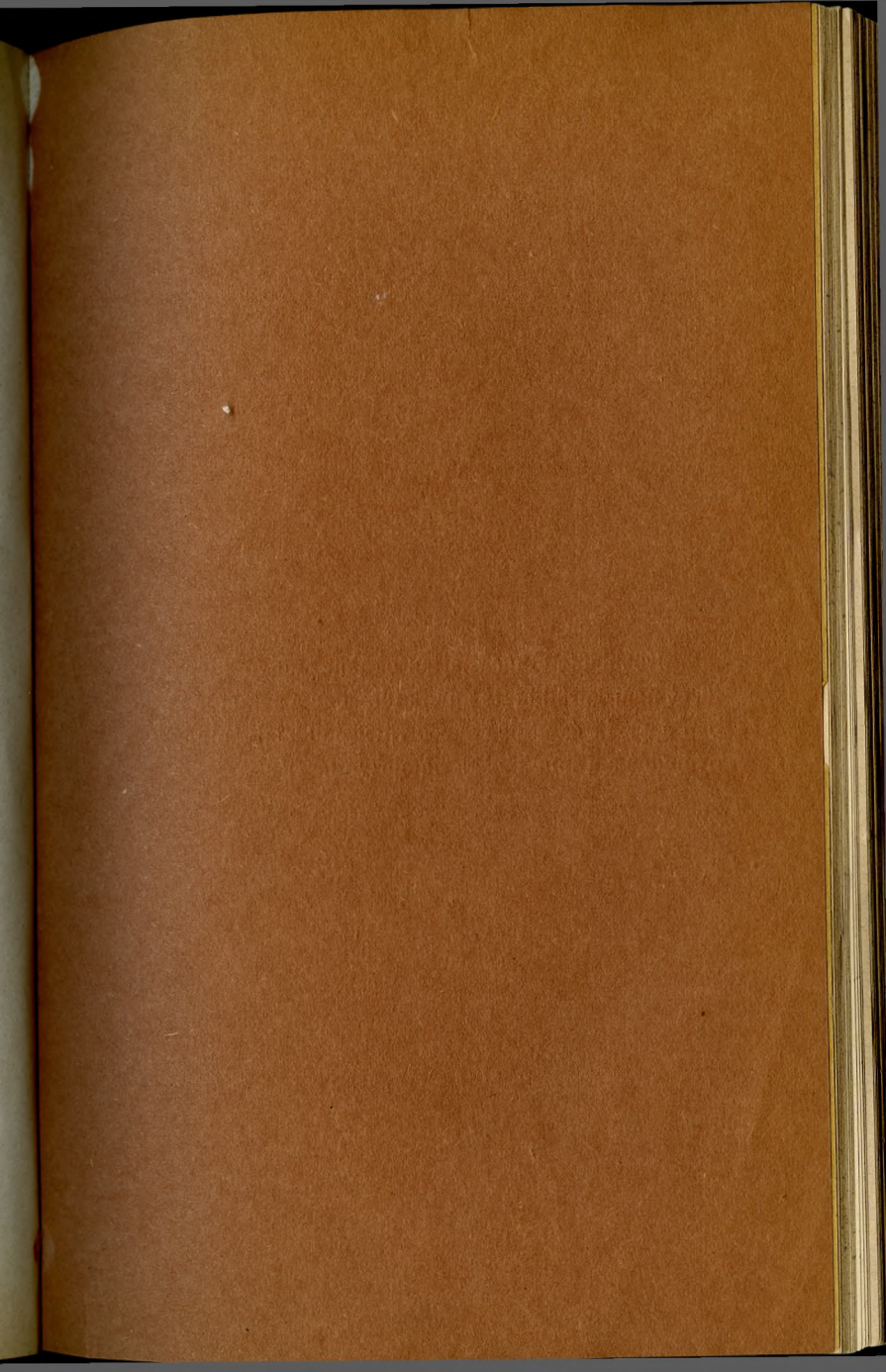
Azért tehát a zárjai nőnevelés manap többé nem felelhet meg a társadalmi igényeknek, mert az nem

természethű, az nem okszerű, hanem oly cél felé törekvő, mely a családot soha sem boldogíthatja.

Ne kívánja senki tőlünk, hogy teljes szájjal beszéljünk, azaz, hogy a részletezésben túlszigorúak legyünk, mert ehhez sem terünk, sem kedvünk ninesen. Csak egy példát akarunk még felhozni arra nézve, hogy mily célt követ a zárdai nőnevelés. Határtalan vallásoskodást, mely nem ismer sem családi sem társadalmi kötelemeket.

1874-ben olvastuk a lapokban ezeket: „Karinthia egy csendes, hegyes-völgyes tájáról a következő esetet írják a „Slovensky Narod“-nak: „Itt egy gazdag parasztasszony lakik, kinek egyedüli óhajtása abból állott, hogy leányát jó nevelésben részesíthesse. Egy jó barátja azt tanácsolta neki, hogy Bécsben bizonyos jámbor apácák zárdája van, hol fiatal leányokat nevelés végett befogadnak. Hová az anya leányát csakugyan el is vitte; de ennek nem volt szabad ottan maradnia. Egy szép napon visszajött Bécsből, a főnöknő azzal a megjegyzéssel küldötte haza anyjának ápolás végett, mert beteg. Azonban csakhamar kiderült, hogy a betegség abban áll, hogy a leány a zárdában túlságosan gyakorlott imádság és vezeklés (Bussethun) következtében tébolyba esett. A szerencsétlen most a hazai hegyeket járja és prédikálja mindenütt, hogy az utolsó ítélet napja nem sokára bekövetkezik, s hogy minden ember imádkozzék és poenitentiát tartson; míg az édes anyja átkozza azt a percet, midőn leányát abba a jámbor zárdába bevezette.“

A zárdai nőnevelésnek főtörekvése tehát a nőt kivetköztetni minden emberi jogból s feltétlenül engedelmessé tenni őt a vallási tanoknak; megölni benne a

Közbejött élettelen okoknál fogva ezen III-ik
füzet nem kerülhetett annak idejében a sajtó alá; azon-
ban a IV-ik és utolsó füzet rövid idő alatt elhagyja a
nyomdát s a munkácska befejezve lesz.

40.—
180
1664
IV. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

A

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MUVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA:

HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6+d.
ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

Közbejött ennélfogva okoknál fogva ezen III-ik
füzet nem kerülhetett annak idejében a sajtó alá; azon-
ban a IV-ik és utolsó füzet rövid idő alatt elhagyja a
nyomdát s a munkácska befejezve lesz.

40.—
180
1664
IV. füzet.

Ára 25 kr.

TANÚLMÁNYOK

A

NŐEMANCIPATIO KÖRÉBŐL,

MUVELT ÉS GONDOLKODÓ KÖZÖNSÉG SZÁMÁRA.

ÍRTA:

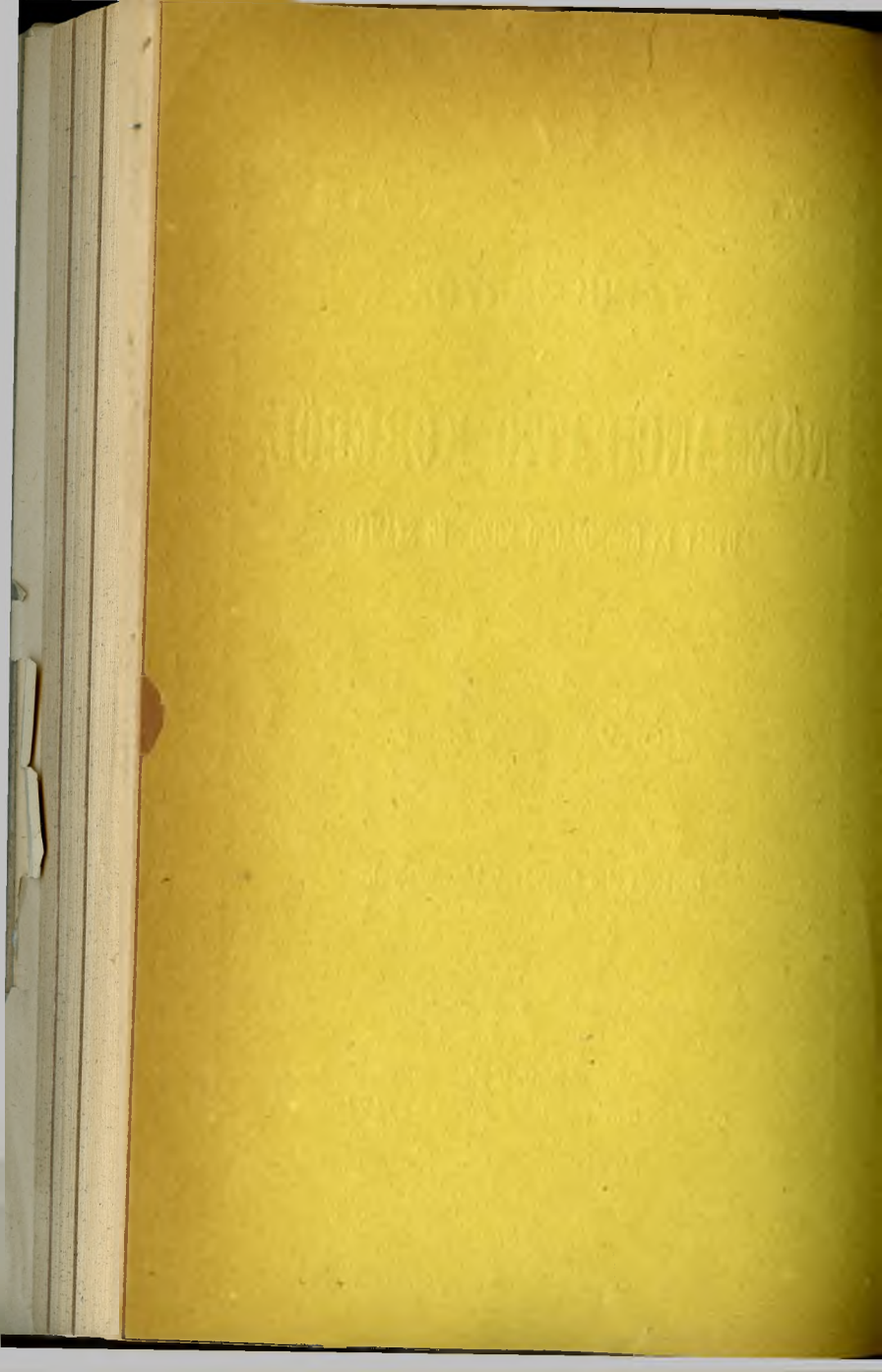
HORVÁTH JÓZSEF.

(Bettelheim testvérek bizománya).

6+d.

ARAD, 1881.

NYOMATOTT RÉTHY LIPÓT ÉS FIÁNÁL.

szereketet s hajlamot felébreszteni benne az érzelmek elfojtására.

Ezen állításunkat semmi sem erősíti jobban, mint a „Pozsonyi Lapokban“ közölt következő furcsa eset: „A szent Orsolyáról nevezett apácarend nyitrai növeldéjéből ez évben (1879/80-ki tanév) adatott ki az első nyomtatott értesítő. A második osztályban volt 49 tanuló beírva, kik közül *egy sem* kapott jeles osztályzatot a tantárgyakból s mind a 49 megbukott az erkölcsi magaviseletből.“ — Valjön a kegyes szűzek hogyan oktatták az erkölestanból azokat a 7—8 éves *ártatlan* kis lelkeket, ha jó példájuk azok közül egyre sem volt hatással?

A tantárgyak azért adatnak elő a népiskolában, hogy a gyermeki szellem fejlesztessék és pedig minden irányban, s hogy megerősödvé képes legyen szellemi igényeit fokozni és azokat célszerűen kielégíteni.

Már pedig amint eddig tapasztaltuk, a zárdai nőiskola tantárgyaival, illetőleg azok előadási módszerével a családi és társadalmi jólétre legkevésbé sem hatott, és pedig azért, mert, amint mondók, az egész módszertani kezelés nem egyéb chablonszerű gépies működésnél. Ezen állításunk semmit sem változtat e cikk elején mondottakon, hogy t. i. némely, a zárdai nevelésben részesült nő kitüntette magát — tehetségeihez képest — a rajzolásban, zenében. kézi munkákban s idegen nyelvekben. De nem szabad elfelednünk, hogy akkori időben ezen ügyességek, bármily alaki értékkel is birtak legyen, mindig dicséretet érdemeltek. Ma már nem.

A technikai ügyességekre nézve, leszámítva a fentebb idézett rajz- és zenegyakorlottságot, csak a gazdasszonykodásra szorítkozunk. De hát hány nő, aki

valamely zárdában neveltetett, hozott haza gazdasszonyi ismereteket és ügyességeket? Ismertem nőket, kik a zárdában 5—6 évet töltöttek; férjhez menvén, nem voltak képesek egy egyszerű polgári ebédhez szükséges ételeket előszámlálni, illetőleg a szakácsnénak az étlapot kiadni. Már pedig én azt hiszem, hogy a főzéshez, mint a gazdasszonykodástan első cikkelyéhez egy több száz holddal bíró földesasszonynak is van szüksége. Egy másikat ismertem — főnököm nejét — ki ugyan gyönyörűen tudott gyöngyökből szent képeket, papírból s egyébből virágokat készíteni, hanem az ing szabáshoz mindig a szomszédasszonyt hívatta. Főnököm pedig úgyszólván egyenesen a kolostorból vette nőül. Nézetem szerint azonban egy kántor-tanító családjának nagyobb szüksége van fehéreneműek varrására, mint szent képek csinálására.

De ha már annyi bajunk van avval a zárdai nőneveléssel, mondjuk meg azt is, a mit többé-kevésbé majd minden ember, a kinek érdekében volt a zárda-nevelte nőket figyelemmel kísérni, tud, hogy kevés kivétellel majd minden leány, ki a zárdában lakott, és ha még oly szelíd természettel bírt, ha onnan kikerült, a veszekedés, durcáskodáshoz hajlamot árult el. Azt aligha a zárdabeli viszonyok nem szülik.

A zárdai nőnevelés tehát nem képes megadni azt a leánynak, a mire a feleség-, anya-, vagy a háziasszonynak szüksége van. Az apácák által nevelt nők nagyrésze ugyan ájtatos, alázatos és megadó volt, hanem egyszersmind gyöngé, gyámolatlan és a családi életbe csak nehezen találta belé magát. Szerenese azonban, hogy ezen nevelési eredmény leginkább a hajadonok vérmérséklete, illetőleg testszerkezete és az a nevelési elvek különféle hatása szerint idomult.

Csodálatra méltó dolog, hogy ennyi tapasztalás után még ma nem csak hogy léteznek, hanem még szaporíttatnak is a zárdai leánytanodák. Hogy a főpapok miért szaporítják a nőzárdákat és a zárdai leánytanodákat, már fentebb kifejtettük; de reméljük, hogy minél nagyobb hódítást tesznek a modern paedagogiai elvek, annál inkább gyérülnek majd a zárdai nőnevelés áldozatai. Ezt már onnan is következtethetjük, hogy a legujabb időben a nemeslelkű alapítók nem szeretik nagyon boldogítani az előre haladottabb városokat intézeteikkel.

Ha azonban ma még sok művelt szülő zárdába küldi leánygyermekait, annak oka sok esetben abban rejlik, hogy közelökben nincsen oly szervezetű nyilvános tanoda, hol a fentartó község által gondoskodva volna arról, hogy a vidékről jött leányok biztosan elhelyeztethetnének.

Ebből azon szükség következik, hogy az iskolai hatóságok törekedjenek oda, hogy a nyilvános leánytanodáknál leánykonviktusokat alakítsanak, hogy így a vidéken lakó szülőknek leányaikat illető aggodalmaik eloszlattathassanak.

DE BALLAGI GEZA

VIII.

A nyilvános leányiskola.

1. Az elemi tanoda.

„Törekvésünk tulajdonképen oda-
irányul, hogy léptessük ki a nőt azon
szoros körből, melybe őt a társadalom
beszorítja, s gondolatait mindazon tár-
gyakra irányozza, melyek minket job-
bakká és boldogabbakká tehetnek.“

„Minden falusi leányt kell tanítani,
hogy egykor jól tudhassa nevelni gyer-
mekeit.“
(Aimé-Martin, die Civilisation....)

Hogy társadalmunk zöme a szó nemes értelményé-
ben művelődjék, főszükségnek látszik az alsó néposztály
leányainak neveléséről gondoskodni, és pedig annál
inkább, mert e népréteg a legmélyebb tudatlanság-
ban tesped, s önmagától alig képes e szellemi proleta-
rizmusból kibontakozni.

A nőnek minden körben műveltnek, okosnak és
ügyesnek kell lennie, mivel néki családban mint ön-
tudatos lénynek kell uralkodnia. — Vagy nem szeren-
csétlen azon család, melyben a véletlenség vezeti az
anyát ezerféle teendőiben?! Soha sem virágozhatik fel

anyagilag oly család, hol a sáfárkodó közeg nem képes számot vetni csekély jövedelmével és háztartási szükségleteivel; nem honolhat oly családban a böles szellem nemtője, hol kétes házi isteneknek emelnek oltárt; mert onnan a durvaság, erkölcstelenség, irigység, megszólás, veszekedés és más ezerféle aljasság úzi ki a szeretet angyalát.

A szegény nép nő-fele igen sok esetben nehéz férfi-munkát kénytelen végezni (kivált az ország némely felső vidékén), mire már kis korától szoktatják. A munkás nép leányának első nevelése nem áll a jó, szép és hasznos fogalmának megismertetéséből, hanem csak tenyészetének esetleges fejlődéséből; nem nyújtja neki az ő környezete az istenség, a világ, a szépízlés vagy a megélhetés különféle módjának fogalmát: hanem már zsege korában előkészítettik azon elkerülhetetlenségre, hogy majdan resignatióval húzza férjével az igát, hogy női munkája, mely minden más munkát édesít, végezetlenül, elhanyagolva, vagy helyesebben szólva, meg nem tanulva maradjon. — Mihelyt azonban a nő házi teendői végezetlenül maradtak, megszűnt a férfi otthona; miután nincsen, a ki azt megteremtse. Ha a nőnek egész nap férjével együtt dolgoznia kell, hogy betevő falatja legyen, lakása tisztátalan, szellőzetlen marad. Már pedig nincsen utálatosabb, egészségtelenebb és az erkölcsre nézve rontóbb, mint egy kunyhónak piszkos belseje. Ennek következtében a szegény nép semmiféle költői érzelmekre nem képes, szelleme tompa, minélfogva a magasabb régiókba nem emelkedhetik. — Ilyen nép nem működhetik számítással, ily nép önmagától képtelen kivetközni az állatiasságból, ily nép nem gyűjthet tőkét, s ha gyűjt is, azt sokszor csak nagyon csekély $\frac{0}{\%}$ -kal értékesítheti. Ilyen nép tehát nem gaz-

dagíthatja az államot, ilyen nép a politikai téren csak mások kegyelméből él, a csatatéren pedig csak mint nyers tömeg, nem pedig mint ész és ügyesség győzhet.

Mennyire máskép volna ez, ha a szegény földműves vagy napszámos nép leányai oly iskolai nevelésben részesülnének, mely őket képesítené azon teendők és kötelességek teljesítésére, melyek nélkül a család, a házi körhöz tartozók boldogsága és megelégedése nem gondolható. Akkor tükörtiszta, egészséget tápláló friss levegőjű szobácskában izlésesen terített asztalon tálalt étkek mellett szeretve ölelő karok és a fáradságot elfeledtető s mosolygó gyermekserreg várná a lankadt családfőt. — Oh, mily idyllikus élet volna az! S valóban ilyennek kellene lennie a munkás nép életének. De szegény népünk erre se nem taníttatik, se nem szoktattatik; azért nem ismeri az a jólétet, a szeretet nem édesíti keserves életét és nem frissíti fel testi erejét új fáradaalmak leküzdésére. Szeszese italok élvezete egyedüli rugója fogyatkozott testi erejének. A gyermekek reszketnek az atya előtt s a retteg férje karjának súlyától.

Az iparos osztálynál lépten-nyomon látjuk, hogy ifjúsága a vásár- és ünnepnapokon mintegy ex officio dorbézol, elmulasztja a munkát s a dolgozó napokat hatról ötre, sőt négyre is szállítja le. Erkölestelen élet, lustaság és engedetlenség mellett igyekeznek önállóságra vergődni, mely körülmény tudatlanságát, tudatlansága pedig nyomorát szüli. A népboldogítók elkövetnek ugyan mindent, hogy az iparos ifjúságnak nemesebb irányt mutassanak. Ezen törekvés azonban mindaddig eredmény nélkül marad, míg leányiskoláink nem nevel-

nek nemesszívü leányokat, kik ha anyákká lesznek, a hazának erkölcsös fiaikat neveljenek.

A hivatalnok osztály polgári erényeire a legutóbbi időben számos lelkiismeretlen egyén által előidézve, sötét felhők tornyosultak, s a tisztaelkü hazafi szorult szívvel várta, hogy a gyakori piszkos kezek működése mennyire fog terjedni. Ezen osztályban előfordult eme szomorú események forrását az okos, művelt anya vagy feleség csakhamar fel fogja ismerni és fiát vagy férjét helytelen kitöréseiben megfékezni.

A napnál fényesebb igazság tehát, hogy mindent el kell követnünk, hogy a leányok jól rendezett nyilvános iskolákban természetűen és szigoruan neveltessenek és oktassanak, hogy a dolgozó nép nővilága nemesedjék. S valjon a köznép nyomorát nem mozdítják-e elő rossz egészségügyi állapotaink? Ha az alsó néposztály leányai a népiskolában kellő neveléstaniásban részesülnének: akkor egészségügye is kedvezőbbben alakulnék. A normális egészség a kedélyt mindig derült állapotban tartja, a derült kedélyállapot a munkaerőt folyton emeli, a hatványozott munka a család jövedelmét szaporítja, miből az következik, hogy ily körülmények között az államot fentartó csatornák nem dugulnának be oly gyakran, s nem következnek be annyiszor azon szomorú szükség, hogy államunk testén holmi idegen orvosok minduntalan eret vágjanak.

A fentebb mondottakból következik, hogy minden leánynak iskolába kellene járnia. Népoktatási törvényünk el is rendeli a kivétel nélküli iskolába járatást. Hogy azonban még rengeteg azok száma, kik iskolába nem járnak, annak oka részint a szülők tudatlansága, részint az intézkedő hatalom lanyhasága, melyet a nép anyagi tehetetlensége öregbít.

Nagy baj, hogy a leány- és általában elemi iskoláinkban a tanítást még mindig bizonyos általános megszokás és „szabályok“ kaptafájára húzzák, mely eljárás, miután kézzelfogható gyors haladást nem tanúsít, a nép iskolairánti közönyét még inkább táplálja.

Azért tehát az elemi leánytanoda ne foglalkozzék az elvont képzetek magyarázatával, hanem gondolja a szemléletet, idomítsa a képzőtehetséget és elevenítse fel az érzeteket oly irányban, hogy azok az észnek engedelmeskedve vezessék az akaratot. Tehát már a népiskolában kell a nőszellemet megköttöttségéből kibontani és azon célok felé irányítani, melyeket a társadalom követ, hogy majdan megértse saját maga és férje kötelességeit, szellemi és anyagi érdekeit s környezete erkölcsi életének mindig új alapot tudjon teremteni. Azért bármit is tartunk a népiskoláról, el kell ismernünk, hogy az nem pusztá előkészítő intézete valamely magasabb tanintézetnek, hanem önmagában kikerekített egész, melynek saját, és pedig nagyon fontos céljai vannak. A népiskola ezen céljait és törekvéseit azonban csak úgy képes elérni, feladatát csak úgy tudja megoldani, ha a család támogatja. Az elemi iskola önmagára hagyatva, mitsem képes lendíteni az erkölcsi és értelmi nevelésen, melynek a leány egész lényét át kell hatnia. Minden iskola a szellem felébresztésén, a szív nemesítésén és az akarat jóra való irányozásán működik; mind a mellett a leányiskolának, hogy kitűzött célját elérje, némely tekintetben más eszközöket kell használnia, mint a fiúiskolának. A leánynövendékek képzésénél egyik szemmel az iskolai, másik szemmel pedig a családi életet kell kísérni.

Az ember szellemének gazdagságát a fogalmak bősége képezi. Rendesen gyarló a fogalmakban szegény ember beszéde. De viszont a helyes beszéd kiváló eszköze a szellemi művelődésnek. Azért a leányiskolában is kell a beszéd, gondolkodás és a gondolatok technikai közlésére kiváló gondot fordítani. Sajnos tapasztalat azonban azt bizonyítja, hogy hazai leányiskoláinkban mindenre jobban terjed ki a figyelem, mint a nyelvművelésre. Bár hány leányiskolát is vegyünk szemlélet alá, s mindegyikben azt fogjuk tapasztalni, hogy mindenfélét tanulnak ugyan a „nyelvről“ csak magát a nyelvet nem. S midőn a leány nagy szerencsésen megszabadult az ilyen, kínzókamarához hasonló iskolától, alig képes egy gondolatot is helyesen kifejezni, annál kevésbé egy egyszerű fogalmazványt megteremtteni. A ki pedig azt, a mit gondol, nem tudja leírni, annak nincsen kellő műveltsége; mert a műveltség a gondolatok és érzetek mikénti közlésében nyilvánul leginkább. A leánytanítónak azon kell lennie, hogy növendékeit minél gyorsabban „helyesen beszélni és írni“ tanítsa meg. Mert feltétlenül követelendő, hogy minden leány tanulja meg a nyelvet szabatosan, szépen és helyesen „szóban és írásban“ használni. Sokat nyerne a családi nevelés, ha a leányok azon öntudatra jutnának, hogy a nyelv a legbecsesebb isteni ajándék, mely az embert az állatok fölé helyezi.

A szellem nem gyűjthet fogalmakat, ha anyagot nem nyújtunk neki. A fogalmak anyagát az ember és a világismeret, tehát a reáliák tartalmazzák. Hogy a nőnek az embert és a világot ismernie kell, megkívánja már természetes hivatása. Így a földrajz feltárja előtte a föld alakját, természeti tulajdonságait és viszonyait; a természettan eloszlatja babonás hi-

tót, és a ve gy t a n elősegíti gazdasszonykodási te-
endőit.

Különös sulyt kell fektetni a szá m t a n r a ; mivel a számtan a leány szellemi életében nagy szerepet ját-
szik ; mert azon fogalmakat, képzeteket, gondolatokat,
következtetéseket és ítéleteket, melyeket a leány a
nyelv- és reáliák művelésénél gyűjtött, a mennyiségtan
ismerete tisztázza és kellőleg megvilágítja. A nő szel-
leme tehát a mennyiségtan ismerete által praecisitás-
ban nyer. A nyelv mintegy alkotja a szellemet, a meny-
nyiségtan pedig kicsiszolja. De a számtan ismeretének
még más megbecsülhetlen oldala is van. Kellő számítás
nélkül felbomlik minden család. Nem azért jut tönkre
annyi sok család, mert sok a kiadása, hanem azért,
mert rossz a számítása. A népiskola feladata a szám-
tanításnál folytonosan a családi életre reflectálni. Min-
den tétovázás nélkül már a népiskola felső osztályaiban
kellene a leányokat az egyszerű könyvvitelben oktatni
és annak kezelését oly mértékben vérökbe beojtani,
hogy azt oly szükségesnek ismerjék, mint a minden-
napi kenyeret. K a n t n a k azon mondata : „Des Man-
nes Wirtschaft ist Erwerben, die des Weibes Sparen,“
csak úgy fog érvényre juthatni, ha a nő megszívleli
ezen tót közmondást : „Kto počtuje ten gazduje.“ (Aki
számít, takarít.)

A leány alaki idomítását illető tantárgyokról lé-
vén szó, nem lehet elhallgatnunk, hogy a falusi leány
alaki képzésére nagy befolyással van a rajz, és pedig a
mértani rajz. A szabadkézi rajzot a népiskola nem vi-
heti fel még középszerűségre sem ; de a mértani rajzot
könnyebben kezelheti.*)

*) Lásd : J. Fr. Herbart's Paedagogische Schriften.
I. kötet 101—224. l.

S nem lehet tagadnunk, hogy a mértani rajz pontos elkészítésében van bizonyos varázserő, mely a gyermek gyors vérkeringése-okozta „siettetést“ a működésben fékezi, a gyermek szemét szabályos idomokkal gyönyörködteti, az alakok meghatározását könnyíti és a szépízlést öregbíti. A mértani rajznak azonban nem csak alaki, hanem anyagi haszna is van, a mennyiben a leány azt igen is előnyösen a ruhaszabásnál értékesítheti.

A szív, a kedély nemesítésére mindenek fölött kiváló eszközül a dal (ének) kínálkozik. A dal az élet sava; s a testre, miután a kedélyt derült állapotban tartja, jótékony hatással van. A gyermeket a dal kedvessé teszi és egészségét is előmozdítja, a mennyiben tüdejét tágítja, minek következtében a testfejlődés gyorsabban halad előre. S mily enyhítő a dal a fiatalokra nézve, midőn a természet szívök titkos kapuit feltárja és a legyőzhetlen érzeteket elővarázsolja! Mily boldogító a dal az anyára nézve, midőn azt mosolygó csecsemőjének bölcsője fölött zengi; de enyhíti egyszermind fájdalmait, midőn a mostoha sors vaskezeit gyöngé vállaira süllyeszti. — A dal balzsamul szolgál a komolyan gondolkodó férfinak is, midőn családi gondjai komor percekkal fenyegetik, midőn az anyagi és háladatlan világ egyéni jogait mintegy sárban tiporni látszik. A dal megmenti a kétségbeesőt a végmegsemmisülés örvényétől; felébreszti a szellemileg lankadozót és feltüzeli eredményhozó kitartásra (harczi dalok) felbuzdítja és feleleveníti a hazaszeretetet s új életre ébreszti a kihalásban levő bizalmat.

Végre még a nő legfontosabb foglalkozásáról, a női kézi munkákról kell szólni. A női hivatás egyik leglényegesebb részét képezi a kézi munkák tudása.

Fájdalommal kell azonban bevallanunk, hogy azok tanítása még ma sem lépett mindenütt életbe, s a mely iskolában helyet talált is, legtöbb esetben szélsőségekbe fajul el. Az iskolai hatóságoknak szigoruan kellene arra ügyelni, hogy mily czikkeket készítenek a leányiskolában. Ki kellene onnan üzni mindennemű haszontalan pipere czikket. Untig elég, ha a földmives vagy a munkás neje tud harisnyát kötni, egypár mustrájú csipkét horgolni, de annál inkább aztán ért a fehérenemű szabásához és varrásához s mindenek előtt a foltozás-hoz. Kényszeríteni kellene a növendékeket, hogy hozzanak otthonról fehéreneműt s általában mindenféle ruhát megfoltozás végett. Hogyha azonban az álszemérem a szüléknek nem engedné, hogy foltozandó ruhájukat leányaiknak átadnák tanulás végett, az ügyes tanítónő akként segít magán, hogy egyes darab kelme-kenen gyakoroltatja azt.

E fejezet bevezetésében híven ecseteltük a közönséges nép nyomorát. A mit elmondottunk, tapasztalásból tudjuk. Hogyha azonban a szegény nép nyomorának, egészségtelen állapotának okai után tovább kutatunk, azon eredményre jutunk, hogy az főkép abban rejlik, hogy ezen néposztálybeli nők általában nem tudnak sem kenyeret sütni, (vannak kivételek) sem pedig főzni. Már pedig a családi jóllétet a leganyagiassabb tendenciák mellett sem képezheti ám a gazdaság, hanem csak az egészség. Az egészséget azonban kiválóan izletes, egészséges, jól készített étkek tételizik fel. Bár merre utazunk, ha figyelemmel kísé-
rjük a szóbanforgó néposztály családi s anyagi viszonyait, megfogunk győződni, hogy ott, a hol a nép közt szá-
nalomra méltó nyomort találunk, a nők a főzésben
consequenter tudatlanok. Bemutatok egy példát! Evék-

kel ezelőtt Felső-Magyarországban utaztam. Éppen az oroszok húsvétja volt. A faluban betértem egy előkelő családhoz. S mi volt az ebéd? Habart káposzta, összetört krumpli és egy nagy tál jó, sűrű tej. S ezen három tál ételt egyvelítve kellett volna elfogyasztanunk. Megjegyzendő, hogy valamiféle hús sem hiányzott; de minő alakban! Most már kérdem: ha a háziasszony, kinek rendelkezésére állott hús, tej, tejföl, káposzta és burgonya, tudott volna főzni, nem állíthatott volna elő izletes polgári ebédet? S ezek az emberek csinos vagyunkájuk mellett is csak „moslék-kal“ éltek. — Okvetlenül kell módot keresni, hogy a leányok a főzés elméletével megismerkedjenek. Az „Alföld“ 1875-ik évf. 6-ik száma egy new-yorki lapból a következőket hozza: „Miért nem állítunk fel olyan iskolákat, melyekben leányainkat főzni tanítsák? Nem csak egy-két iskolát értek a nagyobb városokban, hanem országszerte s minél több helyen, hogy a gazdag és szegényebb osztály egyaránt használhassa. A fiatal leányokra a főzés mestersége a legszükségesebb tudomány, ezt nem szabad elhanyagolni. Nézetem szerint nagyon előnyös volna reájok nézve, ha tanulmányaik bevégzése után, hat hónapot vagy egy évet a sütés, főzés alapos megtanulásával töltenék el. Még a közönséges cselédre is nagyon ajánlatos volna, ha némi csekély díjért ők is eljárhatnának a főző-iskolába. Ez intézetben nyert kiképzésök után hamarább szolgálatba léphetnének és jobb fizetést kaphatnának; — ez által a tanulásra fordított költségek gazdagon visszapótolódnék. Háztartásuk kedvező változáson menne át, olcsóbbért jobban élénk, a főzőiskolák áldásos következménye az volna, hogy izletesebb táplálékot kapnánk, következtében egészségünk s kedélyünk is javulna. A tanítók

és tanítványok versenye e téren mindig kitűnő eredményt szülne.“ S ennek keresztülvitele nem is valami lehetetlenség, csak egy kevés jóakarát kell hozzá. Nem szükséges ahhoz afféle hat kötetre terjedő munka, minőt pl. a Larochevoucauld szakácsa írt, vagy pedig olyanféle „Magyar francia szakácskönyv“, mert egy-két nyomtatott ivre kényelmesen elférne az egész tudomány. Ebből nem csak a leánykák okólnának, hanem az anyák is, mivel a kíváncsiság nem engedné őket addig nyugodni, míg egyik vagy másik ételt az előírás szerint sikerülne elkészíteni. Ha nem csalódom, a lapokban olvastam, hogy Északamerikában a leányiskolában a kötelezett tantárgyak közé a főzés elmélete is van felvéve. S épen midőn e sorokat újra olvasom, kerül kezembe „Pesti Napló“ 1880. évf. nov. 20-ki száma, melyben az angol népnevelés ecseteltetvén, többi közt azt is írja, hogy Angolországban a leányiskolákban a főzés (elmélete) kötelezett tantárgy. Nálunk is rendes tantárgyul kellene azt tekinteni, s a buzgó tanítónők taníthatnák azt csupán nemök hivatása iránti szeretetből egy, e célra szerkesztett könyvecske alapján.

Minthogy a leánynak ugyanannyi idő alatt a fiúval szemben több tárgyat és technikai ügyességet kell elsajátítani, önkényt következik, hogy a leányiskolákban mindig legolvasottabb, legügyesebb és legpraktikusabb tanítóknak vagy tanítónőknek kell tanítania. Sapienti et volenti pauca!

*

A leánynevelésnél *tömérdek* apróságra, csekélységre kell figyelemmel lennünk. Sokszor oly dolgok, melyek a fiúk figyelmét egészen kikerülik, a leányokéra káros befolyással lehetnek. Minthogy terünk nem

engedi, hogy az ilyen csekélységekkel foglalkozzunk, legyen legalább szabad az iskolai épületekre és a tantermekre az erkölcsi szép szempontjából néhány megjegyzést tenni.

Nézetünk szerint az iskolának oly tágasnak kell lennie, hogy abban a leányok kényelmesen mozoghasanak, s őket munkájuk- s tanulásukban a tanterem szűk volta ne akadályozza. Szükséges ez a növendékek testfejlődése tekintetéből, továbbá, hogy az írást, rajzolást, női kézi-munkát háborítatlanul szépen és jól végezhessek. A leányoknál feltétlen szabályként álljon, hogy bármit is csináljanak, az szép és tökéletes legyen. Ezt elérjük, ha ugyanazon tárgy elkészítését mindaddig ismételtetjük, még a szépség és tökéletesség bélyegét nem hordja homlokán. A leányok ezáltal hozzászoknak a szép ízléshez és türelemhez, mi őket a jó munkára képesíti. Ha valamely asszony munkáját szépen és jól végzi, annak körében nincs hiány az anyagiakban; mert a hol józan ész, rend, jóság és a szép iránti fogékonyság uralkodik, ott megszűnt a „szükség“ pokla.

Minthogy annyi sok a rend és tisztaság iránti szereteten alapul: azért tehát nem csak otthon, hanem az iskolában is oda kell törekednünk, hogy a tanterem mindig tiszta, a butorzat pedig csinos legyen.*) Az iskolát fenntartó községnek vagy társulatnak gondot kell fordítani arra, hogy az iskola minden negyedévben kimeszeltessék, s a padolatot magok a növendékek (falu helyen) szoktatás végett minél gyakrabban ki-súrolják.

*) Azért nem volna szabad használni a 1.-iskolákban a szokásban levő bárdolatlan padokat, hanem asztalokat és székeket.

Ékesítsük a termet csinos, pl. történelmi nőalakokat, a kath. l.-iskolákban pedig ezen kívül Madonnát ábrázoló képekkel. De ezen képeknek feltétlenül m e s t e r i kéz ből kikerülteknek kell lenniök. Továbbá consequenter követeljük, hogy a növendékek a tanító asztalát folyton tiszta szövettel beterítve tartsák. A község pedig ne mulasztja el az iskola ablakait kettős függönnyel feldíszíteni. Az egyik függöny szolgáljon a világosság szabályozására, a másik pedig a szoba csinosítására. Ezt azért tartom nélkülözhetlenül szükségesnek, hogy a leányok példát vegyenek az iskolától a tisztaságot illetőleg és odahaza is törekedjenek lakszobáikat izletesen bebútorozni és tisztán tartani. Szép és tiszta szobában gyorsan üdülnek fel a fáradt testtagok.

Minden iskolának alkalmas helyen kellene építve lennie. A falvakban és mezővárosokban nem jár az nagy nehézségekkel. Nagy akadály a tanításra, ha az iskola körül zaj van; mert az által a gyermekek figyelme szórakoztatik és a figyelemtartás megnehezítettik. — Legjobb tehát, ha az iskola kert közepett áll, lombos fákkal körül véve. Ilyen iskolában a szellőztetés közben tóduló friss levegő hamarább szorítja ki a kifejlődött gázokat és az iskolai levegő vérfrissítő és a gondolkodást előmozdító ózonnal telítettik.

Szép tágas kertet már azért is kellene követelni a leányiskola mellé, mivel nem volna szabad elmulasztanunk a növendékeket a kertimunka ideje alatt minden nap legalább egy fél óra hosszat ottan komolyan dolgoztatni. Evvel háromféle czélt érnének el: *a*) a leányok megtanulnák az okszerű konyhakertészetet, miáltal *β*) a család-fenntartási költségek tetemes részét fedezné

és γ) sok leányt a természetében rejlő munka iránti közönyösségből kigyógyítanánk.

Az iskolai épületekről szólva, nem hallgathatjuk el, hogy azoknak mindig szárazaknak kell lenniök; mert nedves tantarmek a növendékek egészségére rendszeren nagyon rontólag hatnak, s emésztő méreg gyanánt dűlnak a növendékek testi szervezetében. A ki tudja, hogy a nők már amúgy is természetüknél fogva mindenféle bajnak vannak kitéve, az könnyen felfogja, hogy ezen bajok még jobban előmozdíttatnak, ha még más betegségeknek vagy testi gyöngeségeknek is vetetik meg alapja a nedves iskolában.

1. A polgári leánytanoda.

Minél jobban terjedett felülről lefelé a tudomány, annál messzebbre toltta ki a népműveltség korlátait, s minél nagyobb műveltségre igyekezett valamely nép, annál inkább belátta, hogy a nők magasabb műveltsége nélkül nem juthat ahhoz. Ezen szükségből származtak a felső leánytanodák, melyeknek eredete a hitujítás korszakába esik.

Hazánkban egészen az 1868-ki népoktatási törvény életbe léptetéseig nem igen léteztek felső leánytanodák. A mi e tekintetben történt, a magán- és zárdai leánytanodákból származott. Ezek szervezete hol jobb, hol rosszabb vala; miután semmiféle zsinórmérték nem létezett, mely szerint képesek lettek volna magukat szervezni.

A magyar törvényhozás azonban a felső leánynevelésnek egészen új irányt jelölt ki, a mennyiben a nép-leányiskolák mellett „polgári leányiskolák“ fel-

állítását rendelte el. Ez által azt akarja kifejezni, hogy a leányt a minden női erényt magában foglaló lénynek, a szó nemes értelmében vett „polgárnőnek“ akarja nevelni. Azért tehát ezen iskolák hivatása: jó, okos, felvilágosodott anyákat, takarékos és munkás háziasszonyokat, nemkülönbön kötelességeiket pontosan és lelkiismeretesen végező honleányokat nevelni. A polgári leányiskola tehát a nővel a műveltség tiszta ideálját igyekszik megismertetni. Ez működésének kiinduló és végső pontja. A női műveltség tiszta eszményét nem képezheti egyéb, mint az asszonyi szív önzetlen jósága. Nem önmagáért kell a nőnek élnie, hanem gyermekeiért, családjáért és a nemzetért. — Azonban nem elég, hogy az anya csupán szeretetével, jóságával árasztja el a családot, ő neki, mint a gyermekek legtermészetesebb és legelső nevelőjének, a ház korlátlanul sáfárkodó közegének, tudnia kell minden cselekvésének és működésének „okát“ is megadni és annak okozatát, következményeit előre látnia vagy legalább sejtenie. Hány anya bánnék másképen gyermekeivel, ha tudná, mily következés fogja kísérni gyermekei iránt tanusított okadolatlan engedékenységet, vagy pedig a „holnapra valónak“ mai elköltését.

Világosságban kell nekie bizton, fölemelt fővel járnia, nem pedig a sötétségben botorkálnia, hol minden lépésnél az örvénybe zuhanhat. Egészségre és kedvre van szüksége a háziasszonynak, hogy házi foglalkozása csorbát ne szenvedjen. Az egészséget és kedvet csak a mértékletesség és a kötelességek pontos teljesítése tarthatja fenn. Lusta, tékozló, tudatlan, pletykát szerető nő igen gyakran képzelt beteg, ki rendesen családja szentélyét pokollá változtatja át, melyben ő a sátánt repraesentálja. Azért tehát senki sem fogja

tagadni, hogy a mily szép és dicső a polgári leányiskola feladata, épen olyan nehéz is.

Bár mily távolra is toljuk a nő hivatás korlátait, bár mikép törekedjék őt a társadalmi „nézetek“ alúl emancipálni, ő csak azért visszatér az ő eleméhez, a családhoz. Boldogító tudat a nőre nézve jól rendezett háztartásnak élén állani, az övéit egy láncz-egészsze összekötni és szellemi s anyagi javaikat kedélyes összhangzattal előmozdítani. A nő érzeti életét követve, kell telhát törekednünk a polgári leányiskolát belsőleg kiépíteni s eszközeit meghatározni.

Egyedül az válik a szellem tartós tulajdonává, a mit nem csupán csak a képzelőtehetséggel és az értelemmel, hanem mintegy egész lélekkel fogott fel az ember. Egész lelkével csak azt fogja fel a leány, a mit nem csak megért, hanem a mit saját maga érzetének közvetlenségével megragadott, tehát a mi úgyszólván egész lényét hatotta át.

Az iskolai életnek mindenben a nyilvános élet szükségleteire kell támaszkodni; mivel az iskola nem önmagáért, hanem az életért létezik. Nem csak a technikai ügyességek, a fegyelem, a pontosság, hanem a tudományos tantárgyakat is az életszükségletnek kell alávetni. A szépnek és ideálisnak közvetettsége által megőrzendő a női fogékonyság, hogy a kis dolgokban el ne merüljön, szemlélődése ne csak a mindennapi munka és kötelességek körében mozogjon, hanem a szellemi élettől áthatva, a kis dolgokat is a magasabb gondolatok és kötelességek szerint ítélje.

Az iskola még nem érte el czélját akkor, ha az elbocsátott növendékek az ismeretek bizonyos meghatározott mennyiségét sajátították el, hanem csak akkor, ha szellemi életök annyira megérett, hogy az iskola nő-

gatása és vezetése nélkül is képesek belső ösztönökből és saját érdekeket szem előtt tartva tovább művelődni.

Hogy a polgári leányiskola, melynek oly fényes feladata van, országszerte fölvirágozzék, törekednünk kell azt a szeretet egész melegével felkarolnunk és a mennyire az erő engedi, belőlről kifelé fejleszteni és tökéletesíteni. A kormány a nőnevelés érdekében nagy áldozatokat hozott és azt annyira előremozdította, hogy e tekintetben a nemzet valóban elismeréssel tartozik neki. Hogy azonban sok úgy történt, hogy ma már nem felel meg a célnak, azt azon körülménynek kell tulajdonítanunk, hogy a tanügy ezen ága nálunk egészen új lévén, az intézők e tekintetben tapasztalatokat nem gyűjthettek. Azonban meg vagyunk győződve, hogy minél többen és minél különbözőbb oldalról beszélük meg a felső leánytanügyet, annál nagyobb érdekeltséget fog az kelteni, és annál jobban fog az egész ügy fejlődni.

Az általános nőneveléstanítás nagyszerű és a köz- és magán-életbe mélyen ható voltánál fogva a népnevelőknek elkerülhetlen feladatukká és kötelességökké válik környezetükre mindennemű eszközzel odahatni, hogy a szülők és községek nem különben a földesurak és gazdag magánosok a hazai tanügy ezen ágáról a legbőkezűbben gondoskodjanak. A szülőknek öt ujjunkon kell bebizonyítanunk, hogy mily rendkívüli szellemi és anyagi haszon háramlik a családra, községre és a társadalomra a nők kifogástalan műveltségökből. A szülőnek meggyőződve kell lennie arról, hogy leánygyermekének annál szerencsésebb jövőt biztosít, minél alaposabb neveléstanításban részesíti azt; a községi előljáróság-
nak pedig annyi szellemi fogékonysággal kellene bírnia, hogy belássa, miszerint a község jolléte azon arányban

hatványozódik, a mely arányban a leányiskoiák kifogástalansága fokozódik.

3. A nőgymnasium.

Ma már az egész világ mondja, hogy a felvilágosodás századát éljük; hogy ma az egyenlőség és szabadság után törekszenek a nemzetek. Nincsen kedvem sem az egyiket sem a másikat tagadni. De azt hiszem, hogy ha valamely nemzet zászlójára e jelszót: s z a b a d s á g, (egyenlőség és testvériség) írta fel, azt aztán nem csak ezégerül a külnemzetekkel szemben kell hangoztatni, hanem egyszersmind saját tűzhelyünknel annak érvényt is kell ám szerezni. Az igaz, hogy a szabadság relativ fogalom, melyet minden kaptafára fellehet húzni; de, ha a művelődés szabadságáról van szó, akkor azt találjuk, hogy e tekintetben mi vagyunk a legszolgaiabb nemzet; mert míg nemzetünk egyik felének, a férfiaknak, százával állanak rendelkezésére a középtanodák, addig a másik felének, a nőnek, hogy úgy fejezzem ki magamat még gondolni sem szabad tudományos kiképeztesére. Vagy talán a szabadság zászlóvivői azt fogják mondani, hogy a nőnek nincs szüksége a középiskolára? Mily alapon lehet ezt állítani és mikép lehet azt bebizonyítani? Talán avval döntjük-e meg ezen merész állítást, ha azt mondjuk a nőnek, hogy „maradjon csak a főzőkalánál“?! Igen is; én is azt mondom. Legyen azonban szabad egy kissé kitérnem. Deakkoromban a nagyobb ünnepekre rendesen bot mellett siettem szüleim körébe. Egy húsvéti ünnepekre zarándokolásom alkalmával utólért egy őszhaju fuvaros, ki épen céloom felé hajtott, felismervén bennem a deákfajtát és észrevén a kocsira vetett sovárgó pillantásomat, megállt

és szivélyesen megszolitott: vajjon nem volna-e kedvem mellette helyet foglalni? A szives ajánlatot köszönettel elfogadván, különféle dolgokról beszélgettünk, még egyszer az én ősz fuvarosom így kezdé: „Micsoda latin auctort olvas“ „Horatiust“ — volt a felelet.“ „Hát mit olvasott Horatiusból? „ — „ Epodon liberből a 13-dik éneket, mondám. „Aha“ — folytatja az öreg, „Horrida tempestas coelum contraxit sat.“ — S midőn derekasan megaximinált a „Horrida tempestas“-ból, átesapott Horatius életrajzára, majd megint Ovidiusra. — Már most kérdem: mi szüksége volt ezen egyszerű fuvarosnak, minőt Felső-Magyarországban még ma is többes számban lehet találni, Horatiusra vagy Ovidiusra, hiszen sem az egyik, sem a másik nem segítette neki a kocsit kenni, éppen úgy a mint pl. Ciceró vagy Homer nem segitenének a nőnek foltozni vagy kenyérre dagasztani? S még is nyugodtan, apodiktice állithatjuk, hogy volt és pedig ethikai haszna. Azon nőnek pedig, ki szomjúhozza a tudományt, nem csak morális haszna volna ebből, hanem megismerkedvén az európai műveltség bölcshőjét ringató nemzeteivel, gondolkodásában és logikai képzésében bizonyos határozottságot nyerne.

Különben minden felvilágosodott társadalom a természeti törvények által kényszerítve érzimagát mindazon intézményeket életbe léptetni, melyek hivatva vannak mind az egész társadalom, mind az egyesek morális igényeit közvetlenül kielégíteni. Ezen intézmények közé tartoznak a középnyöiskolák, a nőgymnasiumok is. A nő neveli a polgárokat; tehát közvetlenül vesz részt az államélet fentartásában. Hogyha tehát a nőnek az államban terhek jutottak, legyen nekie egyszer smind azon szabadsága is: tetszése szerint a műve-

• lődés eszközeit megválogatni. Hogy mely művelődési eszközök vagy nemek után nyúl a nő, ahhoz a férfinak semmi köze; mert a nőtől, mint erkölcsi lénytől a szabad választást eltagadni nem lehet. És ha az erősebb fél mégis megtagadja, megszűnt (a férfi) minden bölcselkedése. Azért tehát itten csak két út áll előttünk nyitva: vagy teljesíteni a nő jogos követelményeit, mely esetben a Justitia asszony „humanus,” vagy nem teljesíteni, s akkor „barbár” mellék névvel fog illetni.

Azon okoskodás, hogy szükséges-e vagy hasznos-e a nőnek a tudomány, ma már csak a híg agyvelő hullámzása. Ma már nem beszélhetünk többé a tudomány szükségességéről, hanem azon jogos követelményről, mely szerint a társadalom „minden egyes” tagja által megközelíthető legyen. A nemzetnek sem joga sem akaratja nem lehet a nőtől megtagadni a magasabb tudományt nyújtó intézetek látogatását; mert ez esetben nélkülöznék azon kellékeket, melyeknél fogva az európai művelt nemzetek között méltó helyet foglalhatna el.

Hogy hazai viszonyainknál fogva igen sok szegényebb és gazdagabb sorsú leány, nagyon sok esetben tiszta tudományvágyból látogatná a gymnásiumot, kétségbe vonni nem lehet. Hiszen manap is vannak hölgyek, kik miután az antik nyelvek kútforrásától a nyilvánosság terén elrekesztvék, saját szorgalmuk által törekednek azon nemzetek irodalmát megérteni, melyek kebelében Európa mai műveltségének bölcsőjét ringatták. Azért hiszszük, hogy hazánkban is nem sokára beköszön azon idő, hogy legalább az ország minden negyedében a leányok részére is fognak felállítani gymnásiumokat.

4. A nőlyceum.

Társadalmunk és kormányunk a nőnevelés terén ha nem is mindent, de rövid idő alatt nagyon sokat tett. A mennyire a körülmények engedték, rendezve vannak az elemi leányiskolák, életbeléptetve vannak a polgári leánytanodák és meglehetősen szervezve vannak a tanítónőképezdek, sőt a kormány Budapesten kísérletet is tett egy „magasabb leánytanoda“ felállításával. Hogy azonban leánytanügyi viszonyaink még sem jutottak egészen oda, a hová igényeink szerint jutniok kellene, nagyobbbrészt a nemzet az oka.

Polgári leánytanodáink, ha nem is nagyon régen, még is oly régen állanak fenn, hogy az azokból kikérült nők elég nagy contingenst képeznek. Minthogy polgári leánytanodáink csak négy évi tanfolyamra szorítkoznak, a mi ugyan ódes kevés, s miután még hozzá a legtöbb helyen szervezetők nagyon is gyarló, önmagától értetődik, hogy a tanúltakat a hajadonok, vagy az asszonyok csak úgy fogják megtarthatni, kiszélesíteni és szilárdíthatni, ha vagy üres óráikban önszorgalmukból folytatják tanulmányaikat, vagy pedig, ha megtehetik, magán tanároktól leczkéket vesznek. Tudtommal mindkettő történik. S éppen ezen körülmény, hogy van sok, a nyilvános tanodát végzett hajadon, ki örömmel szeretne tovább tanulni, mutat arra a szükségre, hogy gondoskodni kellene minden nagyobb városban oly intézményekről, hol a nők megkezdettt tanulmányaikat tovább folytathatnák, kibővíthetnék és megszilárdíthatnák. A nyilvános leánytanodákra kiadott pénzüsszegek csak úgy fognak gazdagon kamatozni, ha az általok fentartott intézetekben tanúltak minél magasabb tőkélyt érnek el. Ez azonban csak úgy történhetik, ha magasabb tovább-képző nőintézetekről gondoskodnak.

Ilyen tovább-képző intézeteket Németországban az ugynevezett „Frauen-Lyceen“ képezik, míg Franciaországban Duruy kezdeményezése folytán az „Association pour l'enseignement secondaire des filles“ nagyszerű felolvasásokat rendez.

Magyarországban is van nyoma az ilyen intézményeknek, így pl. Budapesten a Természettudományi Társaság „Természettudományi estélyeket“ rendez, melyeken a nők is jelen lehetnek. Egy időben az egyetemi és gymnasiumi tanárok különféle tárgyakból tartottak nyilvános előadásokat, melyeket szintén a nők is látogathattak. — Az aradi gymnasiumi tanárok közül néhányan minden télen rendeznek több természettudományi előadást, melyeket túlnyomóan nők látogatnak. *)

Ez azonban egyáltalában nem vezet még célhoz.

A nőlyceumoknak kellőleg szervezett intézményeknek kell lenniök, melyek az egyes tárgyakból kikerekített egészet nyujtanának.

Németországban ezeknek célját kellően fogták fel s a nőlyceumokat igen gyakorlatilag szervezték. Ezek között első helyen áll a berlini Victoria-Lyceum, melyet a trónörökös neje alapított. **)

A trónörökösne gyermekeinek volt nevelőnöje, miss Archer, ki az előkelő családoknál az angol nyelv tanításával foglalkozott, tapasztalta, hogy daczára a házagos ismereteknek, melyeket a leányok a felső leánytanodákban szerezhettek, az ifjú úrhölgyek nagyon óhajtották ismereteiket kiszélesíteni. S azért ahol csak egy felolvasás hallható volt, mindenfelé siettek.

*) Ezen nemes és önzetlen törekvésért az aradi gymnasiumi tanár urak megérdemlik, hogy a közönség részéről kellő erkölcsi jutalomban részesüljenek.

**) Lásd: Deutsche Blätter, 1873. 16-ik számát.

Miss Archer tehát azon gondolatra jutott, hogy igen czélszerű volna, ha a nők részére az ő-általok választott mód szerint kellően szervezett felolvasások rendeztetnének. Eszméjének kivitelére megnyerte a trónörökösnet; s rövid idő múlva miss Archer, Roventlou grófnő és a trónörökösnet titkára, Hormann kamarás szövetkeztek az eszme életbeléptetése végett. Ezek megnyerték ismét a legnevezetesebb literátorokat, úgy mint: dr. Du Bois-Reymond, Gneist, Holzendorf és Lazarus urakat, kik Ratibor herczeg elnöklete alatt a kursoriumot megalakították.

1869. januárban az intézet megnyitott.

A megnyitási ünnepélynél maga a trónörökösnet asszony is jelen volt. A lyceum terve odaterjedt, hogy az ifju hölgyeknek a magasabb leánytanodák bevégeztésével alkalom nyujtassék oly kiképzésre, a minőt pl. az egyetem gymnasiumot végzett ifjaknak nyujt, t. i. felolvasásokat tartani a történelem, művészet, irodalom és az exact tudományokból. Az intézetnek tehát nem az a célja, hogy szaktudósnoket képezzen; hanem a mint egykor a görög Lykeionok lombos fáai alatt sétálva tanítottak, úgy itt is hallgathatják az ifju hölgyek tetszésük szerint a tudomány emez vagy amaz ágát. Az intézet tanideje októbertől májusig tart; s eredetileg két cursusra, most pedig háromra van felosztva: októbertől deczemberig, decembertől márcziusig, és márcziustól májusig. A hosszabb cursusban a tandij 3, a két rövidebben pedig két két tallér.

Egy egy cursus 8-12 felolvasásból áll. S midőn a felolvasások kezdődnek vagy végződnek, úgy a tanintézet épülete körül egész hölgyserveget lehet látni. Az intézet megnyitásánál a hallgatók száma csak 200 volt, már a második s harmadik évben 400-ra szaporodott.

Hogy a hölgyek a hallottakat gyakorlatilag is megkísérthessék, a tanárok nagy készséggel elfogadnak az angol, francia és német irodalomból dolgozatokat, melyeket aztán keményen megkritizálnak és a beküldők neveit a legszigorubban elhallgatják.

Ilyen alakban Németország több vidékein is vannak nőlyceumok szervezve, nevezetesen Darmstadtban és Boroszlóban.

Valjon ugyan ezen eszme nem volna keresztül vihető hazánk fővárosában és egyéb nevezetesebb városaiiban, mint Pozsony, Kassa, Debrecen, Arad, Szeged és Kolozsvárrott?

Az ilyen intézetek annál könnyebben létrehozhatók, a mennyiben a községet nem terhelnék pénzbeli áldozatokkal, s legfelebb a fűtés és világítás kerülne valamibe, mert az előadások rendesen este tartatnak; s a magyar hölgyközönség igen is sokat nyerne a szellemi képzés tökéletesítésében.

Nemzetünk nem is csalódhatik azon reményében, hogy magasrangu hölgyei ezen eszmét megragadják és azt életbe fogják léptetni.

5. Az egyetem.

Hazánk képviselőtestülete, kormánya, egyes szakfőiskolák és a főiskolák tanári kara tapasztalás szerint a külföld művelt nemzeteinél észlelt reformokat édesörömmel szokták saját tüzhelyüknél meghonosítani. Hogy Angol, Francia, Németország és Schweitz már régen megnyiták egyetemeik ajtait a nők előtt, mindenki tudja. Minálunk talán azért „tilos a bejárat“ az egyetembe a nőkre nézve, mert eddig nem voltak s nincsenek oly közép-nőtanodáink, melyek a nőket az egye-

temre qualificálnák. Azt, hogy az egyetemi tanács csupán passzióból nem engedné meg a nőknek az előadások látogatását, feltételezni nem szabad. S ha egyszer minálunk is életbelépnek a nőgymnasiumok, ha a társadalom kipótolja azt, a mit a nőnevelés terén elmulasztott, akkor reményünk lehet, hogy nemzetünknek egyáltalában nem lesz oka szégyenleni, hogy a tudomány legfölségesebb szentélyét a nők előtt is megnyitotta.

6. A nő-szakiskola.

Tudvalevő dolog, hogy a kormány igen erélyesen követeli mindenütt, a hol csak lehet, a házi ipar tanítását s ezen követelését úgy a leány- mint a fiú növendékekre terjeszti ki. Ez annak a jele, hogy hazánkban égető szükségnek kell lennie, hogy nem csak a férfiak tudjanak foglalkozni az iparral, hanem a nők is. Persze mindez csak úgy lassan történik; mintha a kormány előakarna készíteni a társadalmat azon reformra, melylyel talán rövid idő múlva fellép: a nő-szakiskolák felállításával.

Igaz, hogy hazánkban már vannak oly szakiskolák, melyeket a nők is látogathatnak; ilyenek: a tanítónő-képezdék, fröbelkertésznő-képezdék, kézimunka-tanítónő-képezdék, távirdai tanfolyamok, a budapesti conservatorium, az országos rajztanoda s talán több más is, a hol a nők oly képzést nyerhetnek, hogy szükség esetében ismereteikkel kenyerőket is megkereshetik.

Igy tehát meg volna mindaz minálunk is, a mi a nőképzés tekintetében a külföldön történik. Azonban mégis áll, hogy hazánkban a nők ezen képzése csak bizonyos közönnyel történik. Minálunk nincsen a művelődés ezen ágának azon bizonyos és nélkülözhetlen

kinyomata, mely a nőket az iskolába kecsegtetné, sőt mondhatjuk, kényszerítené.

Tudnunk kell, hogy hazánkban milliókra rúg azon nők száma, kik kényszerítve vannak két kezök munkája által részint családi jövedelmeket, részint pedig saját önmagokat és sok esetben még több családtagot is fentartani.

Hogy ez hazánkban csak nyomorúlt módon történik, azt magyarázgatni felesleges. De így volt az külföldön is. Francia-, Angol-, és Németország tudvalevőleg elárasztják hazánkat különféle finomabbnál finomabb és olcsó iparcikkekkel, dacára annak, hogy a legtöbb esetben a nyers anyagot tőlünk veszik. Hogyan lehetséges tehát, hogy ők, noha különféle költségeket kénytelenek fizetni, mégis képesek a nekünk szükséges iparcikkeket olcsó áron kiállítani? Nézetem szerint úgy, hogy a nők millió és millió keze munkájukat nagyban megkönnyíti.

Hogyha hazánkban nőipariskolák volnának, azonnal nagy részben megszűnnék azon panasz, hogy a külföld elnyomja iparunkat; mert néhány év alatt nálunk is éppen úgy mint külföldön milliói a női kezeknek nyujtanának segédkezet az iparnál és azt tetszetősbé tennék.

Hazánkban tehát nem hiuságból — a mint mondani szokás — hanem a nemzetgazdászati szempontjából kell a nőipariskolákat felállítani.

A nőipariskolák fellállítását visszavonhatlanul a kormánynak kell kezdeményezni, mert nemzetünknek még nincsen annyira kifejlődve azon érzéke, hogy olyanokat maga hozna létre. Előlegesen öt olyan iskolára volna szükségünk: a haza déli, éjszaki, keleti és nyugati részén, nemkülönbén a fővárosban. Ha a nemzet azok ál-

dásáról meggyőződik, s meglátja, hogy bizony azok gazdagon kamatoznak, maga is fog igyekezni egyes nagyobb városokban felállítani olyanokat.

A nőipariskoláknak akként kell szervezve lenniök, hogy azokban a nők a munkát tökéletesen megtanulják.

El kell továbbá a nők elöl távolítani a kereskedést körülzáró sorompót is. Látjuk ma is, hogy igen számos nő segédkezik a kereskedésben. Mily lendületet nyerne a kisebb kereskedés, hogyha a nők szakértőleg üzhetnék azt! Hány család kikerülhetné a bukást, ha a nő értene a kereskedéshez.

Általánosan ismert tény az is, hogy a nők részint a művészeti tárgyak tanításával, részint pedig készítésével foglalkoznak. Nálunk ugyan talán a zongora- és énektanításon kívül semmi egyébbel. Franciaországban s más államokban, a hol az ipar virágzik, a nő munka körének tágas tere van. Ott a nők csendesen, de jövedelmezően foglalkoznak mintarajzolással, porcellán- és üveg-festéssel, lithographia- és photographiával. Nagyon jövedelmező a templomi ruhák művészies himzése.

Hogy a nőipariskolák a hazai nők előtt igen sok elrejtett kereseti forrást tárnának fel, az kétségen kívüli tény; és hogy azokra hazánkban égető szükség van, arról tanuskodnak társadalmi viszonyaink.

Külföldön ezen iskolák háromfélék: ipariskolák, kereskedelmi és képzőművészeti iskolák. A legközönségesebbek az „écoles professionnelles,” melyek megelégednek egyszerű népiskolai ismeretekkel; magasabb fokon állanak a (lausaune-i) „école supérieure industrielle des jeunes filles,” a német kereskedelmi és ipariskolák, melyekben a felső leányiskolai bizonyítvány

követeltetik; ily ranguak a műképző nőiskolák is (Notre Dame aux Arts). A legmagasabb fokon áll nézetem szerint a londoni „Female School of Art,“ mely 1860. óta Kensington Museumból elválva, a legszebb fejlődésnek örvend. — A közönséges francia ipariskolák egyszersmind felső leánytanodai feladatát törekésznek megoldani, a mennyiben ottan a hittant (erkölestan), francia nyelvet, földrajzt és történetet, számtant és természettant, háztartást, egészségtant, továbbá az anyagot és kelméket minőségre és árra nézve megismerni tanítják.

Adja Isten, hogy minél előbb hazánkban is életbe lépjenek és felvirágozzanak az ipar-, kereskedelmi és a műképző nőtanodák!

IX.

A nőcselédség nevelése.

„Minden embernek, bármi is legyen hivatása vagy bármily is legyen helyzete, kell, hogy tanuljon gondolkodni, s ezt kellene legfontosabb kötelességeül tekinteni.“

(Channing szerint: *Zwei Reden über die Erhebung der niederen Volksklassen.* 31. l.)

Majd minden ember, a ki kényszerítve van cselédek tartani, tudja, mily terhes helyzet az, neveletlen, durva, hűtlen, nyers, nyelves, lusta vagy ügyetlen nőcselédséggel a háztartást vezetni. Ily cselédek szolgálása mellett tisztán áll, hogy a helyett, hogy háztartási gondoktól megpihenhetnénk, folyton kell őrten állanunk, hogy meg ne károsítsanak, sokszor saját házukban el kell rejtőznünk, hogy házi kémjeinktől megmenekülhessünk; károkat kell eltűrnünk, ha nem akarunk gorombaságokat hallani; kényelmünket kell feláldoznunk, ha akarjuk, hogy a házi teendők becsületesen el legyenek végezve, és fáradoznunk kell, még a cselédek ügyetlenségét legyőzzük. Hogy ily cselédség mind a közművelődés mind pedig a nemzetgazdászati szempontjából nagyon nagy akadálya a haladásnak, tagadni nem lehet.

Ha a nőcselédségnek mindezen sötét tulajdonait

bonckés alá veszszük, azt találjuk, hogy azoknak szülő-
anyja maga a társadalom. A nőcselédség kilenc tized-
része a szegény, földhöz ragadt munkás osztályból ujon-
coztatik. Az előbbeni fejezet bevezetéséből pedig tudjuk,
hogy ezen néposztály gyermekei legtöbb esetben vagy
igen gyarló, vagy éppen semminemű nevelésben nem
részesülnek. Az azonban tapasztalt tény, hogy a hol
nevelés nincsen, ott nem létezhetnek erények. S mit
lehet az olyan lánytól követelni, kit 10—14 éves
koráig részint az utca, részint pedig egy piszkos, tudat-
lan vagy épen erkölcstelen anyja és undort ébresztő
kunyhó nevelt; kiben a nyomoruság az „emberiből“
még csak annyit kimélt meg, hogy meghagyta neki a
a külső alakot és a szellem árnyékát kifejező beszédjét.

Vannak azonban esetek, hogy a szerencsétlen lé-
nyek egy része oly szerencsés testi szervezettel áldatik
meg az anyatermészettől, hogy a fentemlitett bajok nem
fojtják el tökéletesen alvó szellemi és testi tehetségeit.
Példa van erre is elég. S így remélhető volna, hogy a
cseléd tartó háziasszonyok szép példaadás által sokat
kipótolhatnának az elmulasztottakból. Fájdalom azon-
ban, hogy mai időben a háziasszonyok között is sokan
vannak, kik igen gyarló nevelésben részesültek. Ezek
magok sem rendet, sem tisztaságot nem ismernek, miért
is nem bírnak azon qualificatióval, hogy nőcselédeikre
nevelő befolyással bírnának. Álljon erre vontkozólag a
sok ezer közül csak egy-két példa!

A „Felvidéki Közlöny“ 1879-iki évf. 49-ik szá-
mában ezeket olvassuk: „Ismerek nőt, a ki maga is
tart körülbelül másfél évtized óta folytonosan cselédet
hol kisebb, hol nagyobb kellemetlenséggel, neki is volt
tak bosszús napjai, álmatlan éjszakái, és mit cselekszik

ez az asszony? Csak azt: minden udvarbeli új cselédet ő szólít meg legelőször, kikérdezi, hogy fogadta az asszonya, hogy nézett rá? Szép szemmel vagy görbe szemmel? Mit kapott enni? Hol aludt? Van-e becsületes ágya? Különben vigasztalja: nem leszesz te ott két hétnél tovább, minden cseléd megszökik onnan, mert nem kap enni, a dolog, no az meg van bőven. Ez az asszony még azt is tudja, kinek miye van a nagy mosásban, megbecsüli mennyit ér, és csak úgy örvend gonosz lelke, ha egy kis perpatvart eszközölhet. "Tovább pedig úgy folytatja: „Ísmerek egy más asszonyt, a ki viláért sem beszél semmiféle házi dolgokról más ember cselédjével, hanem a helyett minden este kiadja cselédjének a forintot, a holnapi szükséglet fedezésére. A cseléd pontos, mindent összevásárol, míg a nagyságos asszony fekszik, a számadás mellett azonban legkevesebb tíz krajczár bent marad a zsebében; házi asszonya pedig nem számít utána, de azért panaszkodik, hogy rossz a hús, a főzelék meg kevés, más valami pedig méregdrága.“

Ezen példákat azért hozom fel, hogy igen helyes azon állítás, hogy mindennek előtt a leányokat kell kelően nevelni; hogy hivatásukat a szó nemes értelmében felfoghassák. Addig, míg az asszony alattvalóival szemben magát megbecsülni nem tudja, úgy látszik, a nőcselédség-ügy-javítási kísérletek hiába való fáradozások maradnak. Mihelyt a háziasszonyok általában magasabb műveltségben részesülnek, önkénytelenül magukkal ragadják a nőcselédek azon részét, mely még romlatlan és művelődésképes. A nőcselédség általában nem romlott; de megromlik az egyrészt magoknál a kenyéradóknál. Miért is a törvénynek és a társadalmi felügyeletnek oda kellene hatni, hogy a védtelen cse-

léd erkölcsi jellemképzése és szilárdítása egyéni aljas érdekek megvédése által csorbát ne szenvedjen.

Az ily, észszerű alapnevelésben nem részesült, de még végkép el nem romlott cselédet a háziasszony anyagi szelidsége és jól kiszámított szigora képes jó irányban nevelni. Meg is teszi ezt minden okos családjában, ha tudja, hogy ezáltal két irányban hathat áldásteljesen: képez magának kedve szerinti cselédet és közreműködik egy elhagyott egyén jellemének felépítésén, mely körülmény mindig az öntudat megelegettségének bizonyos nemével szokta a fáradságot megjutalmazni. A jó, okos és hű cseléd a házi boldogság nélkülözhetetlen tényezője, de még több: a cselédnek nagy befolyása van a nemzetség további fejlődésére, tehát a család jövőjére, a mennyiben befolyással van a gyermekek nevelésére. Ezt látjuk a Pestalozzi Erzsébetjén.

Mindezeknél fogva tökéletes igaza van Klobuczkynak, ki szerint, ha valamely „anya reményteljes gyermekeket akar, előbb azokat nevelnie kell; a ki barátokat akar, előbb azokat szereznie kell; a ki jó erkölcsű, ragaszkodó cselédeket akar, kik a család jóllétét és boldogságát úgy szeressék mint önmagukét, azokat saját bölcs magaviselete által kell képeznie és magához lebilincselnie. — Azért azokat, kik szolgálatokban vannak, ne úgy nézzétek mint akarat nélküli alattvalókat vagy mint vásárlott idegeneket: mert kiket ti szüntelen idegenekül tekintetek, azok titeket is csak mint idegeneket nézendnek, és soha sem szeretendnek! — Bánjatok velök inkább úgy, mint fogadott gyermekekkel, kiket magatokhoz vettetek, és kiknek szerencsáját megállapítani akarjátok. A háziasszony tehát a szolgáló személy iránt anyailag viseltessék, en-

gedékeny, de komolyan is, gyöngeségének mutatása nélkül, mik őt utálatossá vagy gyűlöletessé teszik. Hasonló ahhoz, melylyel az anya gyermekei tiszteletét és ragaszkodását megnyeri, a cselédek mély tiszteletét és ragaszkodását megszerzi. Mint házi anya mutasd nekik, hogy sziveden fekszik, őket nálad vidáman és meglegedve látnod; eleve teljesítsd némelyikét kívánságaiknak, ígérj nekik kilátást, hogy ők nálad, miglen akarják, hasonló szerencsében részesülhetnek s hűségöket lekötelezted. — Minden csekély hibáért ne lármázz és ne szitkozódj, hallgass inkább, ha ők magok is megismerik és átlátják; csak nyájas komolysággal mutasd meg nekik s add értésökre, ha ők hibájokat meg nem ismerték volna. Leginkább pedig attól őrizkedjél, hogy ha a feddendőt már egyszer megfedéd, arról más alkalommal újra ne szólj. — Sokkal inkább felébresztheted alattvalóid szolgálati készségét és ragaszkodását serkentések által. Add meg nekik örömet szegődött béröket. Még ezzel is csak tartozásodat fizeted le; de tartozásod felett mutasd magadat irántok kegyesnek is: egy dicsérő szavad sokszor jobban megörvendezteteti mint pénzed; egy ajándék, bármily csekély legyen is: egy öröm, melyet nekik szerzesz, kezeskednek nekik meglegedésed és kedvezésed felül. Ez által adósaiddá teszed őket, mivel az nem volt bérökhöz kötve. Némi csekélység, mit szolgáló társaink felvidítésára áldozunk, még gazdálkodási tekintetben is nekünk százszoros hasznot hajthat; mert más bérenezektől más háladatos házi barátoktól körülvételni és rólok gondoskodni. Hatalmadban áll pedig őket ilyenekké változtatni, ha szívök egészen el nincs romolva. — Iparkodjál különösen cselédid előtt igaz vallásosság példájával világolni. A vallásosság nemesíteni fogja ma-

gokviseletét irántad. Nem lesznek többé bérlett szolgálid, nem; fi és leány testvért nyertél bennök, ha alattvalód kezeit csendben Istenhez fölemeli, s éretted is imádkozik! Ez a szolgáló embertársak iránti böles magaviseletnek legfőbb győzelme.“

Stein szerint a nőknek — a művelt nőknek óriási feladata jutott a társadalmi és ethikai téren a nőcselédekkel szemben. Őszerinte úgy a házi mint a nyilvános leánynevelésnek szent kötelessége: a leányoknak erősen öntudatukba bevésni, hogy az egyik — a szolgálatadó — osztálynak családi szentélye folyton ismétlődő nevelőintézete a másik — szolgáló — osztály jövődöbeli nőfelének.

Különben természeti törvény, hogy a gyöngébb, elhagyatott fél joggal követelheti az erősebbtől és műveltebbtől erkölcsének fejlesztését és megvédését nemkülönben szellemi fejlődésének előmozdítását.

A nőcselédséget magát tehát nem lehet kizárólagosan felelősségre vonni rossz tulajdonaiért. Nagy részben maga a társadalom szüli azokat. S azért is csak maga a társadalom gyógyíthatja azokat. Mindenek előtt a törvényhozó testületnek kellene gondoskodni a nőcselédség erkölcsi neveléséről; azért nem csak az anyagi, hanem az erkölcsi viszonyt is a család és a nőcselédség között kellene rendezni. Szigorú felügyeletet kellene gyakorolni a cselédek gyűlhelyein. De védeni is kell azt a durva úri kényvel szemben; igazságot, és pedig szigorú igazságot szükséges gyakorolni ott, hol a nőcselédség erkölcsi érzete megsértetik. Tapasztalt hiba, hogy épen ezen gyöngé teremtényekkel szemben megéreztetik nagyon gyakran az igazság kiszolgáltatására hivatott (vagy is inkább csak kirendelt) közegek által azon szomorú való, hogy ők még ma nap is csak

egyszerű páriák, kikhez az igazság gyakorlása hozzá nem férhet. Miből aztán az következik, hogy az elnyomott ártatlanság rendesen roszakaratu ravaszsggá válik, a szelidség durvasággá alakul, a büntetést ért hűség pedig elkeseredett kétszinüséget ölt magára, stb.

Az európai előrehaladottabb nemzetek a nőcseléd-ség intellectuális kiképzését akként igyekeznek előmozdítani, hogy nagyobb városokban a szegény leányok számára külön iskolákat állítanak, melyekben mindenféle házi munkát végezni, olvasni, írni és számolni tanulnak. Ezen iskolákat a polgárságon kívül a magas arisztokraczia kiválóan pártolja, minek folytán a nőcseléd művelődési ügye nagyon előmozdítatik. — Nálunk is megkezdődött lassankint a mozgalom, a mennyiben van törvényünk, mely az általános iskolakötelezettséget elrendeli: nálunk is minden nagyobb városban életbe léptetnek árvaházakat, melyekben aztán a leányok (is) valamivel czélszerűbb nevelést nyernek — mint az útczán. Arvaházaink azonban a nevelésügyet illetőleg rengeteg sok kívánni valót hagynak hátra.

A nőcseléd-ség intellectuális képzésének érdekében legtöbbet tehetnének a megyék és városok, ha odahatnának, hogy társulatok alakuljanak leányárvaházak alapítására. Ilyen árvaházak alapításából nem csak erkölcsi, hanem anyagi haszon is háramlanék a társadalomra, a mennyiben hű, szorgalmas, erkölcsös egyének szegődhetnének szolgálatunkba, kik folytonos felügyelet alatt állnának. E tekintetben talán következő eszmét lehetne megtestesíteni: a megyei és városi hölgyek, kereskedők, iparosok, hivatalnokok, egyszóval az érdekeltek „szegény ügyi társulattá“ szövetkeznének. A társulat minden tagja a szükséges tőke megteremtésére bizonyos meghatározott összeget lefizetne

azonkívül évenként bizonyos csekély járulékkal a tőkét gyarapítaná. Ezen összegből és különféle esetleges jövedelmekből alakíttatnék a leányárvaház. Az ilyen árvaházba nem csak vagyontalan árvaleányok vétetnének fel, hanem olyanok is, kiknek vagyont az árvagyámság kezeli, mely vagyon után járó kamatokból aztán a közgyám az árvákért bizonyos meghatározott összeget tartoznék fizetni. A leányok az árvaházban 15 éves korukig maradnának meg és a literalis tantárgyakon kívül szorgalmasan gyakoroltatnának a családban előforduló munkákban, mint; főzés-, mosás-, vasalás-, varrás-, szabás- és a ház csinosan tartásában. A tantárgyak között nézetem szerint főszerepet kellene játszania a gyakorlati nevelésnek. A leányok 15 éves korukban az árvaházat fentartó részvényes családoknál beszegődtenének és az árvaházi igazgatóság gyámsága alatt egészen nagykorúságukig maradnának. Az árvaházi növendékek béréből, melyet havonként az igazgatóság beszedezne, ellátatnának a szükséges ruházattal, mely tudniillik az árvaházban készíttetnék, és a felesleg kamatoztatnék és elérvén az árva nagy korát, az árvaház kötelékéből kibocsájtatnék és összegyűjtött pénze kiadatnék. Így aztán a szolgáló növendékek jó és olcsó ruhát kapnának, s a bennlakóknak volna elég anyaguk a szabóság megtanulására; a leányok hozzászoknának a takarékosághoz, s ha a nagykorúságot elérnék vagy férjhez mennének egy kis pénzcsekéjük is volna. Az ilyen okos, ügyes, és munkás leányok aztán hamarabb mennének férjhez s polgárnőkké válván, háladatosságból támogatnák azon intézetet, mely földi boldogságukat megállapította.

X.

Zár szó.

Az előbbeni fejezetekben igyekeztem kimutatni a nők hajdan és középkori családi és társadalmi állapotát, miből kifolyólag szükséges volt visszaemlékezni azon nagyszerű befolyásra, melyet a társadalomra gyakoroltak és gyakorolnak. Lévéen tehát befolyásuk a nemzetre oly nagyszerű, következetesen kitüntetendő vala a leányneveléstanítás szélesebb alapra fektetésének szükségége. Minthogy azonban ma is igen sokan találkoznak, kik kancsal szemmel nézik a nőnek az előítéletek bilincseiből való kibontakozását, s kik minden áron vissza akarják nyomni régi megvetett állásába, öldöklő fegyverül használván azon elkopott állítást, hogy a nő a tudományosság terén nem képes a férfival egyenlípést turtani: a tudósok állítására és élőpéldákra támaszkodva ezen fegyvert is meg kellett semmisíteni; és szükségesnek látszott kimutatni: hogyan kell tehát a leányokat már zsenge korukban nevelni és tanítani s milyen iskolába kell vagy nem kell járniok, hogyha akarjuk, hogy szellemök a természet törvényei szerint fejlődjék. Szólván általában a társadalom nőfeléről, nem térhettem ki a leginkább elnyomottak elől, s nézetemet kellett nyilvánítani a nőcselédek sorsa javítása felől is.

Mindezekből kitetszik, hogy nem óhajtom a nőemancipációt oly érteményben, mint némely külföldi

ultrák. Nézetem szerint minden ügy önmagától fejlődik ki, mihelyt a közvetlenül érdeklődők képesek tisztán felfogni rendeltetésöket. Azért tehát nekünk nem kell félnünk, hogy a nőemancipációs törekvések nálunk szélsőségekbe fognak átesapni, ha idejekorán gondoskodunk arról, hogy a nő természetszerű neveléstanításban részesüljön, technikai ügyességeket elsajátíthasson és a társadalomban kellő működési tért nyerjen.

Általában ismert dolog, hogy a mai felvilágosodott korban is keresztűzbe veszik a nőemancipáció kérdését és pedig tudós és tudatlan egyaránt. A tudatlan és a félművelt mondja: „A nő kezébe főzőkalán való.“ De hogy miért és hogyan kell a nőnek a főzőkalánt használnia, azt már nem tudja megmagyarázni. A tudós pedig félti a társadalmat, az erkölcsöket, a kormányzó pedig retteg a tudós nőtől, hogy felforgatja neki a kormányrendet és sáskakint szüli majd a nihilistákat. A papság a felvilágosodott nőben az egyház tönkrementét látja s nagyon megleégednék, ha a nő tudományának alpháját és omegáját az olvasó és az imakönyv képeznék. Nagyon sokan mindenféleképen igyekeznek kimutatni, hogy a tanult nők a családi életnek vagy önkéntesen mondanak ellent vagy pedig rendkívüli módon szokták felfogni, vagy pedig önmagukat és másokat is szerencsétlenné teszik. Elő is idéznek példákat egy Schurmann Anna Mária-, Heloise-, Händel-, Schütz-, Sand Györgyben s több másban. Hanem mindezek csak fogások, melyek tarthatatlanságát azonnal felismerik azon tanult férfiak, kik a nőemancipáció kérdését elég lovagiatlanul ítélőszékek elé hurolják, ha tükörbe néznek. Hány tudós van — és plane jogtudós — ki épen oly családi életet él, minőt fennevezetteknek szemökre

lobbantanak. Miután pedig sok tanult férfiaknál előfordúl, hogy gazéletet élnek, úgy a nők, a férfiak itéletét használva argumentumul, teljes joggal követelhetnék, hogy a fitanintézeteket zárják be, mert a tudatlan férfiakkal nagyobb boldogság élni. Továbbá azt is állítják, — a mi eddig még nem bizonyított be — hogy a tanult nő nagyon sokat veszít nőieségéből. Ugyan miért? Hát nagyobb kecsét tanusít oly nő, kinek semmi fogalma nincsen a világ folyásáról, s kinek, ha nem akarja a társaságot megkaczagtatni, hallgatnia kell mint a halnak. De hát minek erről tovább a szót szaporítani. A józanul gondolkodó ész belátja, hogy a mai előrehaladott kor épenúgy megkívánja a nőtől mint a férfitől az általános, valamint az iskolai műveltséget.

Minden esetre szem elől nem kell téveszteni azon természeti törvényt, hogy minden, a mi magára hagyatik, végletekbe tör ki, elfajul. Így vagyunk a nőemancipáció kérdésével is. Azon államokban, hol korlátlan tere van, sokszor megtörténik, hogy lábbal igyekszik taposni istenit és emberit. Azért minden esetre hasznos dolog e fejlődő ügyet előre meghatározott cél felé vezető útra terelni és vezetni.

A nőemancipáció tulajdonképeni lényege tehát nem keresendő célnélküli féktelenségekben vagy a vágyak korlátlan kielégítésében, hanem mindenek előtt azon nemes törekvésben, hogy a nő a tudatlanság alúl felszabadítsék.

Ha a nő egyszer a tudatlanság békóit magáról lerázta, önkénytelenül bekövetkezik nála a komoly elhatározás. Mihelyt nőink általában szigoruan logice tudnak gondolkodni, javulni fog családi tűzhelyünk s ebből kifolyólag államiságunk be- és kifelé erősödni fog. A

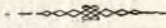
szellemileg emelkedett, tehát az emancipált nő egyszersmind kitünő anyává lesz; mert ő mélyen szívében bevésve fogja hordani Juvenalis ezen versének értelményét:

„Gratum est, quod Patriae civem populoque dedisti,
Si facis, ut Patriae sit idoneus, utilis agris,
Utilis et bellorum et pacis rebus agendis;“

s csak oly nő, ki a sötétség, a tudatlanság bilincseit széttörte, képes lesz megérteni G a r a y János remekénekét:

„Magyar hölgynek születél,
Áld érte sorsodat!
Magyar hölgynek születni
Nagy és szép gondolat.
Oh hölgy, ki azt megérted:
Mi szép vagy és mi nagy!
Rendeltetés az égből
A földön áldva vagy.“

S így tehát: „A női lelket fejleszteni, hogy az valamivel több legyen mint durva érzetű szenvedélyeink játéka; a nő lelkéről a fátyolt fellebbenteni, hogy tökéletes valósággal olyan lényyné váljék, a milyenről ifjúságunkban álmodoztunk; a nő lelkéről a fátyolt fellebbenteni, hogy ezen lélek a mi lelkünket felébreszsze: az ennek a könyvnek tárgya és feladata.“ (Aimé-Martin).

Tartalom.

Előszó.	
I. Mily képet nyújt a történelem a nő társadalmi és családi állásáról?	1.
II. Mily befolyást gyakorolnak a nők az emberi nem művelődésére, boldogságára vagy annak boldogtalanságára?	23.
III Szükséges-e úgy tanítani a nőt, mint a férfit? .	38.
IV. Képes-e a nő a tudományban azon fokot elérni, melyet a férfi ész elér?	66.
V. A leány alapnevelése	98.
VI. Betöltik-e hivatásukat a magánleánytanodák? .	120.
VII. A zárdai nevelés-tanítás	134.
VIII. A nyilvános leány-iskola	148.
IX. A nőcselédesség nevelése	176.
X. Zárzó	184.

Kijavítandók:

30. lap „Fenséges anyjának“ helyett: „Fenséges anyának“.
38. lap a jeligében „önmagának hű marad, ez is eszközölhesse“ helyett: „önmagához . . . kieszközölhesse“
40. lap 3. sor alul „népéletmódtól“ helyett: „népéletmódról“.
42. lap 3. sor alul „ember“ helyett: „embert“.
43. lap 7 sor felülről „munkásság karöltve“ helyett: „munkásság az értelemmel karöltve“.
48 lap első bekezdés 2. sorban „elnémulva“ helyett: elnémulna“.
63. lap utolsó bekezdés „Schaffesbury“ helyett: „Schaftebury“.
78. lap 6. sor felülről „orlando“ helyett: „Orlando“.
78. lap 2. sor alúlról „Aróra“ helyett: „Auróra“.
117. lap 14. sor f. „gyermek“ helyett: „gyermek“.
134. lap 3. sor f. „szívébe; idejekorán“ helyett: szívébe idejekorán“.
-

